

Turun yliopisto
University of Turku

OPISKELIJAT KULUTUSYHTEISKUNNAN IMUSSA

**Opiskelevien, työttömien ja työssäkäyvien nuorten kulutus-
tottumukset 2000-luvun Suomessa**

Taloussosiologian
pro gradu -tutkielma

Laatija
Susanna Ansio 503785

Ohjaajat
VTT Pekka Räsänen
KTM Kaisa Saastamoinen

31.10.2013
Turku

Turun kauppakorkeakoulu • Turku School of Economics

Sisällys

1	JOHDANTO	7
2	KULUTUS YHTEISKUNNALLISENA ILMIÖNÄ	9
2.1	Kulutus yhteiskunnassa	9
2.1.1	Kulutuskeskeinen kulttuuri	9
2.1.2	Kulutukseen vaikuttavat taustatekijät	11
2.1.3	Sosioekonominen asema ja yhteiskuntaluokka.....	14
2.1.4	Elämänvaihe ja -tyyli	17
2.1.5	Ikä ja sukupuoli.....	21
2.1.6	Tulot.....	22
2.2	Yksilöiden kulutustarpeet ja valinnat	23
2.3	Opiskelijat kuluttajaryhmänä	25
3	OPISKELIJAT VÄESTÖRYHMÄNÄ	31
3.1	Suomalaisten opiskelijoiden taustat	31
3.2	Taloudellinen tilanne	33
3.3	Tulonlähteet.....	35
3.4	Työssäkäynti.....	38
3.5	Kokonaismenot.....	40
4	TUTKIMUKSEN SUORITTAMINEN.....	43
4.1	Tutkimusongelmat ja tutkimuskysymykset.....	43
4.2	Aineisto	44
4.3	Muuttujien valinta	46
4.4	Analyysimenetelmä	49
4.5	Luotettavuuden arviointi	49
5	ERI ELÄMÄNVAIHEISSA OLEVIEN NUORTEN KULUTUSKÄYTTÄYTYMINEN	53
5.1	Nuorten kulutustottumukset 2000-luvulla.....	53
5.2	Opiskelijoiden kulutusmenot.....	73
6	JOHTOPÄÄTÖKSET	78
7	YHTEENVETO.....	85
	LÄHTEET.....	87

Kuviot

Kuvio 1	Opiskelijan tulojen jakauma maaliskuussa 2009.....	37
Kuvio 2	Opiskelijakotitalouksien kulutusmenot (€/vuosi) kulutusryhmittäin .	41
Kuvio 3	Alle 30-vuotiaiden kotitalouksien kaikki kulutusmenot (€/vuosi) kotitaloustyyppin mukaan kulutusyksikköön suhteutettuna.....	53
Kuvio 4	Alle 30-vuotiaiden kotitalouksien kulutusmenot (€/vuosi) kulutusryhmittäin.....	55
Kuvio 5	Alle 30-vuotiaiden kotitalouksien kaikki kulutusmenot (€/vuosi) sosioekonomisen aseman mukaan kulutusyksikköön suhteutettuna ..	57
Kuvio 6	Alle 30-vuotiaiden kotitalouksien kulutusmenot (€/vuosi) kulutusryhmittäin sosioekonomisen aseman mukaan kulutusyksikköön suhteutettuna.....	58
Kuvio 7	Alle 30-vuotiaiden kotitalouksien kulutusmenot (€/vuosi) tuloviidenneksittäin kulutusyksikköön suhteutettuna	63
Kuvio 8	Alle 30-vuotiaiden kotitalouksien kulutusmenot (€/vuosi) elintarvikkeisiin, alkoholiin ja vapaa-ajan palveluihin tuloviidenneksittäin kulutusyksikköön suhteutettuna	64

Taulukot

Taulukko 1	Alle 30-vuotiaiden kotitalouksien jakaantuminen tuloviidenneksiin kulutusyksikkökohtaisten käytettävissä olevien tulojen mukaisesti... 48
Taulukko 2	Alle 30-vuotiaiden kotitalouskohtaiset kulutusmenot (€/vuosi) kulutusryhmittäin keskiarvoilla, keskihajonnoilla ja prosenttiosuuksilla kokonaismenoista tarkasteltuna..... 61
Taulukko 3	Alle 30-vuotiaiden kotitalouksien elintarvikkeiden kulutus, vakioimattomat ja vakioidut päävaikutukset 65
Taulukko 4	Alle 30-vuotiaiden kotitalouksien alkoholin kulutus, vakioimattomat ja vakioidut päävaikutukset 68
Taulukko 5	Alle 30-vuotiaiden kotitalouksien kulutus kulttuuri- ja vapaa-ajan palveluihin, vakioimattomat ja vakioidut päävaikutukset 71
Taulukko 6	Opiskelijakotitalouksien kulutusmenot (€/vuosi) kulutusyksikköön suhteutettuna taustatietojen mukaan..... 74
Taulukko 7	Päätoimisten ja työssäkäyvien opiskelijoiden kulutusmenot (€/vuosi) vakioimattomat ja vakioidut päävaikutukset 76

1 JOHDANTO

Opiskelijoiden taloudellinen tilanne on puhuttanut yhteiskunnassamme jo pitkään. Mediassa opiskelijoiden taloudesta on kirjoitettu otsikoilla ”Opiskelijat kaurapuuropaastolle” (Karppanen 1992, 12–13) ”Opiskelijoiden talous pysyy kireänä” (Keskisuomalainen 2008), ”770 €/kk- pärjäisitkö tällä summalla?” (Vääräniemi 2010) ja ”Tiukka talouskuri on opiskelijan elinehto” (Kortela 2013). Opiskelijat ja nuoret ovat saaneet huomiota tutkijoilta ja medialta myös alkoholinkulutuksensa vuoksi niin kotimaassa (Raitasalo & Simonen 2011; Helsingin Sanomat 2010) kuin kansainvälisestikin (Robertson & Forbes 2011). Pienituloisuutensa vuoksi opiskelijoita voidaan katsoa koskettavan ainakin jossain määrin yhteiskunnalliset keskustelut pienituloisuuden ja kulutuksen välisistä yhteyksistä (Niemelä 2005) sekä vähimmäisturvan riittämisestä ja köyhyysrajoista (Niemelä & Rajas 2012; Moisio 2009).

Opiskelijat ovat muihin väestöryhmiin verrattuna siitä erilaisia, että heikosta taloudellisesta tilanteesta huolimatta he suhtautuvat luottavaisesti tulevaisuuteensa (Vääräniemi 2010). Opiskelijan tärkeimpään toimeentuloon eli opintorahaan on tehty muutoksia vuosien varrella, mutta nykypäivän suurimmista muutoksista lienee vuonna 2014 mahdollisesti toteutuva opintorahan indeksiin sitominen. Opintorahan indeksiin sitomisesta huolimatta opiskelijoiden taloudellinen tilanne pysyy epävakana, sillä keskimääräisesti yliopisto-opiskelijan on tultava toimeen 892 eurolla kuukaudessa (Saarenmaa, Saari & Virtanen 2010, 2–3) ja ilman palkkatuloja olevan opiskelijan vielä vähemmällä.

Tässä tutkielmassa tarkastellaan opiskelijoiden euromääräistä kulutusta ja verrataan kulutusta muihin nuoriin, jotka ovat päätoimisesti työelämässä tai työttömiä. Opiskelijoiden kulutuksen tutkiminen on mielenkiintoista, koska siinä yhdistyy niin pienituloisten kuin nuortenkin kulutus. Ikäryhmälle tyypillinen kulutus on omiaan vaikuttamaan kulutuskäyttäytymiseen yhdessä opiskeluelämänvaiheen kanssa. Suomalaisen nuorten aikuisten kulutustottumuksia on aiemmin jäsennetty kirjallisuuden avulla (Leipämaa-Leskinen, Jyrinki & Laaksonen 2012; Autio 2006; Wilska 1999). Perinteisesti opiskelijoiden ja nuorten kulutusta on lähestytty esimerkiksi välttämättömyyshyödykkeiden kulutuksen näkökulmasta (Leipämaa-Leskinen ym. 2012) sekä vihreään kulutukseen liittyvien asenteiden kautta (Autio 2006). Myös valtakunnalliset ja korkeakoulukohtaiset tutkimukset ovat keskittyneet opiskelijoiden tarkasteluun, tosin hieman laajemmasta näkökulmasta (Saarenmaa ym. 2010; Lavikainen & Nokso-Koivisto 2009; Mäkinen 2006). Erilaiset opiskelijatutkimukset ovat keskittyneet pitkälti hahmottamaan opiskelijoiden elinoloja ja toimeentulollisia taustoja.

Opiskelijoiden kulutusta tutkittaessa huomioidaan opiskeleminen yhtenä erityisenä elämänvaiheena, joka on ainutlaatuinen paitsi taloudellisista myös sosiaalisista lähtökohdista. Tässä tutkimuksessa tarkastellaan opiskelijoita omana väestöryhmänään ja tarkastellaan tälle väestöryhmälle tyypillistä kulutusta. Tutkielmassa nuoret käsitetään

alle 30-vuotiaiksi, vaikka raja nuoreksi kutsuttavan iästä onkin häilyvä. Tutkielman avulla selvitetään vastauksia kolmeen keskeiseen tutkimuskysymykseen. Ensimmäisenä tutkimuskysymyksenä on *poikkeaako opiskelijoiden kulutus muiden nuorten kulutuksesta?* Kulutuseroja tarkastellaan kokonaiskulutuksen sekä valittujen kulutusryhmien kautta. Erot ilmenevät euromääräisissä eroissa sekä suhteellisten osuuksien kautta valittujen kulutusryhmien osalta, jotka ovat elintarvikkeet, alkoholi sekä kulttuurin ja vapaa-ajan palvelut. Sen myötä toinen tutkimuskysymys on *kuinka paljon opiskelijat kuluttavat elintarvikkeisiin, alkoholiin sekä kulttuurin ja vapaa-ajan palveluihin suhteessa muihin nuoriin?* Näihin kulutuskohteisiin liittyvien havaintojen kautta pyritään tekemään päätelmiä opiskelijoiden kulutusrakenteesta sekä toimeentulon edellytyksistä. Lisäksi tutkielmassa tarkastellaan eri kulutusasemissa olevia opiskelijoita, jolloin kolmas tutkimuskysymys on *millaisia eroja työssäkävillä opiskelijoilla ja päätoimisilla opiskelijoilla on euromääräisen kulutuksen tarkastelussa?* Tutkielmassa on haluttu keskittyä nimenomaan absoluuttisen ja toteutuneen kulutuksen tarkasteluun, sillä erilaisiin kulutusasenteisiin liittyvät tutkimukset eivät aina anna todellista kuvaa yksilön kulutuksesta. Asenteisiin keskittyneiden kulutustarkastelujen lisäksi on hyödynnettävä todellisen ja toteutuneen kulutuksen tutkimusta, jotta opiskelijoiden kulutustottumuksia voidaan kuvata todenmukaisesti. Vasta euromääräinen kulutus antaa totuudenmukaista tietoa yksilöiden kulutuskäytännöistä. Yksilön asenteilla on kiistatta vaikutusta todelliseen kulutukseen, joten euromääräisen kulutuksen tutkimisella voidaan täydentää asenteisiin perustuvien tutkimusten tuloksia.

Tutkielma rakentuu siten, että ensin käsitellään aihetta aikaisemman kirjallisuuden valossa, jota seuraa empiirinen tutkimusosio. Tutkimusaineistona hyödynnetään tuoreinta saatavilla olevaa Tilastokeskuksen kulutustutkimusaineistoa vuodelta 2006, joka käsittelee suomalaisten kotitalouksien kulutusta. Ensimmäisessä teorialuvussa (luku 2) keskitytään esittelemään keskeisiä kulutusteorioita sekä havainnollistamaan opiskelijaa kuluttajana. Toisessa teorialuvussa (luku 3) kerrotaan opiskelusta tietyssä elämänvaiheena yksilön elämässä sekä määritellään opiskelijoiden tulot, ikärakenne ja perhetilanteet. Samalla esitellään opiskelijoiden taloudelliset resurssit kulutukselle. Luvussa neljä kuvataan empiirisen tutkimuksen toteuttamista, kuvaillaan käytettyä aineistoa ja kerrotaan analyysimenetelmästä. Tutkimustulosten analysointi on toteutettu luvussa viisi, jossa varianssianalyysin tulokset esitellään taulukoiden kera. Lopuksi laaditaan tutkielmaan liittyvät johtopäätökset sekä kootaan yhteenveto tutkielman aihepiiristä.

2 KULUTUS YHTEISKUNNALLISENA ILMIÖNÄ

2.1 Kulutus yhteiskunnassa

2.1.1 *Kulutuskeskeinen kulttuuri*

Sosiologit ovat luoneet pohjan kulutuskäyttäytymisen ymmärtämiselle havainnoimalla ja käsitteellistämällä nykyaikaista yhteiskuntaa kulutuskulttuuri-termin avulla. Kulutuskulttuuria käsittelevässä kirjallisuudessa on luotu kulutusteorioita ja pohdittu kulutuksen roolia yhteiskunnassa (ks. Lury 2011; Sassatelli 2007; Featherstone 2007; Slater 1997). Kulutuskulttuurin katsotaan syntyneen kapitalistisesta tuotannosta, jonka myötä kehittyi materialistisen kulttuurin nousu, jossa kulutushyödykkeet olivat symboleja hankkimisesta ja kuluttamisesta. Uudenlaisen kulttuurin ansiosta kulutusaktiviteetit ja vapaa-aika ovat nousseet yhä tärkeämmäksi nykyaikaisissa länsimaisissa yhteiskunnissa. Kulutuskulttuurin tiimoilta on keskusteltu myös ihmisten erilaisista tavoista käyttää tavaroita sosiaalisten sidosten luomisessa ja erottautumisessa. Kulutuskulttuurissa on keskeistä tarkastella kulutuksen roolia mielihyvän tuottajana sekä unelmien ja toiveiden täyttäjänä. (Featherstone 2007, 13; 1990, 5.)

Kulutuskulttuurin omaksuneissa vauraissa yhteiskunnissa ihmisten perustarpeet, kuten ruoka, juoma ja vaatteet ovat pitkälti tyydytettyjä, minkä vuoksi kuluttajat etsivät tyydytystä korkeamman tason tarpeilleen (Firat & Dholakia 2003, 22). Perinteisimmillään ihmisen kulutustarpeita voidaan määrittellä Maslowin tarvehierarkian kautta, jossa tärkeimpinä on luokiteltu välttämättömät materiaaliset perustarpeet, kuten ruoka, juoma, suoja ja hygienia. Näiden perustarpeiden tyydyttymisen jälkeen tulevat henkiset tarpeet, kuten läheisyyden ja rakkauden tarve sekä itsensä toteuttamisen ja kehittämisen tarve. (Bell 2004, 31.) Maslowin tarvehierarkian elementtien lisäksi on huomioitava myös sosiaaliset ja kulttuurilliset tarpeet, joiden tyydytyksen katsotaan olevan ehdotonta täysivaltaisen yhteiskunnan jäsenyyden saavuttamiseksi (Lehtinen & Varjonen 2010, 23).

Lury (2011, 1–2) tarkoittaa kulutuskulttuurilla laajaa ja kasvavaa valikoimaa hyödykkeitä markkinoilla, ostosten teon yleistymistä vapaa-ajan aktiviteettina, kulutusympäristöjen, kuten ostoskeskusten, verkkokauppojen ja kierrätyskauppojen lisääntymistä sekä mainonnan levittäytymistä kaikkialle. Luryn (2011, 9) näkemyksessä kulutuskulttuuri on ikään kuin materiaallinen kulttuuri, jossa esineet ja tavarat saavat suuren roolin yhteiskunnassamme. Myös Featherstonen (2007, 82) näkemyksessä kulutuskulttuuri voidaan ymmärtää tavaroiden ja niiden merkitysten keskeisenä rakentajana, minkä avulla voidaan ymmärtää nykyaikaista yhteiskuntaa. Samanlaisen tulkinnan tarjoilee Baud-

rillard (1998, 25), jonka mukaan kulutuskulttuuri on elämistä yltäkyläisyyden ajassa, jossa ihmisiä eivät enää ympäröi toiset ihmiset vaan esineet ja tavarat.

Klassisen kulutusmallin isän, Karl Marxin näkemyksenä on ollut nähdä kulutus osana tuotantomekanismeja, jossa tuotannon luonnollinen jatkumo on kulutus. Silloin kuluttajien oletettiin samanaikaisesti olevan tuottajia tai heidän edellytettiin olevan mukana materiaalistien tuotteiden tuottamisessa. (Paterson 2006, 1; Fiat & Dholakia 1998, 33.) Nykyaikaisempien teorioiden mukaan kulutuksella on hyvin tärkeä osa yksilön elämässä ja se määrittelee yksilön sosioekonomisia suhteita yhteiskunnassa (Fiat & Dholakia 1998, 33). Tämän kaltaisten tulkintojen yhteydessä viitataan termiin kulutusyhteiskunta, joka symboloi nyky-yhteiskuntaamme. Kulutusyhteiskunnassa työn merkitys korvautuu vapaa-ajalla ja kulutuksella. Kulutusyhteiskunnat ovat kehittyneet viime vuosikymmenten aikaisesta kulutuksen voimakkaasta lisääntymisestä. Esimerkiksi Suomessa yksityinen kulutus on kuusinkertaistunut sitten II maailmansodan. (Toivonen & Räsänen 2004, 238.) Bauman (1997, 29, 258) korostaa, että nyky-yhteiskunnassa yksilön vapautta voidaan verrata kuluttajan vapautteen tehdä valintoja. Ihmiset, jotka eivät voi tehdä valintoja, joutuvat syrjäytetyiksi ja alistetuiksi yhteiskunnassa. (Heinonen, Raijas, Hyvänen, Leskinen, Litmala, Pantzar, Römer-Paakkanen & Timonen 2005, 10.) Bauman (1997, 258) toteaa myös, että kuluttajan valintamahdollisuuksien tai niiden puuttuminen kokonaan on kulutusyhteiskunnassa verrattavissa köyhyyteen.

Kulutusvalintoihin liittyvä näkökulma ei kuitenkaan ole ainoa kulutustutkijoita kiinnostanut lähestymistapa kulutuksen ymmärtämiseen. Klassiset teoriat kuluttajien välisestä kommunikaatiosta ja kulutuksen merkityksistä ovat Thorstein Veblenin ja Georg Simmelin käsiä. Näkemystä kulutuksen roolista yhtenä erottautumisen keinona puolustaa Simmelin muotiteoria ja Veblenin näyttävän kulutuksen (engl. conspicuous consumption) teoria (Heinonen ym. 2005, 11; Fiat & Dholakia 2003, 52; Veblen 2002 [1899]; Simmel 1986). Douglasin ja Isherwoodin (1980, 176) näkemysten mukaan kulutustavaroilla ei ilmaista ainoastaan sosiaalisia luokkia tai hierarkioita, vaan niillä viestitään myös merkitysten sarjoja, joihin on ladattu monimutkaisia ja symbolisia sisältöjä. Heidän mukaansa hyödykkeiden ostamisessa ei ole kyse vain fyysisestä kuluttamisesta, vaan hyödykkeet, kuten merkkivaatteet ja autot toimivat myös merkkeinä ja symboleina sosiaalisissa tilanteissa. Samankaltaista näkemystä kulutustavaroiden merkityksen ymmärtämisestä puolustaa Slater (1997, 85), joka kuvailee, kuinka kulutustavarat ilmaisevat yksilön identiteettiä, arvoja, makuja ja sosiaalisia kontakteja. Slater jatkaakin, että on vaikeaa kuvitella yhteiskuntaa, jossa esineet olisivat puhtaasti materialistisia vaille merkityksiä.

Kulutuksen postmodernien teorioiden (Featherstone 2007; Baudrillard 1998; Bauman 1996) mukaan yhteiskunta on muuttunut yhä pirstoutuneemmaksi. Kulutustutkimuksiin tutustuneet voivatkin olla yhtä mieltä siitä, että nykyaikana kuluttajaa tulee tarkastella moniulotteisesti. Rationaalisen valitsijan rinnalle on syntynyt monipuolisia kuluttajaku-

via. Kirjallisuudessa kuluttajaa on esitelty monenlaisilla kuluttajakuvilla: valitsija, kommunikoiva kuluttaja, löytöretkeilijä, identiteetin rakentaja, uhri, kapinallinen, aktiivisti ja kansalainen. Toisinaan kuluttaja nimetään myös hedonistiseksi kuluttajaksi. Hedonistisuus kuvaa kuluttajan suhtautumista kulutukseen. Campbellin (1987, 76–77) mukaan moderni hedonisti motivoituu nautinnosta yleensä ja haaveilee kulutuksesta, joka tuottaa mielihyvän tunteen, kun traditionaalinen hedonisti tyytyy vain yksittäisten nautintojen etsimiseen.

On väitetty, ettei nykyajan ja tulevaisuuden kuluttajia voida tutkia yhdenmukaisena ryhmänä. Sen sijaan kuluttajien koetaan rakentavan erilaisia pienempiä ryhmiä, joilla on eriauvia rooleja, intressejä ja tarpeita. (Heinonen ym. 2005, 14.) Modernissa yhteiskunnassa kuluttaja oli yksilö, jolla oli tarpeita ja joka tyydytti tarpeitaan rationaalisin keinoin parantaakseen elämänsä laatua (Firat & Dholakia 2003, 21). Postmodernilla puolestaan tarkoitetaan lukuisten kulutustyylien ja aatteiden aikaa, jolloin yksilö ilmaisee kulutuksella itseään. Tällöin ei ole vain yhtä hallitsevaa tyyliä vaan erilaisia kulutustyyliä esiintyy limittäin. Hallitsevan tyylin puuttuminen vaikuttaa siten, että kuluttajat voivat tehdä valintojaan itsenäisesti ja luoda omia elämäntyyliään. (Antonides & van Raaij 1998, 56.) Postmodernin yhteiskunnan keskeiseksi tehtäväksi on nimetty kuluttaminen, johon osallistuvat työssäkäyvät. Nämä toimijat pitävät yllä kulutusyhteiskunnan rakenteita, kun työttömät ja köyhät eivät voi tähän tehtävään osallistua. (Autio 2006, 14.)

Tuoreimpien näkemysten mukaan nykypäivän kuluttajan arvellaan kasvavan kulutuksensa myötä kansalaiseksi tai maailmankansalaiseksi. Kansalaisella viitataan kuluttajaan, joka on enemmän kuin vain markkinoilla tarjolla olevien tavaroiden ja palvelusten hyödyntäjä. Uusitalon (2008) mukaan aineettomien asioiden suhteellinen merkitys kulutuksessa on kasvussa. Kansalaisena kuluttaja osallistuu yhä useammin uusien tuotteiden luomiseen sekä aktivoituu keskustelemaan kulutuksen ongelmista ja antaa palautetta median välityksellä. Kuluttajan omalla toiminnalla ja valinnoilla on vaikutusta yhteiseen hyvinvointiin, minkä vuoksi ympäristöön liittyvien ratkaisujen löytäminen vaatii sitoutumista ja yhteistyötä. (Uusitalo 2008, 408.)

2.1.2 Kulutukseen vaikuttavat taustatekijät

Klassisen mallin mukaan kuluttajat on jaoteltu sosiaalisen luokan, tulojen, koulutuksen, uskonnon, asuinpaikan, ammattiaseman ja kotitaloustyyppin mukaan (Antonides & van Raaij 1998, 372). Uusitalon (1979) mukaan kulutustottumuksiin vaikuttavat edellä mainituista sosiaalisista tekijöistä ainakin ansiotulot, perheen koko, elämänvaihe sekä kotitalouden tulorakenne. Sittenkin näkemys perinteisten sosiodemografisten tekijöiden ja kulutuskäyttäytymisen vahvoista yhteyksistä on kyseenalaistettu nykyaikaisemmassa

kirjallisuudessa (Räsänen 2003a, 103) tai niiden käytettävyys kulutuskäyttäytymisen selittäjänä ja ennustajana on muuttunut heikommaksi (Antonides & van Raaij 1998, 372). Postmodernistiset sosiologit uskovat, että päivittäisten sosiaalisten rakenteiden vaikutukset ovat heikentyneet ja yksilöllisten valintojen merkitykset kasvaneet (Räsänen 2003a, 103). Lisäksi yhteiskuntaluokkien katsotaan menettäneen teoreettisen uskottavuutensa ja selityskykynsä (Bihagen 2000, 42). Uusitalon (2008, 401) näkemysten mukaan aikamme jälkiteollisessa palvelutaloudessa kulutuksen muodot monipuolistuvat ja hajaantuvat. Pirstaloitunutta kulutusta ei täten voida enää selittää yksittäisten muuttujien, kuten luokka-asetasta pohjautuvien rakenteellisten tekijöiden kautta. Rakennetekijöiden vaikutus nähdään pikemminkin epäsuorana. Uusitalo jatkaa kulutuksen korostavan yksilöllisiä haluja ja vapaa-ajan vieton kohteita, jotka voivat olla samanlaisia tiettyillä ryhmillä. Tämänkaltaiset ryhmät muodostuvat juuri kulutuksen ja kiinnostuksen myötä. Ryhmät voidaan tulkita myös postmodernin ajan kulutusyhteisöksi, jotka voivat olla taustojensa, kuten tulojen, sosiaaliluokan, iän tai asuinpaikan suhteen hyvin erilaisia. (Uusitalo 2008, 401.)

Vaikka ihmisten kulutustavat ovat muotoutuneet ennalta-arvaamattomiksi, on traditionaalisilla sosiodemografisilla tekijöillä edelleen merkittävä vaikutus ihmisten kulutustapoihin. Yksilöiden ja kotitalouksien kulutusta voidaan ymmärtää hyödyntämällä tietoja ihmisten iästä, sukupuolesta, asuinpaikasta, tuloista, koulutuksesta tai sosioekonomisesta asemasta ja yhteiskuntaluokasta. (Räsänen 2008, 124–125; Wilska 2002b, 195; Bihagen 2000, 146.) Postmoderneissa kulutusteorioissa kuluttajaa oletetaan ohjavan yksilöllisyyden, tyylyttelyn ja hedonismin tavoittelu. Näiden teorioiden mukaan tulojen ja yhteiskuntaluokan merkitys kulutukseen olisi heikentymässä. Toteutuneissa kulutustutkimuksissa (esim. Wilska 2005, 66; Räsänen 2003a) tulokset ovat kuitenkin osoittaneet, että sosioekonomisilla taustamuuttujilla ja ikätekijöillä on edelleen yhteys kulutuskäyttäytymiseen.

Osan kuluttajista katsotaan edustavan erottuvaa ja tyyllittelevää kuluttajaimagoa. Eri-tyisesti nuorten on katsottu edustavan tämänkaltaista niin sanottua lifestyle-kuluttajaa. Erottautumiseen tarvitaan tänä päivänä yhä erikoistuneempia keinoja, kun yksilöllisiksi koetut kulutusvalinnat ovatkin nykypäivänä oikeasti yhä yhdenmukaisemman tuotannon lopputuloksia. Koetaan, että jälkimodernin yhteiskunnan keskeinen sosiaalisen yhdentymisen keino on taito kyetä samaistumaan normien ja standardien noudattamiin kulutustyyliin. Se, miten sosiaalinen yhdentyminen onnistuu, riippuu taloudellisista resursseista sekä kulttuurisesta ja sosiaalisesta pätevydestä. (Wilska 2005, 66.)

Nyky-yhteiskunnassamme kuluttaminen vaatii pääsääntöisesti aina rahankäyttöä. Päivittäiset kulutustavat, kulutusvalinnat ja valintojen rajoitukset riippuvat taloudellisten resurssien tuomista mahdollisuuksista. Ihmisten kulutuskäyttäytymistä ja kulutuksen vaihtoehtoja säätelee rahan määrä. Yksinkertaisimmillaan kuluttajamarkkinat toimivat hyödykkeillä, joilla on hinta ja rahalla kuluttajat ostavat hyödykkeitä. Tästä syystä ta-

loudelliset puitteet on otettava huomioon tutkittaessa kulutuskäyttäytymistä. (Toivonen & Räsänen 2004, 242; Räsänen 2003a, 75.)

Taloustieteellisessä kulutusteoriassa yksilön kulutusta on tarkasteltu erityisesti taloudellisten kysymysten valossa. Silloin kulutusta on tarkasteltu lähinnä vain tuotteiden hintojen ja fyysisten välttämättömyyksien kautta (Firat & Dholakia 2003, 27). Esimerkiksi taloustieteen neoklassinen teoria, joka on vaikuttanut erityisesti kulutussosiologiaan on nimennyt kuluttajan termillä *homo oeconomicus*, joka teorian mukaan tekee rationaalisia valintoja eli minimoi taloudelliset kustannukset saavuttaakseen maksimaalisen hyödyn. Lisäksi kuluttajalla on teorian mukaan täydellinen tieto markkinoiden tarjoamista tavaroista ja palveluista, ajan jakautumisesta sekä omista kulutusvaroista. Teoria olettaa kuluttajan toimivan ainoastaan taloudellisten olosuhteiden ohjaamana ja motivoituvan oman edun tavoittelusta. Rationaaliseen valintaan perustuvia kulutusteorioita on kritisoitu siitä, että ne näkevät kuluttamisen pikemminkin hyödyn maksimointina ja että ne eivät huomioi riittävästi muita kulutukseen vaikuttavia tekijöitä, kuten fysiologisten ja muiden tekijöiden synnyttämiä vaikutuksia kulutusvalintoihin. Kritiikin sanomaa voidaan havainnollistaa ajatuksella, että jos kuluttaja katsoo itseään peiliin, niin peilistä näkyy jotain muutakin kuin yksilö, joka on optimoinut hyödyn tavoittelun pelkästään hinnan ja tulojen perusteella. (Heinonen ym. 2005, 9; Niemelä 2005, 21–23; Firat & Dholakia 2003, 27; Räsänen 2003a, 75–76.)

Vastakkainen näkemys taloustieteelliselle teorialle on erityisesti sosiologisessa yhteydessä tunnustettu teoria yhteisöllisesti orientoituneesta ihmisestä, *homo sociologicus*. Teorian mukaan yksilön yhteiskuntaelämässä omaksumat roolit ovat tärkeimpiä yksilön toiminnan vaikuttimia, ja että ihmiset toimivat ympäristössä vaikuttavien normien ja tottumusten mukaisesti. Yksilön kulutusta voidaan tarkastella näiden kahden erilaisen teorian avulla, jossa itse toiminta ja toiminnan lähtökohdat ovat erilaiset. Lyhyesti määriteltynä *homo oeconomicus* motivoi oman hyödyn tavoittelu ja *homo sociologicus* yhteisön normit. (Räsänen 2004, 38–40.) Kritiikistä huolimatta sosiaalitieteiden yksi peruskriteeri kuluttajien määrittelyssä on luokitella kuluttajat heidän taloudellisen asemansa mukaan. Taloudelliset resurssit vaikuttavat luonnollisesti kulutuksen määrään, mutta myös tulevaisuuden menojen suunnitteluun. (Räsänen 2003a, 76.) Kulutuksen talusteorioissa puhutaan taloudellisten resurssien yhteydessä budjettirajoituksesta. Budjettirajoituksella tarkoitetaan kuluttajan tulojen ja hyödykkeiden hintojen määrittävän kuluttajan mahdollisuudet kuluttaa eli sen, mihin kuluttajalla on varaa. Kulutus päätöksiin vaikuttavat hyödykkeiden hintojen ja kulutusresurssien lisäksi henkilökohtaiset asenteet, halut, tarpeet ja elämäntyyli. (Niemelä 2005, 22–23.)

2.1.3 Sosioekonominen asema ja yhteiskuntaluokka

Sosioekonominen asema kuvaa yksilön asemaa yhteiskunnassa. Sosioekonomisen aseman luokitus sisältää kahdeksan erilaista luokkaa. Itsenäisiä luokkia ovat yrittäjät, alemmat toimihenkilöt, ylemmät toimihenkilöt, työntekijät, opiskelijat, eläkeläiset ja maatalousyrittäjät. Luokkien määrä voi vaihdella sen mukaan kuinka karkeasti jako suoritetaan. Sosioekonomisen aseman luokitus jakaa väestön sosiaalisten ja taloudellisten asemien mukaan samankaltaisiin (homogeenisiin) luokkiin. Luokituksen taustalla on ollut tavoite muodostaa sellaisia sosioekonomisia ryhmiä, jotka kuvaavat yhteiskunnallisissa toiminnoissa lähes samankaltaisissa asemissa toimivia jäseniä. (Tilastokeskus 1989, 7, 12.)

Sosioekonominen asema koostuu erilaisista luokituskriteereistä, sillä mikään yksittäinen tekijä ei anna tarpeeksi tietoa henkilön asemaan vaikuttavista tekijöistä. Luokitus ottaa huomioon yksilön elämänvaiheen eli sen onko opiskelija, eläkeläinen vai ammatissa toimiva. Ammatissa toimivien osalta luokitus huomioi yksilön ammatin ja ammatiaseman. Luokitusta voidaan täydentää työn luonteella eli onko kyseessä esimerkiksi toimihenkilö vai työntekijä. Myös tietoja toimialasta ja palkansaajien määrästä hyödynnetään koostettaessa yksilön sosioekonomista asemaa. Useimmiten sosioekonomisen aseman luokituksia hyödynnetään hyvinvointianalyseissä, kun selvitetään eri yhteiskuntaryhmien elinolosuhteita ja niissä tapahtuneita muutoksia. Myös väestötilastot, työvoimatutkimukset ja kotitaloustiedustelut hyödyntävät sosioekonomisen aseman luokitusta. (Tilastokeskus 1989, 7.)

Opiskelijat, eläkeläiset ja pitkäaikaistyöttömät on luokituksessa sijoitettu ammatissa toimimattomiin. Näistä ryhmistä voidaan käyttää myös nimitystä työmarkkinoiden ulkopuolella olevat tai kansantaloudellisesti ei-aktiiviset kansalaiset. Työmarkkinoiden ulkopuolella olevien kuluttajien määrä on ollut kasvussa johtuen ikääntymisestä, koulutusaikojen pidentymisestä ja korkeasta työttömyydestä. Opiskelijat määritellään yhdeksi luokaksi, johon lasketaan myös opiskelijat, jotka ovat vanhemmistaan taloudellisesti riippuvaisia. Opiskelijoihin ei kuitenkaan sisällytetä mukaan peruskoulua käyviä opiskelijoita, joista puhutaan koululaisina. (Ahlqvist & Ylitalo 2009, 48; Tilastokeskus 1989, 9.)

Sosiologisessa kulutustutkimuksessa yhteiskuntaluokkien merkitystä on käytetty yhtenä selittäjänä kulutuksen rakenteen ja tason ymmärtämisessä. Sosiologiassa yhteiskunnan nähdään jakautuneen kerrostumiin ja yhteiskuntaluokkiin. (Niemelä 2005, 25.) Yhteiskunnan luokkajaon taustalla voidaan sanoa olevan kaksi klassisinta luokkatheoriaa, jotka ovat kehittyneet Karl Marxin ja Max Weberin ajatuksista (Räsänen 2003a, 81). Marxin mukaan luokkajaottelu tehdään sen mukaan, omistaako ihminen tuotantovälineitä ja millainen ihmisen asema on tuotannossa. Weber puolestaan korostaa ihmisen luokka-aseman olevan riippuvainen siitä millainen hänen asemansa on markkinoilla.

Luokka-asema ei Weberin mukaan siis ole riippuvainen vain tuotantovälineiden omistuksesta, vaan myös elämisen mahdollisuudesta, johon vaikuttavat ihmisen omistukset ja tulot eli käytettävissä olevat varat. (Allardt 1983, 109, 114.) Yhteistä kaikille luokkatheorioille on, että yksilön luokka määräytyy yhteiskunnassa omaisuuden, aseman ja koulutuksen mukaan. Usein tulot ja luokka ovat vahvassa yhteydessä, mutta tulot sellaisenaan eivät määrittele yksilön yhteiskuntaluokkaa. Luokkien määrä vaihtelee neljästä seitsemään. Modernin markkinatalouden yhteiskunnissa luokka ajatellaan merkittävimmäksi syyksi rakenteellisen eriarvoisuuden olemassaoloon. Siitä syystä sosiologit ovat kokeneet luokan olevan yksi tärkeimmistä yksilön kulutuskäyttäytymistä määräävistä tekijöistä. (Räsänen 2003a, 81.)

Luokka-termille ei ole pystytty luomaan yhdenmukaista ja yhtä ainoaa määritelmää tai sitä kuinka se olisi parhaiten käsitteellistettävissä. Vaikeus lienee siinä, ettei luokilla ole fyysisiä havaintomerkkejä, jolloin niitä on vaikeaa tutkia empiirisesti. Silti luokkia on pidetty melko pysyvinä ja samanlaisina. (Räsänen 2003a, 81–82.) Yhteiskuntaluokkia koskevissa empiirisissä tutkimuksissa yksilön luokka-asemaa on määritelty ammatin, tulojen, kulutushyödykkeiden omistuksen, arvonannon, vallan ja elämäntyylin kautta (Allardt 1983, 132–135). Bihagenin (2000) mukaan luokkien voidaan teoreettisesti määritellä olevan ammatillisia ryhmiä eli työllisiä asemia, joissa on samankaltaisuuksia esimerkiksi työtehtävien sisällössä, mikä puolestaan ennakoii yhtäläisiä markkina-asemia. Luokka-asemat erottuvat esimerkiksi siten, että mitä monimutkaisempia työtehtäviä ja vaativammat koulutukselliset vaatimukset sitä parempi markkina-asema, enemmän käytettävissä olevia tuloja sekä menoja kulutukseen yksilöllä on (Bihagen 2000).

Yhteiskuntaluokasta voidaan puhua myös sosiaalisena luokkana, jonka on tunnistettu olevan pelkistetty asemallinen malli, joka perustuu taloudellisten kategorioiden hierarkian laajuuteen. Käsite viittaa elämän sosiaalisten ja taloudellisten ulottuvuuksien risteytymiseen. Sosiaalisen luokan käsite voidaan Malcolm Watersin näkemyksen mukaan tiivistää neljään ulottuvuuteen: taloudellinen ulottuvuus, ryhmäytymisen ulottuvuus, käyttäytymisen ja kulttuurillisuuden ulottuvuus sekä muutoksen mahdollisuuden ulottuvuus. (Räsänen 2003a, 81–82.) Yksi tapa jaotella luokka-asemat, on jaotella ne kuten Räsänen (2000) tutkimuksessaan tekee: yläluokka, ylempi keskiluokka, alempi keskiluokka, työväenluokka sekä määrittelemätön luokka.

Wilskan ja Eresmaan (2002, 184) mukaan oman sosiaaliluokan määrittely pohjautuu yksilön subjektiiviseen käsitykseen. Sosiaaliluokan määrittelyyn vaikuttaa yksilön perhetausta, ammattiasema, koulutus ja tulotaso sekä kulutus ja elämäntyyli. Toisin sanoen se, että yksilö kokee samaistumista johonkin luokkaan, ei aina perustu yksilön asemaan vaan esimerkiksi elämäntyyliin (Räsänen 2003b, 109). Bihagenin (2000) näkemyksen mukaan mitä yhtäläisemmät asemat luokassa on, sitä suurempi todennäköisyys on kulutuksen samankaltaisuudelle.

Tutkimuksissa on noussut esille, että luokkaidentiteetti on noussut tärkeämmäksi kulutustyylien muokkaajaksi ja kuvastajaksi ohi koulutuksen sekä sosioekonomisen ja taloudellisen aseman. Erityisesti korkeampiin luokkiin samaistuneiden ihmisten on todettu kallistuvan näyttävään ja elämykselliseen kulutukseen ja elämäntyyliin. Nuorten keskuudessa luokkaidentiteetin määrittelyyn voi vaikuttaa nuoren sen hetkinen opiskelupaikka. Esimerkiksi kauppa- ja korkeakoulun opiskelijoiden elämäntyyli ja kulutuskäytökset viittaavat usein haluun sosiaalistua ennen aikaisesti tulevaan korkean taloudellisen statuksen mahdollistavaan ammattiin. (Wilska & Eresmaa 2002, 185.) Wilskan ja Eresmaan (2002, 186) tutkimuksessa nuorista aikuisista suurin osa (28 %) ei määritellyt kuuluvansa mihinkään luokkaan, vaan he vastasivat luokka-asemaa kysyttäessä ”ei mikään luokka”. Lähes kaikki loput vastaajat jakautuivat melko tasaisesti eri yhteiskuntaluokkiin: työväenluokka (24 %), alempi keskiluokka (21 %) ja ylempi keskiluokka (25 %). Yläluokkaan katsoi kuuluvansa vain 2 prosenttia vastaajista. Nuorten kokemuksia ”ei mikään luokkaan” kuuluvaksi on pyritty selittämään nuorten demokraattisemmalla ja yksilöllisemmällä ajatusmaailmalla verrattuna vanhempiin ikäluokkiin. Nuorten on siis oletettu kiinnittyvän yhteiskuntaluokkiin aiempia sukupolvia vähemmän. Toisaalta luokkaistumiseen on katsottu vaikuttavan erilaiset talouskriisit, joiden aikana hyvinvointi- ja luokkaeroilla on ollut taipumusta kasvaa. (Wilska & Eresmaa 2002, 186.)

Sosioekonomiset ryhmät ovat kiistatta keskenään epätasa-arvoisia johtuen erilaisista toimintamahdollisuuksista yhteiskunnan taloudellisissa ja sosiaalisissa tilanteissa. Yhteiskuntaluokka tai sosioekonominen asema ei ole objektiivinen mittari yhteiskunnallisesta asemasta vaan keinotekoinen luokitus yksilön asemasta. Räsänen (2003b, 106–107) mukaan yhteiskuntaluokalla on vaikutusta yksilön kulutuskäyttäytymiseen, sillä eri luokilla on erilaiset edellytykset tavaroiden ja palvelujen kuluttamiseen. Ylä- ja keskiluokkaiset vierailevat alaluokkaa todennäköisemmin useammin oopperassa tai teatterissa. Siksi ylempät luokat hakeutuvat tällaisten kulttuuriharrastusten pariin alempien luokkia useammin.

Vaikka kulutustutkimuksissa (Räsänen 2003a; Wilska & Eresmaa 2002; Wilska 1999; Toivonen 1993) yksilön kulutuskäyttäytymisen selittävinä tekijöinä on käytetty sekä sosioekonomista asemaa että yhteiskuntaluokkaa, voidaan molempien tulkita määrittävän samaa asiaa eli yksilön asemaa työ- ja kulutusmarkkinoilla. Kun sosioekonominen asema kuvaa yksilön yhteiskunnallista asemaa, kuvaa yhteiskuntaluokka yksilön omistusta, asemaa ja koulutusta, jotka ovat kaikki myös yhteiskunnallisen aseman signaaleja. Räsänen (2003b, 105) mukaan luokka-asetat on saatettu empiirisesti käytännöllisempään muotoon jaotteleamalla ihmiset ammatin mukaan. Käytännössä siis erilaisien sosioekonomisten asemien ja ammattien voidaan katsoa heijastavan erilaisia luokka-asetmia empiirisissä mittauksissa. Johtajien ja hallinnollista työtä tekevien on katsottu edustavan ylempää keskiluokkaa, koska esimerkiksi ylempi keskiluokka ei sellaisenaan

anna kuvaa yksilön asemasta, mutta ylempi toimihenkilö, kuten johtaja, antaa jo enemmän informaatiota yksilön ammatista, työn sisällöstä, tuloista ja koulutuksesta.

2.1.4 Elämänvaihe ja -tyyli

Yksi tapa jaotella ihmisen elämänvaiheita on tunnistaa yksilön elämänkaaresta lapsuus, nuoruus, aikuisuus ja vanhuus. Yksinkertaisimmassa tulkinnoissa ihmisen elämänvaiheita on vain kolme: nuoruus, keski-ikä ja vanhuus. Nuoruutta on kuvattu ajaksi, jolloin yksilöllä on voimakkaita haluja ja silloin nuoret pyrkivät tekemään haluamiansa asioita. (Autio 2006, 17.) Yksilön elämänkaaren vaiheet voidaan jakaa myös ikävuosien mukaan: lapsuus ja nuoruus (0–17 v.), varhainen aikuisuus (17–40 v.), keski-ikä (40–60 v.) ja myöhäinen keski-ikä (60–v.) (Martikainen 2006, 15).

Nuorten kulutukseen liittyvissä tutkimuksissa vastaajajoukko on usein laaja ja heterogeeninen. Aution (2006, 17) mukaan nuoren ikäraja vaihtelee eri tutkimuksissa 11–14-vuotiaista 20–34-vuotiaisiin. Nuoriin kohdistettujen tutkimusten ikäjakauma saattaa olla suuri, kuten esimerkiksi Nuorisobarometrimittauksissa, joissa vastaajat ovat 15–29-vuotiaita. Kulutustapojen tulkinnassa ikäjakauman ohella merkittävä erotteleva tekijä on nuorten erilaiset elämänvaiheet. On jo pitkään tiedetty, että ihmisen kulutustottumukset muuttuvat eri elämänvaiheiden myötä. Tutkimusten avulla on pystytty osoittamaan, että kotitalouden elämänvaihe toimii hyvänä ennustajana kulutuskäyttäytymisessä niin isojen menoerien kuin yksittäisten tuotteiden ostopäätöksissä. (Moschis 1987, 177.) Alle 18-vuotiaan vanhempien luona asuvan ja lähes 30-vuotiaan perheenäidin kulutustavat eroavat luonnollisesti toisistaan (Wilska 2005, 66). Eroja syntyy siksi, että ihmisen tulot, varallisuus ja tarpeet vaihtelevat elämänvaiheiden mukaan (Niemelä 2005, 24).

Opiskelupaikan haku ja valituksi tuleminen luo lähtökohdan nuoren elämäntyylille. Samanaikaisesti se piirtää suunnan hänen reagoimiselleen tavarain, rahan ja kuluttamisen maailmassa. (Helenius 1996, 27.) Opiskelunaikaista elämänvaihetta voidaan kutsua opiskelijaelämäksi, johon liittyy varsinaisen opiskelun lisäksi muutakin elämää. Monilla opiskelijoilla se tarkoittaa omillaan elämisen opettelua, itsenäistymistä ja hauskanpitoa ikätovereiden seurassa. Opiskelijaelämän voidaan katsoa edustavan opiskelijoiden omaa nuorisokulttuuria. (Mäkinen 2006, 25.) Bourdieun ja Passeronin (1979, 29) näkemysten mukaan opiskelijat elävät ainutlaatuista aikaa omassa ympäristössään vapautuen perhe- ja työelämän velvoitteista. Opiskelijat ovat ajankäytöllisesti onnekaassa asemassa, koska he voivat vuorotella opiskelun ja vapaa-ajan välillä menemällä elokuviin koska tahansa tai valitsemalla opiskelevatko he viikonloppuisin, arkena, päivällä vai yöllä (Bourdieu & Passeron 1979, 29). Opiskelijat saattavat usein itse erotella nykyisen ja tulevan elämänvaiheen melko selkeästikin. Silloin tiivis opiskeluvaihe muodostaa oman vaiheensa ja kun opintojen loppupuolella tästä vaiheesta irtaudutaan, alkaa ammattiuraa

ja yhteiskunnallista asemaa rakentavan aikuisen elämänvaihe. Opiskelijat tiedostavat opiskeluvaiheen olevan vapaudella kyllästetty elämänvaihe, jota seuraa tulevaisuuden vastuullisempi vaihe. Tulevaisuudessa omilla kyvyillä tai voimilla rakennetaan elämänkokonaisuutta, joka opiskeluvaiheessa oli pelkkää mielikuvaa. (Helenius 1995, 27–28.)

Bauman (1997, 258) toteaa elämäntyylien olevan käytännössä kulutustottumuksia. Antonides ja van Raaij (1998, 372) kirjoittavat kuinka elämäntyylistä on tullut keskeinen kuluttajakäyttäytymisen selittäjä kulutustutkimuksissa. Kulutuskeskeisessä yhteiskunnassa elämäntyyllillä tarkoitetaan itsetietoisuutta, joka ilmenee yksilöllisyyden, itseilmaisun ja tyylin kautta. Yksilö ilmaisee yksilöllistä makuaan ja tyyliänsä vaatteilla, ulkoisella olemuksella, puhetyylillä, vapaa-ajan viettomuodoilla, ruokailu- ja juomatavoilla, kodilla, autolla ja lomanvietolla. (Featherstone 2007, 81.) Siksi elämäntyylin katsotaan olevan jotain, jota yksilö aktiivisesti tavoittelee. Elämäntyyli ja elämäntapa viittaavat pitkälti samoihin asioihin, mutta elämäntapa on ainakin osittain sosiaalisesti perittyä. (Toivonen & Räsänen 2004, 234.)

Milesin (2000, 28) mukaan elämäntyyli on materiaallinen ilmentymä yksilön identiteetistä. Hän arvioi nuorten olevan aiempaa halukkaampia ja aktiivisempia rakentamaan elämäntyyliään. Kulutus tarjoaa oivan väylän omanlaisen elämäntyylin toteuttamiseen. Nuorille kulutus on tärkein keino ilmaista elämäntyyliä ja identiteettiä. Kuten muutkin kuluttajat, myös nuoret kuluttajat määrittelevät itseään muihin kulutuksen kautta. (Wilkska 2005, 66.) Wilkskan ja Eresmaan (2002, 189) mukaan identiteetin rakentamisen ja kulutuksen välinen yhteys on oleellista erityisesti nuorilla, sillä identiteetin rakentamisessa hyödynnetään näkyviä kulutuspiirteitä, jotka liittyvät ulkonäköön, pukeutumiseen ja ajanmukaiseen vapaa-ajan toimintaan. Nykyaikaisten näkemysten mukaan kulutuksen voidaan katsoa olevan tärkein sosiaalinen prosessi, jolla ihminen voi juurtua yhteiskuntaan. Tällöin ammattiin ja koulutukseen liittyvien statuksien vaikutus sosiaalisen identiteetin muodostamisessa ja elämäntyylin ylläpitäjänä vähenee. Tilalle kohoavat erityisesti vapaa-aikaan liittyvät kulutustavat. Eri ikäryhmien välille ei voida enää piirtää selväpiirteisiä kulutuseroja, koska kulutusmallit voidaan luoda hyvinkin yksilöllisesti. Yksilölliset valinnat on mahdollista poimia tarjolla olevien viiteryhmien ja elämäntapojen vaihtoehdoista. (Räsänen 2008, 127.)

Baumanin (1997, 43) mukaan viiteryhmä on ryhmä, johon yksilö vertaa käyttäytymistään ja jonka yksilö hyväksyy elämäänsä. Yksilö pyrkii matkimaan viiteryhmäänsä esimerkiksi pukeutumisessa. Viiteryhmästä hankkimallaan tiedolla yksilö tekee valintoja siitä, mihin asioihin on kannattavaa panostaa. Valinnoillaan yksilö hakee viiteryhmän hyväksyntää, mikä onnistuttuaan johtaa yksilön hyväksymiseen osaksi viiteryhmää. Viiteryhmään kuulumisella on vaikutusta yksilön toimintaan. Viiteryhmillä on esimerkiksi keskeinen vaikutus ihmisten sosiaalisen identiteetin muodostumiselle. (Bauman 1997, 43; Allardt 1983, 69.) Kuluttajan sosiaalistumisesta kirjoittanut Moschis (1987, 101) kokee viiteryhmien olevan tärkeässä roolissa ihmisen eri elämänvaiheissa. Viite-

ryhmiä voivat olla esimerkiksi perhe, kaveripiirit ja opiskelukaverit. Nuorilla viiteryhmien on todettu helpottavan itsenäistymistä ja aikuiseksi kasvamista. Kuluttajakäyttämisen osalta viiteryhmien vaikutus ulottuu nuorilla jopa yksittäisten kulutushyödykkeiden ostamiseen, kuten mekon valintaan. (Moschis 1987, 103–104.) Aikuisikäisten kulutuskäyttämiseen viiteryhmillä on todettu olevan suurempi vaikutus tietyissä elämänvaiheissa. Esimerkiksi opiskelijoita ja kotiäitejä vertaileva tutkimus osoitti viiteryhmillä olevan suurempi vaikutus opiskelijoihin. Eroa selitetään nuorempien tarpeilla itsensä ilmaisemiseen, minäkäsityksen muodostamiseen ja hyväksynnän tavoitteluun. (Moschis 1987, 115.)

Antonideksen ja van Raaijin (1998, 373) näkemyksessä elämäntyyli on itseilmaisun muoto, joka näyttää sen mitä olet tai mikä haluat olla. Kuluttajalle elämäntyyli on näkymättömän ryhmän jäsenyys, joka heijastelee yksilön tärkeimpiä arvoja. Kokonaisuudessaan elämäntyyli on yhdistelmä arvoista, normeista, kiinnostuksista, mielipiteistä ja käyttäytymisestä. Featherstone (2007, 84) väittää, että elämäntyyli ei enää omaksuta tavan tai perinteiden kautta vaan kulutuskulttuurin ”uudet sankarit” tekevät elämäntyylin luomisesta projektin ja esittelevät yksilöllisyyttään ja tyyliänsä kokoamalla vaatteista, kokemuksista, tavoista, ulkonäöstä ja ruumiillistumisesta oman elämäntyylin.

Elämänvaiheita tutkittaessa käytetään usein päällekkäisinä termeinä elämänvaihetta, elämäntapaa, elinvaihetta ja elämäntilannetta. Näitä termejä sivuaa myös termi elämäntavoite, joka ei sellaisenaan ole sidoksissa tiettyyn ikäjakssoon tai elämänvaiheeseen. Luonnollista kuitenkin on, että yksilön elämäntavoitteet muuttuvat iän myötä. Elinvaiheella ja elämäntilanteella on todettu olevan keskeinen vaikutus siihen, mitkä kulutuserät ovat asumis- ja ruokailumenojen lisäksi keskeisiä yhteiskuntaan osallistumisen kannalta. Pienituloisillakin on havaittavissa muutoksia kulutustavoissa erilaisissa elämänvaiheissa. Monesti kulutustavat ovat jopa melko samankaltaisia keskituloisten kulutustapoihin peilattaessa. Elinvaiheella ja elämäntilanteella on kiistatta vaikutus kulutukseen, mutta erityisesti pienituloisten keskuudessa kulutus rakentuu voimakkaimmin juuri elämänvaiheiden edellyttämällä tavoilla. (Niemelä & Raijas 2012, 8.) Nuoruus on elämänvaiheena kaiken kaikkiaan poikkeuksellinen ja sen aikana yksilö rakentaa tulevaisuuttaan. Nuoruudesta halutaan nauttia, toteuttaa haaveita sekä vahvistaa valittua elämäntyyliä. Näiden toteuttamisessa kulutus on keskeisessä osassa ja mahdollistaa niihin puitteet. (Lehtinen & Peura-Kapanen 2005, 118.)

Elämäntavoitteen ja kulutuskäyttämisen yhteyttä tutkinut Valtari (2005, 94) kirjoittaa, että nuoren asettamalla elämäntavoitteella oli vaikutusta kulutuskäyttämiseen. Statuksen elämäntavoitteeseen asettaneet nuoret arvioivat itse kuluttavansa oman ikäisiinsä verrattuna keskimääräistä enemmän yöelämään ja juhlimiseen. Keskiluokkaisuutta tavoittelevat arvioivat kuluttavansa enemmän kotiin liittyviin tavaroihin, kuten huonekaluihin ja sisustukseen. Elämyksen tavoittelijoilla kulutus oli monipuolisempaa keskittyen matkailuun, alkoholiin ja opiskeluun. (Valtari 2005, 94.) Hyvää ulkonäköä

elämäntavoitteenaan pitäviä suomalaisia korkeakouluopiskelijoita tutkineen Sarpilan (2010, 16) mukaan ainakin osa korkeakouluopiskelijoista pitää aineellisen hyvinvoinnin tavoittelua tärkeänä, kun he samalla pyrkivät hyvännäköisyyteen. Korkeakouluopiskelijat ovat ymmärtäneet, että korkea elintaso eli aineellinen menestys ja hyvännäköisyyteen panostaminen auttavat menestymään elämässä. Erityisesti kauppatieteellisten alojen opiskelijoiden on todettu pitävän hyvännäköisyyden tavoittelua muiden alojen opiskelijoita tärkeämpänä. (Sarpila 2010, 16.)

Muiden kulutukseen vaikuttavien tekijöiden ohella kotitaloustyyppi jakaa ihmiset erilaisiin sosiaalisen elämän ryhmiin. Kotitalous voidaan katsoa yksiköksi, joka tekee yhdessä taloudellisia päätöksiä. Kotitalous voidaan määritellä olevan yhden henkilön tai useamman yhdessä asuvan ihmisen ryhmä, joka jakaa rahankäytön. (Antonides & van Raaij 1998, 309.) Tilastoissa (ks. Tilastokeskus) kotitaloustyyppin määrittely perustuu usein kotitalouden henkilöiden lukumäärään ja heidän ikäänsä. Silloin kotitaloustyypit voidaan helposti jaotella nuoriin, keski-ikäisiin ja vanhustalouksiin, kun samalla huomioidaan asuuko taloudessa lapsia vai ei. (Räsänen 2003a, 96–97.) Siksi kotitaloustyypillä on vaikutusta kulutuskäyttäytymiseen, koska useamman henkilön talouksissa kulutuspäätökset tehdään yhdessä ja kotitalouden henkilöiden erilaisiin elämänvaiheisiin perustuvat kulutustarpeet vaihtelevat. On selvää, että jokaisella kotitaloustyypillä on omat tarpeensa ja rajoituksensa. Nuorilla perheillä on tarve kodin ostamiseen ja sisustamiseen, mutta taloudelliset resurssit ovat rajalliset. (Antonides & van Raaij 1998, 312.)

Antonideksen ja van Raaijin (1998, 314) mukaan kulutuspäätökset kotitaloudessa voidaan tehdä yksin tai yhdessä. Erityisesti tärkeimpien ja isoimpien ostosten osalta, kuten kodin sisustaminen ja lomamatkat, päätökset tehdään yhdessä. Naisten on todettu päättävän useammin ruoka- ja vaateostoksista, kun miehillä on usein vastuu auton ostamisesta ja rahavarojen hoitamisesta. Itsenäisiä päätöksiä omiin tarpeisiin tehdään puutarhatuotteiden, kosmetiikan ja alkoholin saralla. Esimerkiksi nuorten perhesuhteiden vakiintumattomuus vaikuttaa olennaisesti nuorten rahan käyttöön. Tyttö- tai poikaystävänsä merkitys taloudelliseen tilanteeseen on huomattava erityisesti silloin, kun vuokra- ja ruokamenot kustannetaan yhdessä. Mikäli eron myötä tilanne muuttuu, on nuoren sopeutettava menonsa uuteen tilanteeseen. (Lehtinen & Peura-Kapanen 2005, 117.)

Kotitalouksien rakenteissa pitkään jatkunut muutos on lisännyt yhden ja kahden hengen kotitalouksia ja perheellisten kotitalouksien määrä on ollut laskussa. Samalla kun kotitalouksien keskimääräinen asukasluku pienenee, asumisen ja asumistyyppin tarpeet muuttuvat. Lisäksi pienten kotitalouksien lisääntymisen myötä kulut nousevat ainakin vuokran, asuntolainan, vakuutusten ja käyttötavaroiden osalta. (Antonides & van Raaij 1998, 27.)

Kaiken kaikkiaan elämänvaihetta on pidetty ikää parempana ennustajana kulutuskäyttäytymiselle. Esimerkiksi kestokulutushyödykkeiden ostamisella ja eri elämänvaiheilla on todettu olevan yhteys. (Moschis 1987, 190.)

2.1.5 *Ikä ja sukupuoli*

Sosiaaliset kategoriat, kuten ikä ja sukupuoli, asettavat rajat jokapäiväiselle kokemukselle. Sukupuoli ja ikä edustavat sosiaalisten prosessien ydintä, minkä vuoksi niiden voidaan katsoa olevan sosiaalisen elämän yksinkertaisimpia ja jopa kaikkein vaikuttavimpia jaottelun lähteitä. Moderni elämä on rakennettu suurimmilta osin iän ja sukupuolen ympärille. Tyypillisesti sukupuolen ja iän on katsottu edustavan tiettyjä aktiiviteetteja ja niiden merkityksiä. Tästä syystä iällä ja sukupuolella on vaikutusta myös kulutukseen. Esimerkiksi yksin elävän eläkeläisen ja kahden lapsen työssäkäyvän äidin kulutustottumukset ovat hyvin erilaiset. Ikä asettaa rajoituksia kulutukselle esimerkiksi silloin, kun alaikäinen lapsi ei voi laillisesti ikänsä puolesta ostaa tupakkaa ja alkoholia tai silloin, kun iäkäs ihminen ei voi ajaa autoa. (Räsänen 2003, 94–95, 97.) Toivosen ja Räsänen (2004, 246) mukaan iän vaikutusta kulutukseen arvioitaessa tulee huomioida myös sukupolvivaikutus. Vaikutuksella viitataan tietynä aikakautena eläneisiin ihmisiin, joilla on samanlaisia käyttäytymistäipumuksia iästä riippumatta.

Ilmosen (2007, 275) mukaan modernissa yhteiskunnassa sukupuolierot vahvistuvat nimenomaan sukupuolten välillä ilmenevillä kulutuseroilla. Esimerkiksi Suomessa naiset käyttävät terveydenhoitoon ja kosmetiikkaan tuloistaan kaksi kertaa enemmän kuin miehet. Miesten tuloista kuluu naisia enemmän ainakin tupakkaan, juomaan, ravintolassa käynteihin ja liikenteeseen. Tiettyjen tuotteiden ja palveluiden kulutukseen on liitetty sukupuolia jaotteleva leima. Miesten ei oleteta olevan kiinnostuneita vaatteista ja sisustuksesta, mutta naisiin liitetään usein kiinnostus vaatteiden, meikkien ja tiettyjen vapaa-ajan aktiviteettien kuluttamiseen. Siten kulutuksessa korostuu miesten maskuliinisuuden ja naisten feminiinisuuden tavoittelu. (Räsänen 2005, 97.) Myös Virtanen (2007, 69) toteaa erilaisten sukupuoliroolien ilmentyvän kulttuuriin liittyvässä kulutuksessa, sillä naiset lukevat miehiä enemmän ja useammin. Luettujen kirjojen sisältö vaihtelee sukupuolen mukaan, kun naiset suosivat esteettisiä ja miehet tieto- ja dokumenttikirjoja.

Moschisin (1987, 213–214) mukaan sukupuolierojen vaikutus kulutuskäyttäytymiseen on ollut ilmeistä jo pitkään. Naisten kiinnostus ja kulutus vaatteisiin on todettu jo lapsi-ikäisillä tytöillä. Siten kuluttajaksi sosiaalistuminen ja erilaisten sukupuoliroolien omaksuminen kulutuksessa käynnistyy jo lapsena. Naispuolisten lasten ja nuorten on selitetty tunnistavan poikia paremmin vaatteiden symboliset merkitykset ryhmästatuksen saavuttamiseksi. Ilmosen (2007, 273) mukaan yhteiskunnassamme rakennetaan miesten ja naisten sosiaalisia luokkia kulutusesineiden kautta jo vauvan syntymästä alkaen. Vaatteiden värit ja erilaiset lelut jakavat lapset varhain sukupuolirooleihin. Poikien siniset vaatteet sekä autolelut ja tyttöjen punaiset vaatteet sekä nuket ovat omiaan sosiaalistamaan lapset erilaisiin rooleihin ja makumieltymyksiin kulutuksessa. (Ilmonen 2007, 274.) Autio (2006, 64) havainnoi nuorten miesten kulutuksen perustuvan oikeisiin tarpeisiin sekä välttämättömiksi katsottuihin hankintoihin ja investointeihin. Pojat koke-

vat tyttöjen kuluttamisen runsaammaksi kuin omansa sanomalla ”likathan ne ostelevat, emme me”. Poikien ja miesten roolit kuluttajina rakentuvat aitojen tarpeiden varaan, jotka ovat jo valmiiksi sellaisia tai sitten ne selitetään sellaisiksi (Campbell 1987, 226). Naisten kulutusta on puolestaan leimattu impulsiiviseksi heräteosteluksi tai turhamaisuksiin tuhlaukseksi (Autio 2006, 76).

2.1.6 Tulot

Tulot luovat reunaehdot potentiaalisista kulutusmahdollisuuksista ja tulot edustavat yksilön kapasiteettia hyvinvoinnin hankkimisessa (Niemelä 2005, 21). Tulojen ja kulutuksen välinen suhde elää sen mukaan millaisia odotuksia kotitaloudella on tulevaisuuden tulokehityksen suhteen. Heikot tulevaisuudennäkymät aiheuttavat hankintojen lykkäämistä ja positiivisemmat näkymät saavat kuluttajaa lisäämään kulutustaan. Pysyväistulohypoteesin mukaan kuluttaja pyrkii tasaiseen kulutusvirtaan, jossa tulojen ja kulutuksen välistä eroa tasoitetaan lainoilla tai säästämisellä. (Niemelä 2005, 24.) Niemelän (2005, 24) mukaan tulojen rooli hyvinvoinnin mittajana olisi heikentymässä. Kulutus koetaan tuloja paremmaksi taloudellisen hyvinvoinnin ilmentäjäksi, koska kulutuksen väitetään olevan tuloja luotettavampi pitkäaikaisten materiaaalisten resurssien ennustaja.

Vaikka tiedetään, että ihmisen kulutuskäyttäytymiseen vaikuttaa erityisesti sukupuoli, sosiaaliluokka, status sekä elämäntilanne, voidaan kulutusta selittää myös yksilön tulojen avulla. Kuluttajan valintateoria edustaa rationaalisen valinnan teoriaa, jossa kulutus määritellään yksilölliseksi tapahtumaksi ilman menneiden ja nykypäivän sosiaalisten suhteiden velvollisuuksia. Teoriassa kulutusvalintoihin eivät vaikuta ulkoiset tekijät lainkaan, vaan kuluttaja tarttuu vaihtoehtoon, joka antaa hänelle käytettävissä olevilla tuloilla parhaimman tarpeentyydytyksen. Kuluttajan valintateoriassa rationaalinen harkinta mielletään taloudelliseksi rationaalisuudeksi, jossa tulot ja tavaroiden hinnat suhteutetaan toisiinsa. (Ilmonen 2007, 126.)

Opiskelijoilla on koulutusaikana tyypillisesti alhaiset tulot. Taloudellisten resurssien niukkuudessa opiskelijat joutuvat tasapainottamaan kulutustaan. Kulutuksen sopeuttaminen voi toteutua karsimalla ei-välttämättömyyshyödykkeiden kuluttamista, jota edustavat kulutus vapaa-aikaan, vaatteisiin tai kestotavaroihin. Kulutuksen sopeuttaminen voi olla myös laadullista, jolloin esimerkiksi elintarvikkeiden osalta opiskelija siirtyy halvempaan vaihtoehtoon. (Niemelä & Raijas 2012, 8.) Ilmosen (2007, 132) mukaan ruoan kulutusosuus on pysynyt pitkään korkeampana nimenomaan pienituloisten keskuudessa kuin muissa tuloryhmissä. Myös asumismenoihin kului pienituloisilla suhteessa muita enemmän. Vapaa-ajan ja virkistykseen kulutuksessa suurituloiset puolestaan kuluttivat niin absoluuttisesti kuin suhteellisestikin pienituloisia paljon enemmän. Kulutus toteutuu vastaavasti myös uusimman teknologian hankkimisessa, puhelin- ja inter-

net-palveluiden käytössä sekä kirjojen ja lehtien kulutuksessa. Edellä mainittujen hyödykkeiden kulutukseen vaikuttaa myös yksilön koulutus. (Ilmonen 2007, 133.)

2.2 Yksilöiden kulutustarpeet ja valinnat

Yksilön kulutus on yleensä jaettu välttämättömyyskulutukseen sekä valinnaiseen kulutukseen. Välttämättömyyskulutuksella viitataan tyypillisesti kulutukseen, jolla tyydytetään perustarpeita. Perustarpeiksi on määritelty riittävä ravinto ja terveys, fyysinen hengissä säilyminen ja henkilökohtainen vapaus. Tämänkaltaiset perustarpeet ovat riippumattomia yhteiskunnan kehittyneisyydestä tai kulttuurista. Perustarpeiden tyydyttämisen ohella ihmisellä on muita tarpeita, jotka ovat henkilösidonnaisia, ja erilaisissa yhteiskunnissa ja kulttuureissa ne vaihtelevat. Tarpeiden absoluuttinen määrittely on ongelmallista, sillä koettu tarpeentyydytys on kovin henkilö-, aika- ja kulttuurisidonnaista. Välttämättömyyden määrittelyä siis elää ympäristön mukana. (Niemelä & Raijas 2012, 8; Kosunen 1998, 72–73.)

Myös Karl Marxin näkemykset yksilön välttämättömyyskulutuksesta ovat samansuuntaiset. Marx onkin korostanut, että ”tarpeemme ja nautintomme saavat alkunsa yhteiskunnasta, siksi mittaamme ne yhteiskunnan mukaan, emmekä niiden esineiden mukaan, joilla ne tyydytetään. Koska ne ovat luonteeltaan yhteiskunnallisia, ne ovat suhteellisia.” (Marx 1958, 63.) Yhteiskunnassa vaikuttavat instituutiot sekä ihmisten arvostukset, preferenssit ja odotukset vaikuttavat käsityksiin siitä, mitkä lasketaan välttämättömiksi hyödykkeiksi ihmisarvoisen elämän saavuttamiseksi ja miten paljon resursseja niiden saamiseen tulee hankkia (Niemelä & Raijas 2012, 8). Yhtenä perusteena välttämättömän kulutuksen määrittelyyn on käytetty tulojen määrää. Esimerkiksi köyhyys määritellään käytettävissä olevien tulojen mukaan. EU:ssa köyhyysrajaksi on asetettu 60 prosenttia väestön mediaanitulosta. Tulojen yhteyttä välttämättömään kulutukseen on kuitenkin pidetty heikkona, sillä ihmisellä voi olla varallisuutta tai muita resursseja, jotka mahdollistavat hänelle hyvän elämän. Siksi niukat tulot ovat vain yksi köyhyyden mittari nykyaikaisessa yhteiskunnassa. Vertailemalla pienituloisten kulutusmenosuuksia suurituloisten vastaaviin voidaan välttämättömäksi kulutukseksi luetella kohteet, joihin pienituloiset kuluttavat suhteessa enemmän kuin suurten tulojen kotitaloudet. Tällaisia ovat esimerkiksi elintarvike- ja asumismenot. (Lehtinen & Varjonen 2010, 25.)

Suomalaisten yliopisto-opiskelijoiden välttämättömää kulutusta kartoittaneessa tutkimuksessa ilmeni, että opiskelijat kokevat valtaosan (60 %) kulutuksestaan välttämättömäksi. Luksuskulutus puolestaan näytteli vain pientä roolia opiskelijoiden kulutuksessa. Tutkimuksessa opiskelijat luettelivat välttämättömyyskulutukseksi kaikkein tavallisimman kulutuksen, kuten ruokaan liittyvät menot. Luksuskulutusta opiskelijoiden keskuudessa edusti tv:n katselu, makeisten ostaminen ja baareissa käynti. Myös internetin ja

sosiaalisen median käyttö sekä vapaa-aikaan liittyvät toiminnot, kuten ystävien tapaaminen mainittiin luksukseksi. Mainitut luksuskulutuskohdeet tukevat väitettä, jonka mukaan nuoret määrittelevät usein kulutuksen luksukseksi, jos se on yksilön haluihin perustuvaa ylimääräistä kulutusta. (Leipämaa-Leskinen ym. 2012, 192, 195.) Niemelän ja Raijaksen (2012, 8) mukaan koko väestöä koskeneessa tutkimuksessa pienituloisten ja -menoisten keskuudessa välttämättömyyskulutukseksi mainittiin asumiskulut, ravintomenot sekä terveydenhoitokulut. Ylellisyyskulutusta edustivat puolestaan auton hankinta, ulkona syöminen, matkailu sekä pukeutumiseen liittyvät menot. Kun vertaillaan pienituloisten kulutusta keskimääräiseen tai keskituloisten kulutukseen, voidaan todeta asumismenojen korostuvan pienituloisten kulutuksessa. (Niemelä & Raijas 2012, 8.)

Perinteisessä kulutustutkimuksessa on todettu, että välttämättömyysmenojen osuus kulutuksesta laskee, kun kotitalouden tulot kasvavat. Silloin kulutus kohdistuu yhä enemmän kestokulutustavaroiden hankintaan tai vapaa-ajan aktiviteetteihin liittyviin hyödykkeisiin (Saarinen 2001, 13). Välttämättömyyskulutuksen yhteydessä nostetaan usein esille Ernst Engelin kehittämä hypoteesi, jota kutsutaan Engelin laiksi. Hypoteesin mukaan mitä pienempi osa tuloista käytetään ravintoon, sen vauraampi kotitalous on. Toisin sanoen matalamman tulotason ryhmissä ruoka vie suuremman osan kotitalouksien menoista kuin korkeamman tulotason kotitalouksissa. Engelin laki voidaan tiivistää myös sanomalla, että tulotason kohotessa ravintomenojen osuus kokonaiskulutuksesta laskee. Hypoteesissa oletetaan ravinnon olevan välttämätöntä kulutusta, jonka määrässä ei esiinny vaihtelua siinä määrin kuin kotitalouden kulutusresursseissa. (Ilmonen 2007, 128; Toivonen & Räsänen 2004, 238; Saarinen 2001, 13; Antonides & van Raaij 1998, 62; Kosunen 1998, 73.) Ravintomenojen osuus kaikesta kulutuksesta oli Suomessa 12,7 prosenttia vuonna 2006 (Ahlqvist & Ylitalo 2009, 53). Vielä vuonna 1970 ravintomeluihin kului neljännes kokonaismenoista. Vuonna 1900 ravintomeluihin kului jopa noin puolet yksityisestä kulutuksesta. (Ilmonen 2007, 129.) Elintarvikkeiden ja tulojen välillä havaittu yhteys ei kuitenkaan päde kaikkiin hyödykkeisiin, koska tulojen muuttuessa kukin hyödyke käyttäytyy eritavalla (Kosunen 1998, 73). Elintarvikkeiden menoosuutta kokonaistaloudesta on aiemmin pidetty luotettavana elintason mittarina, mutta sen merkitys on heikentynyt väestöryhmien välisten erojen kavennuttua erityisesti 1990-luvun jälkeen (Ahlqvist & Ylitalo 2009, 28).

Engelin lakia voidaan kritisoida sen yksinkertaisesta luonteesta kulutuksen tarkastelussa. Laki olettaa ruokavalintojen olevan vain tuloista riippuvaisia eikä erilaisia elämäntapoja, kulutustyyliä tai makutottumuksia huomioida lainkaan. Sosiologisen kulkuskäyttäytymisen ajatusmalleissa tämänkaltaisia huomioita puolestaan korostetaan. (Niemelä 2005, 24–25.) Kaiken kaikkiaan tarvittavat välttämättömät hyödykkeet koetaan kuitenkin henkilökohtaisesti. Välttämätön hyödyke määräytyy yksilön demografisten ja henkilökohtaisten ominaisuuksien sekä elämänvaiheen mukaan. Tästä syystä vält-

tämättömien ja ei-välttämättömien hyödykkeiden välille ei kyetä asettamaan selkeää rajaa. (Niemelä & Raijas 2005, 8.)

Välttämättömän kulutuksen lisäksi on valinnaista kuluttamista. Valinnainen kuluttaminen sallii välttämätöntä kulutusta paremmat mahdollisuudet yksilöllisen valinnan toteuttamiseen. (Toivonen & Räsänen 2004, 238.) Vapaa-ajan kulutusta tutkineiden Sarpilan ja Haanpään (2010, 42) mukaan valinnaisen kulutuksen avulla ihminen toteuttaa omia toiveitaan ja halujaan kunhan perustarpeet on ensin tyydytetty ja taloudelliset resurssit sen sallivat. Kulutusyhteiskunnassa halujen katsotaan olevan tarpeita voimakkaampi ohjaaja kulutuksessa, koska kuluttaja kykenee tuottamaan aina vaan uusia haluja ja kuvitelmia paremmasta elämästä. Ihmisten sanotaan rakentavan itsensä ja elämäntyyliänsä kulutustuotteiden avulla, jolloin tavaroiden näyttöarvosta on tullut käyttöarvoa tärkeämpi tekijä. (Sarpila & Haanpää 2010, 43.) Vapaa-ajan kulutus, toisin kuin kulutus ravintoon, on joustava ja suhteellisesti kasvava menoerä. Tulojen kasvaessa virkistykseen, harrastuksiin ja huvitukseen käytetään yhä enemmän varoja. (Ilmonen 2007, 129.)

2.3 Opiskelijat kuluttajaryhmänä

Opiskelijat ovat tämän tutkimuksen pääkohderyhmä. Opiskelijoiden kulutusta tarkasteltaessa tutkitaan yhtä lailla nuorten kulutusta, koska opiskelijat ovat pääsääntöisesti nuoria. Vuonna 2010 julkaistun Opiskelijatutkimuksen mukaan kaikista korkeakouluopiskelijoista 82 prosenttia oli iältään 18–29-vuotiaita (Saarenmaa ym. 2010, 17).

Nuorelle ei ole olemassa yhtä selkeää ja kattavaa määritelmää. Myös nuorten yhteiskunnallinen asema voidaan nähdä erittäin monimuotoisena. (Hämäläinen 2004, 9.) Nuorten aikuisten kotitaloudet mukaan lukien korkeakouluopiskelijataloudet koostuvat heterogeenisistä ryhmistä ja näiden ryhmien elämäntilanne, tulotaso ja toimeentulon lähteet ovat vaihtelevia ja joustavia. (Ylitalo 2009, 5; Viuhko 2006, 11; Hämäläinen 2004, 9.) Viuhkon (2006, 11) mukaan tyypillistä opiskelijaa ei voida selkeästi määritellä, vaan suomalaiset korkeakouluopiskelijat ovat kaiken kaikkiaan moninainen joukko.

Ikäsidonaisuus on vähentymässä koulutuksen hankkimisessa, työelämään siirtymisessä sekä perheellistymisessä, minkä vuoksi nuorten kotitalouksien elinolojen luotettava tilastollinen tutkiminen on monimutkaista (Ylitalo 2009, 5). Nuoruus voidaan kuitenkin käsittää ajanjaksona, jolloin yksilö jatkaa peruskoulutuksen jälkeen jatkokoulutukseen ja siirtyy koulutusvaiheesta lopulta työmarkkinoille. Samaisella ajanjaksolla nuori muuttaa omilleen perustaen usein yhden hengen kotitalouden. Myöhemmin nuori saattaa laajentaa kotitaloutensa koon kahden tai useamman hengen kotitaloudeksi. Eri henkilöillä tämänkaltaiset isot muutokset tapahtuvat eri tahdissa ja osa nuorista ei koe joitakin muutoksia lainkaan. Tämän vuoksi nuoruuden ajanjakson katsotaan nykyään

alkavan noin 16-vuotiaana ja päättyvän jopa yli 30-vuotiaana koulutuksen kestosta johtuen. Nuorten kokemilla elämänmuutoksilla on suora vaikutus nuorten hyvinvointiin. Nuorena tehdyt elämänmuutokset vaativat aikaista itsenäistymistä, mutta voi johtaa myös kohonneeseen riskiin kärsiä köyhyydestä. (Iacovou & Skew 2010, 88; Hämäläinen 2004, 9.)

Suomalaista kulutuskulttuuria ei luonnehdita näyttäväksi, runsaaksi tai liiallista kulutusta korostavaksi. Runsaasta kulutusta on yhteiskunnassamme pidetty pikemminkin sopimattomana ja tuomittavana. Nykyään säästäväisyys, taloudellisuus ja omavaraisuus ovat korvautuneet uusilla arvoilla, kuten hedonismilla ja kulutuksen nautinnon painottamisella. Nykyajan nuoret pystyvät nauttimaan kulutuksesta ja rahankäytöstä, ja osalle kulutus on keskeinen keino rakentaa identiteettiä. Nuoriin viitataan usein kutsumalla heitä ”runsauden sukupolveksi”. (Autio 2004, 106.) Runsauteen viittaaminen liittyy nykyajan nuoriin, joiden katsotaan olevan ensimmäinen sukupolvi, jotka ovat eläneet lapsuudesta asti taloudellisen hyvinvoinnin ympäröimänä (Sarpila & Haanpää 2010, 47).

Kulutuksen arvellaan olevan yksi tärkeimmistä asioista nuorten elämässä. Kulutuksen kautta nuorten katsotaan rakentavan kontakteja yhteiskuntaan. Kuluttaminen on nähtävissä myös osana elämäntyyliä. Esimerkiksi tiettyä harrastuslajia edustavat ja kulutuskriittiset nuoret viestivät elämäntyylistään omalla kulutuksellaan tai kulutusvastaisuudellaan. (Autio 2004, 106–107.) Myös teknologian merkitys nykynuorten elämäntyylien muodostumiseen on laajentumassa, sillä nuoret omaksuvat teknologiset sovellukset keskeiseksi osaksi kulutustaan (Wilska 2002a, 144). Heleniuskin (1995, 7) totesi jo lähes 20 vuotta sitten nuorten sosiaalistuvan pikemmin koulutukseen ja vapaa-aikaan liittyvissä toiminnoissa, kun aiemmin nuoret rakensivat omaa identiteettiään työn ja perheen avulla. Nuorilla kuluttaminen on saanut enemmän painoarvoa identiteetin rakennusprosessissa kuin aiemmin (Helenius 1995, 7). Kulutukseen käytetyn rahan on katsottu toimivan väylänä, jolla nuori vahvistaa omaa käsitystä itsestään (Helenius 1996, 21–22).

Nuorten rahankäyttöä kuvataan tuhlausten ja mielitekojen kautta, jolloin he olisivat kykenemättömiä säästämään. Nuorten rahankäyttöä myös leimataan holtittomaksi ja itsekeskeisen hedonistiseksi. Nautintojen ja halujen kurissapito näyttäisi olevan vaikeaa nuorille. Tämänkaltaisten havaintojen pohjalta on käyty keskusteluja nuorten opintolainojen takaisinmaksun viivästymisistä, maksuhäiriöistä ja ylivelkaantumisesta. Nuorten huolettoman kulutuskäyttäytymisen pelätään synnyttävän nuoria huolettomia kuluttajia, jotka eivät kykene kasvamaan vastuullisiksi rahankäyttäjiksi. Nuorten kulutustapoihin kohdistunut huoli voidaan selittää sukupolvien välisenä kamppailuna, jossa hyvä ja paha kulutus taistelevat keskenään. (Autio 2006, 15; Paju 2002, 119.) Wilskan (2005, 67) mukaan suomalaiset nuoret ovat keskimäärin hyvin tavallisia ja säästäväisiäkin kuluttajia, vaikka he teknologian ja vapaa-aajan kulutuksen suhteen hieman keski-ikäisestä ja

vanhemmasta väestöstä poikkeavatkin. Syyinä säästäväiseen kuluttaja-asenteeseen on kulutuskulttuurin myöhäinen jalkautuminen suomalaiseen yhteiskuntaan sekä aiempien pulavuosien synnyttämät asenteet, joita nuorille välitetään. Heleniuksen (1995, 37) haastattelemat opiskelijat kuvailivat itseään pikemminkin rationaalisiksi, kaupantekotilanteet hallitseviksi ja taloudelliset taidot omaaviksi kuluttajiksi. Opiskelijoille oli tärkeää vertailla hintoja ja arvioida tuotteiden hinta-laatusuhdetta. He seurasivat aktiivisesti markkinoita ja hyödynsivät tarpeisiinsa alennusmyyntejä ja tarjouksia.

Lehtinen ja Peura-Kapanen (2005, 110) kuvailevat nuorten rahankäyttöä toisinaan huolettomaksi. Rahan käyttöä ei välttämättä suunnitella etukäteen vaan eletään päivä kerrallaan. Silloin rahat voidaan kuluttaa alkukuusta, jolloin loppukuusta rahat ovat vähissä. Tällöin voidaan joutua tinkimään monipuolisesta ruoasta ja tyytyä elämään puuron voimin. Nuorilla on kuitenkin mahdollisuus selvittää taloudellisesti tiukoista ajanjaksoista, sillä nuoret itse kokevat kulutustapojen muuttamisen ja säästämisen olevan pitkälti asennekysymys. He kokevat menojen kurissapidon ja tiukan elämän luonnolliseksi, koska he ovat tottuneet siihen. Tiedetään, että nuoret kykenevät ja elävätkin taloudellisesti pakon edessä. Nuoret tietävät mistä menoja voi karsia ja he ovat valmiita tinkimään mielihaluisesta ja nautinnollisesta kuluttamisesta. Menojen karsiminen voi opiskelijalla tarkoittaa kuluttamisen vähentämistä esimerkiksi vaatteisiin, ulkona syömiseen, juhlimiseen ja harrastuksiin. (Lehtinen & Peura-Kapanen 2005, 110.)

Wilskan ja Eresmaan (2002, 194) mukaan nuorilla taloudellinen elämäntyyli ei ole synnynnäistä tai itsestäänselvää, vaan säästäväisesti eletään, mikäli on pakko. Nuoret myös kykenevät elämään säästäväisesti pakon edessä. Siten nuoret eroavat keski-ikäisistä ja muista vanhemmista ikäpolvista, joille säästäväinen elämäntyyli on osa nuukailua ja periaatteellista elämäntyyliä. Taloudellisen tilanteen kokemisessa merkityksellisintä onkin yksilön itse itselleen asettamat elämäntyyli vaatimukset. Myös nuorille niukka ja yksinkertainen elämä voi olla niin henkisesti kuin fyysisestikin mukavampaa kuin erittäin kulutuskeskeinen ja elämyksellinen elämä. (Wilska & Eresmaa 2002, 194–195.)

Kulutuksen volyymin vuosia jatkunut kasvu voidaan selittää sillä, että länsimaisten ihmisten kulutustapoja leimaa loputon halujen tavoittelu ja niiden rajattomuus (Campbell 1987, 37). Sassatellin (2007, 17) mukaan tuotteilla ei nykyaikaisessa yhteiskunnassa ole välttämättä itseisarvoa ollenkaan, vaan ne ovat puhtaasti välineitä itsensä toteuttamisessa. Unelmat toteutuvat kuluttajan ostettua tuotteen, ja siitä saatava hedonismi heikkenee hyvin nopeasti käytön jälkeen, jolloin tuotteen merkitys kuluttajalle katoaa. Kuluttaja kyllästyy, koska tuotteesta saatava tyydytyksen lisäys saavuttaa lakipisteensä hyvin nopeasti, ja hän alkaa unelmoida uudesta tyydytyksestä, uudesta tavasta tyydyttää hedonismi. Toisin sanoen kuluttaja alkaa himoita uusia tuotteita ja uutta merkitystä ja olemassaolon oikeutusta itselleen nopeasti. Silloin uusia haluja syntyy sitä enemmän, mitä useampia haluja on tyydytetty (Paterson 2006, 1) ja kuluttajat haluavat

enemmän kuin tarvitsevat (Slater 1997, 133). Uusitalo (1993, 44) puolestaan selittää kulutuskorin jatkuvan kasvun ja ikuisen uuden etsinnän johtuvan kulutuksen merkityksen muutoksesta. Aiempi tarpeentyydytyksen etsintä on nyt korvautunut mielihyvän metsästyksellä. Nuoret tiedostavat elävänsä yhteiskunnassa, joka on kulutusta korostava. Nuorten kulutusasenteissa yhdistyy sujuvasti materialismi ja ympäristömyönteisyys. Nuoret eivät välttämättä koe näitä toisiaan poissulkeviksi. He ovat kasvaneet kulutukselliseen yhteiskuntaan, jossa ympäristöongelmat kyetään ratkaisemaan kulutuksen ohella. (Autio 2004, 118.) Myllyniemen, Gisslerin ja Puhakan (2005, 34) mukaan nuoret kokevat itsensä pikemminkin säästäväsiksi ja harkitseviksi kuluttajiksi kuin tuhlaureiksi tai heräteostelijoiksi. Nuoret katsovat olevansa melko ympäristötietoisia, mutta asenne ja toiminta eivät aina kulje rinnakkain, sillä ympäristöystävällisyys ei aina vaikuta lopulliseen ostopäätökseen (Myllyniemi ym. 2005, 34).

Välttämättömyyskulutuksen kriteerit ovat kasvaneet elintason nousun myötä niin nuorilla kuin muillakin ikäryhmillä. Vaatimustason nousu näkyy esimerkiksi asumistason kehittymisenä, kun uuden asunnon hankinnassa asuntopinta-alan kasvun lisäksi sauna luokitellaan välttämättömyydeksi. (Autio 2004, 118.) On raportoitu tutkimuksia, joissa nykyaikaiset nuoret kuluttajat eivät tyydy kulutuksessaan vain perustarpeiden tyydyttämiseen vaan kulutus on vahvasti sidoksissa elämäntyyliin ja yhteisöllisyyteen. Nuoren kuluttajan kuvan koetaan rakentuvan taloudellisten, kulttuuristen ja sosiaalisten pääomien yhdistelmästä. (Myllyniemi ym. 2005, 27–29.)

Wilska (2002b, 206) toteaa nuorten olevan todennäköisemmin nautinnonhakuja ja itsekeskeisempiä kuluttajia kuin keski-ikäisten tai ikäihmisten. Jopa matalatuloiset nuoret kokevat halua kuluttaa siitä huolimatta, ettei heillä välttämättä ole resursseja tuotteiden ostamiseen (Wilska 2002b, 206). Nuoret voivat kokea tilanteita, jossa heillä ei yksinkertaisesti ole varaa kuluttaa niin paljon kuin he haluaisivat (Wilska 1999, 201). Nuorten on kyettävä tasapainoilemaan ja tekemään kulutusvalintojaan niukkojen resurssien puitteissa. Opiskelun, osa-aikaisten työsuhteiden ja epäsäännöllisten tulojen vuoksi nuorten kulutusresurssit ovat rajalliset ja vaihtelevat. Kulutus ja taloudellinen tilanne voivat olla hyvinkin erilaisia samanikäisillä nuorilla. (Lehtinen & Peura-Kapanen 2005, 107.) Rajalliset kulutusresurssit ja lähes loputon tarjonta ovatkin ristiriidassa keskenään. Tämänkaltaisen ristiriita on nuorille huomattava ongelma nykyisessä kulutusyhteiskunnassa. (Lehtinen & Peura-Kapanen 2005, 107; Myllyniemi ym. 2005, 94.)

Nuorten tulot ovat yleensä pienet verrattuna muihin ikäryhmiin, mutta menot ovat siitä huolimatta suuret. Aikuistuvien nuorten kulutuskäyttäytymiseen vaikuttavat paitsi pienet tulot myös työttömyys, opintolainan ja opintotuen saaminen, perhesuhteet ja niiden vakiintumattomuus. (Lehtinen & Peura-Kapanen 2005, 107.) Opiskelijoilla kulutuskäyttäytymiseen on todettu vaikuttavan myös opiskelijan koulutus- ja ammattialalla vallitsevat arvomaailmat ja mieltymykset. Heleniuksen (1995, 36) tutkimuksen mukaan korkeakouluopiskelijoiden koulutusalaakohtaisilla toimintaympäristöillä oli vaikutusta

erityisesti opiskelijoiden yksityiseen kulutukseen. Yksityisellä kulutuksella tarkoitetaan esimerkiksi vapaa-aikaan kohdistuvaa kulutusta (Helenius 1995, 37). Kauppatieteiden opiskelijoita tutkineen Heleniuksen (1995, 43) tutkimuksessa miesopiskelijoiden todettiin kuluttavan naispuolisia opiskelijoita enemmän ravintoloihin. Miehillä ravintoloihin kohdistuva kulutus oli osa sosiaalista elämää, kun ystävien kanssa seurusteltiin ravintoloissa. Naisilla ravintolamenot olivat pienemmät, koska heillä kulutus oli miehiä enemmän tasapainoilua ulkonäköön ja huvittelumenoihin liittyvän kulutuksen välillä. Naisille ravintolassa käynti oli miehiä harkitumpaa ja säännöstellympää, mutta spontaanimpaa kulutusta naisilla edusti mielihyvää tuottanut vaatteiden ostaminen. (Helenius 1995, 43.)

Myös uudemmissa tutkimuksissa nuorten on todettu kuluttavan suhteellisesti muita väestöryhmiä enemmän vapaa-ajan aktiviteetteihin ja nautintoa tuottaviin kokemuksiin. Nuoret tarkoittavat nauttimisella nimenomaan rahankäyttöä vapaa-ajan viettoon ja harrastuksiin. Nuoret kuluttavat enemmän myös elektroniikkaan sekä tuotteisiin, jotka edustavat uusinta teknologista kehitystä. (Lehtinen & Peura-Kapanen 2005, 109; Wilska 1999, 206.) Aikuisten kulutukseen verrattuna nuorten kulutus on monesti myös julkisempaa ja näkyvämpää. Julkisella kulutuksella viitataan tässä yhteydessä siihen, että nuoret kuluttavat euronsa julkisilla alueilla sijaitseviin toimintoihin, kuten elokuviin ja yökerhoihin. Aikuiset puolestaan tekevät ostoksia, jotka liittyvät kotiin tai tarvikkeisiin, joita käytetään kotona. (Rantamaa & Hakamäki 1998, 81.)

1990-luvun jälkeen syntyneet nuoret, joita myös diginativeiksi kutsutaan, on leimattu arvaamattomiksi, individualisteiksi, vahvoiksi ilmaisijoiksi sekä hyvin tietoisiksi kuluttajiksi (Wilska 1999, 195). Nuorten kulutusta on kuvailtu myös joustavaksi ja kokeilunhaluiseksi (Rantamaa & Hakamäki 1998, 80). Mikkonen (2009, 93) selittää yhteiskunnan muutosten, kuten digitalisoitumisen, globalisaation ja tietoteknologian kehittymisen, vaikuttaneen nuorten kulutukseen. Nuorten elämän- ja kulutustyylien muutoksia selittää erityisesti uuden teknologian kehittyminen. Tietokone, pelikonsolit, musiikki-soittimet ja televisio edustavat vain osaa nuorten hyödyntämistä teknologisista laitteista. Nykypäivänä sanotaankin lapsuuden ja nuoruuden olevan teknologialla ”kyllästettyjä”. (Mikkonen 2009, 93.)

Mikkonen (2009, 94) mainitsee nuoren kasvavan kuluttajaksi sosiaalistumisen kautta. Sosiaalistumisprosessissa yksilö etsii itselleen tietoja, taitoja ja asenteita, joita hän tarvitsee toimiessaan kuluttajana. Kuluttajaksi sosiaalistumisessa vaikuttavia taustatekijöitä ovat ikä, sukupuoli, sosioekonominen asema, sosiaaliluokka ja uskonnollinen tausta. Lisäksi sosiaalinen ympäristö ja nk. sosiaalistamisagentit, kuten perhe, tuttavat, ystävät, vertaishenkilöt ja -ryhmät, koulu sekä tuotteiden mainonta ja media, vaikuttavat sosiaalistumiseen. Myös oppimismekanismeilla, kuten mallioppimisella ja jäljittelyllä sekä oman järkeilyn kautta tapahtuvalla oppimisella voidaan vaikuttaa kuluttajaksi sosiaalistumiseen. (Mikkonen 2009, 94.)

Opiskelijoiden kulutuksen suuntautumista tutkineen Heleniuksen (1995, 5) mukaan opiskelijoiden käyttäytyminen, kuten valinnat ja toimintatavat, elävät yhteiskunnan muutosten mukana. Esimerkiksi kulutuskeskeisen elämäntavan yleistyminen ja individualistisen ajatusmallin leviäminen ovat muokanneet korkeakouluopiskelijoiden valintoja. (Helenius 1995, 5.) Helenius (1995, 15) väittää, että esimerkiksi kauppatieteellisen alan korkeakouluopiskelijat eivät etsi tai rakenna itselleen sopivaa elämisen mallia, vaan elämäntyyli ja kulutustyyli omaksutaan jo olemassaolevista oman alan mallien mukaisista käytänteistä. Siksi kauppatieteiden opiskelijat sosiaalistuvat helposti heille valmiina tarjottuun elämäntapaan ja siihen liittyviin kulutustapoihin. Elämisen mallin omaksumisen ehtona on kuitenkin oman alan arvoihin sitoutuminen. Helenius näkee opiskelun kaupparakenteessa sosiaalistavan ennen kaikkea keskiluokkaiseen elämismalliin. (Helenius 1995, 15, 19.)

Nuorten kulutuksen tutkiminen alkoi 1980-luvun tienoilla kulutuksen merkityksen lisääntymisen myötä (Autio 2006, 18). Sitten nuoriin ja nuoriin aikuisiin kohdistuneita tutkimuksia on ollut runsaammin (Strand & Autio 2010; Autio 2006; Wilska & Eresmaa 2002; Wilska 1999). Lasten ja teini-ikäisten (13–18 v.) kulutustottumuksista on tehty lukuisia tutkimuksia (mm. Autio 2006). Nuoret aikuiset eroavat nuoremmistaan siten, että he kantavat itse vastuuta rahankäytöstään ja kulutuksestaan. Nuoriin aikuisiin keskittyneiden tutkijoiden joukossa vallitsee melko yhtenäinen näkemys siitä, että nuorilla aikuisilla on melko rento asenne kuluttamiseen. Nuoret aikuiset kokevat eivälttämättömän kulutuksen ansaittuna palkintona opiskelusta tai työnteosta. Siksi voidaan väittää, että nuorten aikuisten keskuudessa esiintyy nk. kerskakulutusta. (Leipämaa-Leskinen ym. 2012, 190.) Yleinen käsitys on, että opiskelijat samaistetaan nuoriin, jolloin iän oletetaan olevan keskeinen vaikuttava tekijä opiskelijoiden kulutuksessa. Luvussa 3 tarkastellaan tarkemmin millainen on suomalainen opiskelija. Tietojen myötä saadaan informaatiota siitä, millaisia suomalaiset opiskelijat ovat ja tietoa siitä ovatko suomalaiset opiskelijat sittenkään vain nuoria, yksinasuvia ja vähätuloisia. Luvussa kerrotaan tarkemmin eri tilastojen valossa opiskelijoiden asumismuodoista, perheellisyydestä, ikäjakaumasta, tulojen muodostumisesta, koulurakenteesta, työssäkäynnistä sekä yleisesti opiskelijoiden taloudellisesta tilanteesta. Näiden tietojen pohjalta on mahdollista ymmärtää suomalaisen opiskelijan profiilia sekä saada tietoa opiskelijoiden rakenteellisista reunaehdoista, joilla on vaikutusta heidän kulutuskäyttäytymiseensä.

3 OPISKELIJAT VÄESTÖRYHMÄNÄ

3.1 Suomalaisen opiskelijoiden taustat

Suomalaisten korkeakoulujen perustutkinto-opiskelijoista yli 80 prosenttia on iältään alle 30-vuotiaita. Yli 30-vuotiaita opiskelijoita on yliopistoissa 24 ja ammattikorkeakouluissa vain 12 prosenttia. Suomalaisen korkeakouluopiskelijoiden on kansainvälisten vertailujen yhteydessä todettu olevan muiden maiden opiskelijoita iäkäämpiä. Suomessa opinnot aloitetaan usein yli 20-vuotiaana, joka on muihin Euroopan maihin vertailtaessa selvästi myöhäisempi opintojen aloitusajankohta. (Saarenmaa ym. 2010, 16.) Vuoden 2006 opiskelijakyselystä ilmeni, että Turun yliopistossa keskimääräinen opintojen aloitusikä oli 22 vuotta (Mäkinen 2006, 10).

Vuonna 2010 julkaistun opiskelijatutkimuksen mukaan korkeakouluopiskelijoita oli Suomessa yhteensä 248 000, joista yli puolet (55 %) oli naisia. Tilastokeskuksen (2013) mukaan Suomessa oli vuonna 2011 yliopisto-opiskelijoita yhteensä lähes 170 000 ja ammattikorkeakouluopiskelijoita lähes 140 000. Näiden tietojen valossa voidaan todeta, että opiskelijaluvut voivat vaihdella suurestikin tilastoinnista riippuen. Korkeakouluopiskelijoiden osuus koko Suomen väestöstä on siten 4,5–5,7 prosenttia riippuen vuodesta ja opiskelijatilastoinnista. Suosituimpia koulutusaloja ammattikorkeakouluissa olivat tekniikan, liikenteen ja luonnontieteiden ala sekä sosiaali-, terveystieteiden ja liikunta-ala. Yliopistossa suhteellisesti eniten opiskelijoita opiskeli teknillisen tieteen alalla sekä humanistisen ja teologisen tieteen aloilla. (Saarenmaa ym. 2010, 17.)

Tyypillinen suomalainen korkeakouluopiskelija asuu omassa taloudessa. Vain kuusi prosenttia asuu vanhempiansa luona. Monet opiskelijoista (42 %) asuvat yksin tai soluasunnossa. Opiskelijoista yli kolmannes (33 %) ilmoitti asuvansa kahdestaan puolison kanssa. Pariskunnaksi lasketaan asuminen avo- tai avioliitossa sekä rekisteröidyssä parisuhteessa eläminen. Korkeakouluopiskelijoista joka kymmenes on perheellinen eli opiskelija asuu samassa taloudessa puolison ja lapsen tai lasten kanssa. Valtakunnallisen tason tarkastelussa selviää, että lapsia on 13 prosentilla korkeakouluopiskelijoista. (Leipämaa-Leskinen ym. 2012, 191; Saarenmaa ym. 2010, 29.) Vastaava luku Turun yliopiston opiskelijakyselyyn vastanneilla opiskelijoilla oli pienempi, 8 prosenttia (Mäkinen 2006, 17) ja samaa luokkaa korkeakouluopiskelijoiden terveystieteiden vastanneilla, 8,6 prosentilla (Kunttu & Pesonen 2013, 86). Kaiken kaikkiaan Suomessa on perheellisiä korkeakouluopiskelijoita muita Euroopan maita enemmän (Saarenmaa ym. 2010, 29). Perheellisyys selittyy vertailumaita korkeammalla opintojen aloitusiällä, aikaisella kotoa pois muuttamisella sekä opintojen venymisellä, kun opiskelijat siirtyvät työelämään jo ennen opintojen loppuun suorittamista.

Suomalaiset korkeakouluopiskelijat asuvat yleensä vuokra-asunnoissa. Vuokralla asuminen on selvästi yleisin asumismuoto, sillä 43 prosenttia asuu kaupungin vuokra-asunnossa tai vapailta markkinoilta hankitussa vuokra-asunnossa, ja 27 prosenttia vuokralla opiskelija-asunnossa. Omistusasunnossa asui 15 prosenttia opiskelijoista, joskin iällä on vaikutusta omistusasumisen yleisyyteen. Vanhempien opiskelijoiden keskuudessa omistusasunnossa asuminen on nuorempia yleisempää. (Leipämaa-Leskinen ym. 2012, 191; Saarenmaa ym. 2010, 30.) Opiskelijoiden asumiseen liittyvissä luvuissa on vaihtelua, kun tarkastellaan eri kyselyjä. Helsingin yliopiston opiskelijoille toteutetusta kyselystä ilmenee, että 25 prosenttia vastaajista asui vapailta markkinoilta hankimassaan vuokra-asunnossa vuonna 2009. Luku on valtakunnalliseen opiskelijatutkimukseen verrattuna hieman korkeampi. Myös omistusasuminen tai sukulaisen omistamassa asunnossa asuminen oli pääkaupunkiseudulla opiskelevien keskuudessa muuta maata yleisempää. (Lavikainen & Nokso-Koivisto 2009, 35.)

Opiskelijoiden on myös mahdollista hankkia vuokra-asunto yliopistokaupungeissa toimivien säätiöiden kautta. Säätiöt tarjoavat opiskelija- ja nuorisoasuntoja peruskoulun jälkeisissä oppilaitoksissa opiskeleville. Tarjolla olevat asunnot vaihtelevat kooltaan ja vuokratasoltaan. Säätiöiden tarjoamat asunnot ovat hintatasoltaan edullisia ja suosittuja asuntokohteita. (Turun Ylioppilaskyläsäätiö 2013.) Asunnon saaminen voi kuitenkin olla vaikeaa, sillä esimerkiksi Helsingissä ei ole riittävästi opiskelija-asuntoja. Wangin (2013) mukaan joka kymmenennellä opiskelijalla on ollut vaikeuksia löytää asunto. Helsingin opiskelija-asuntosäätiö HOAS on tiedottanut opiskelija-asuntohakemusten määrän kasvusta, sillä vuonna 2004 hakemuksia vastaanotettiin lähes 3500, kun vuonna 2011 vastaava luku oli jo melkein 7000. (Wang 2013.) Asuntotilanne on niukka myös muissa yliopistokaupungeissa. Toivasen (2012) mukaan pienistä vuokra-asunnoista on pulaa koko maassa. Lähes kaikissa yliopistokaupungeissa opiskelija-asuntosäätiöille lähetettiin moninkertaisesti hakemuksia vapaisiin asuntoihin nähden. Tilanne on yhtä vaikea yksityisillä vuokra-asunto markkinoilla. Suurin syy opiskelija-asuntojen kasvaneeseen kysyntään on vuokra-asuntojen yleinen hinnan nousu asuntomarkkinoilla. Esimerkiksi huone opiskelija-asunnossa maksaa noin 230 euroa kuukaudessa, kun yksityisillä markkinoilla hinta voi nousta 400 euroon kuukaudessa. Asuntojen hinnalla on luonnollisesti merkitystä opiskelijalle, jonka asumiseen käytettävä rahamäärä on rajallinen. (Wang 2013.) Tilastokeskuksen (2008) tilastoista ilmenee, että vuokralaistalouksien keskimääräinen tulotaso on selvästi matalampi kuin omistusasunnoissa asuvien talouksien. Vuokralla asuminen on tyypillinen asumismuoto pienituloisten kotitalouksissa.

Turun yliopistossa vuonna 2006 toteutetun opiskelijakyselyn mukaan opiskelijoista suurin osa kokee opiskelevansa päätoimisesti (Mäkinen 2006, 105). Useat tutkimukset ovat kuitenkin todistaneet, että päätoiminen opiskelu on yleisempää ensimmäisten vuosien opiskelijoilla, kun taas pidemmälle opinnoissaan edenneillä päätoimisuus on harvi-

naisempaa lisääntyneen työssäkäynnin vuoksi. (Galli & Ahola 2011, 224; Mäkinen 2006, 105; Viuhko 2006, 58.) Työssäkäynnin on katsottu helpottavan opiskelijan taloudellista tilannetta, mutta työn ja opiskelun yhteensovittaminen voi toisinaan olla ongelmallista (Mäkinen 2006, 105).

3.2 Taloudellinen tilanne

Opiskelijoiden toimeentulo muodostuu monista eri tulolähteistä. Suurimmiksi tulonlähteiksi opiskelijat ilmoittivat usein opintorahan tai aikuisopintorahan, opintotuen, asumislisän sekä palkkatulot työssäkäynnistä. Opiskelijat vastaanottavat myös rahallista ja aineellista tukea vanhemmilta, sukulaisilta, puolisoilta ja muilta läheisiltään. Opiskelijat täydentävät toimeentuloaan käyttämällä omia säästöjä sekä nostamalla opintolainaa. Apurahat ja stipendit, lapsilisät, toimeentulotuet sekä erilaiset päivärahat, kuten äitiyspäivärahat, olivat tulonlähteinä harvemmin hyödynnettyjä. (Mäkinen 2006, 17–18.)

Yliopisto-opiskelijoiden opiskelukäytännöt voidaan jakaa kolmeen ryhmään. Traditionaalinen opiskelu on päätoimista opiskelua, jolloin toimeentulo koostuu opintotuesta iästä riippumatta. Traditionaalisen opiskelutavan opiskelijoiden sosioekonominen asema on määritelty opiskelijaksi. Vastakohtana on opiskelu kokopäivätyön ohessa. Silloin opiskelijan työmarkkina-asema määräytyy kokopäiväisen työn myötä eikä opiskelijan taloudellisessa tilanteessa tai yhteiskunnallisessa asemassa tapahdu muutoksia. Opiskelu hoidetaan silloin pääsääntöisesti lomien yhteydessä ja vapaa-aikana. Yhdeksi opiskelutavaksi voidaan katsoa myös työn ja opiskelun yhdistäminen. Opiskelu ja työ voivat vuorotella sujuvasti tai niitä voidaan toteuttaa yhtä aikaa. Tämänkaltaisen opiskelutapa on todellisuutta yhä useammilla nuorilla opiskelijoilla eikä siten koske pelkästään aikuisopiskelijoita. (Mäkinen 2006, 10–11.) Opiskelijoilla voidaan täten katsoa olevan päällekkäisiä rooleja, kun he ovat yhtaikaisesti opiskelijoita sekä työntekijöitä. Opiskelijoita ei siten voida enää määrittellä päätoimisiksi opiskelijoiksi. (Holmes 2008, 305.)

Nuoret aikuiset elävät taloudellisesti rajatuissa olosuhteissa, mutta he eroavat silti muista matalan tulotason väestöryhmistä. Opiskelijat odottavat tulevaisuudelta paljon, koska heidän tavoitteenaan on saavuttaa hyvä asema yhteiskunnassa koulutuksen myötä. (Leipämaa-Leskinen ym. 2012, 189.) Opiskelu aika koetaan investointivaiheena, jonka aikana alhainen tulotaso ja taloudelliset ongelmat ovat hyväksyttäviä, mutta väliaikaisia. Valmistumisen myötä menetetyt ansiot saadaan takaisin korkojen kanssa ja elintaso kohoaa. (Hämäläinen 2004, 47; Wilska & Eresmaa 2002, 188.) Koulutus antaa siis opiskelijalle toivoa oman henkilökohtaisen talouden paremmasta tulevaisuudesta (Myllyniemi ym. 2005, 39). Nuorten usko taloudellisesti parempaan tulevaisuuteen vaihtelee eri korkeakoulututkinnon suorittaneiden välillä. Ammattikorkeakouluopiskelijoista vain kaksi kolmesta uskoo parempaan taloudelliseen tulevaisuuteen, kun yli-

opisto-opiskelijoiden keskuudessa lähes neljä viidestä luottaa oman taloudellisen tilanteen kohentuvan lähivuosien aikana. Nuorten – erityisesti opiskelijoiden – on luontevampaa nähdä taloudelliset vaikeudet väliaikaisiksi, sillä opiskelijoilla on mahdollisuus sosiaalistua omissa yhteisöissään tulevaisuuden yhteiskunnallisen aseman parantumiseen (Myllyniemi & Suurpää 2009, 3).

Saarenmaan ym. (2010, 41–42) mukaan useimmat opiskelijat kokevat positiivisista tulevaisuusnäkymistään huolimatta opiskeluaikansa taloudellisen tilanteen kireäksi. Kaiken kaikkiaan joka kolmannen korkeakouluopiskelijan voidaan katsoa kärsivän kireästä taloudellisesta tilanteesta. Yliopisto-opiskelijoista 58 prosenttia kertoi rahojensa riittävän kuukausimenojen hoitamiseen. Joka kolmas yliopisto-opiskelijoista vastasi päinvastoin eli heillä ei ole riittävää rahoitusta opiskeluajalleen. (Saarenmaa ym. 2010, 41–42.) Kuntun ja Pesosen (2013, 82) laatiman korkeakouluopiskelijoiden terveys selvityksen vastaajista 46 prosenttia arvioi tulevansa taloudellisesti toimeen erittäin hyvin tai hyvin, kun 15 prosenttia koki toimeentulonsa niukaksi ja epävarmaksi. Terveys selvityksen vastaajista reilu kolmannes ilmoitti tulevansa toimeen, kunhan eläisi säästäväisesti (Kunttu & Pesonen 2013, 83). Nuorisobarometrin 2005 mukaan nuoren oma arvio taloudellisesta tilanteesta on yhteydessä kulutusasenteisiin. Mitä paremmaksi oma taloudellinen tilanne koetaan, sen säästäväisempi, harkitsevampi ja ympäristötietoisempi nuori on. Epäselvää kuitenkin on, parantaako vastuullinen asenne taloudellista tilannetta vai lisääkö hyvä taloudellinen tilanne vastuun ottamista. (Myllyniemi ym. 2005, 37.)

Opiskelijoilla on todellinen riski kokea oma taloudellinen tilanne heikoksi, sillä nuoruus on ikävaihe, jolloin köyhyiden riski on korkeimmillaan (Myllyniemi 2008, 49). Myllyniemen (2008, 49) mukaan muita väestöryhmiä heikompi tulonkehitys on aiheuttanut pienituloisten nuorten osuuden kasvun viime vuosikymmenten aikana. Opiskelijan taloudellisen ahdingon kokeminen voi perustua taloudellisten resurssien vähäisyyteen, jolloin opiskelijalla on ongelmia saada hankittua elämisen kannalta välttämättömiä hyödykkeitä. Koska perustuslaki ei erittele kohtuullista ja riittävää perusturvaa tai sen tasoa tarkemmin, on vaikeaa määritellä oikeaa rahamäärää toimeentulotuella, opintorahalle tai asumistuella (Varjonen & Lehtinen 2010, 22).

Opintotuen ja opiskelijoiden toimeentulon ongelmat eivät välttämättä tarkoita sitä, että opiskelijat olisivat elinoloihinsa tyytymättömiä. Monille askeettinen elämäntapa opiskeluaikana koetaan luonnolliseksi. Vaikka opiskelijan nettotulot ovat pienet, ei se estä pitämästä opiskeluaikaa antoisana elämänvaiheena. (Blomster 2000, 108.) Vastakkaiset näkemykset kertovat yhä vaativammista kuluttajanuorista, erityisesti opiskelijoista, jotka eivät Ilkan (2013) mukaan enää tyydy yhtä usein opiskelijasoluasuntoihin, vaan asunnoksi halutaan vähintään yksiö keskustasta. Syyksi tilavaatimukseen katsotaan yleinen asumistason nousu. Opiskelijoiden ja kaikkien nuorten kokemaa heikkoa taloudellista tilannetta voi edistää se, että suomalaiset nuoret muuttavat suhteellisen nuorina

pois lapsuudenkodeistaan. Nuorten kotoa muutto lisää itsenäisyyttä ja vapautta, mutta heikentää taloudellista hyvinvointia. (Myllyniemi & Suurpää 2009, 2.)

Opiskelijan kokema huono taloudellinen tilanne voi johtua myös yksinkertaisesti siitä, ettei totuttuja kulutustottumuksia voida enää toteuttaa samoilla resursseilla kuin kotona asuttaessa tai palkkatyötä pääsääntöisesti tehtäessä. Pahimmillaan opiskelijan opinnot hidastuvat heikosta taloudellisesta tilanteesta johtuvien rahoitusvaikeuksien vuoksi. (Mäkinen 2006, 91.) Pajun (2002, 131) mukaan opiskelijoiden taloudellinen tilanne on heikko. Esimerkiksi nuorten maksuhäiriömerkintöjen osalta opiskelijat ovat kuitenkin osoittautuneet hoitavansa asiat tiukalla ja hyvällä moraalilla. Paju (2002, 131) kuvailee erityisesti korkeakouluopiskelijoita optimistisiksi ja eniten tulevaisuuteen suuntaaviksi nuoriksi, jotka tiukassa taloudellisessa tilanteessa eivät salli itselleen maksuhäiriömerkintää. Tällaisilla nuorilla on taitoa ja uskallusta hakea vaikeuksien edessä apua esimerkiksi sukulaisiltaan.

Opiskelijoiden kulutusmahdollisuudet olivat tässä tutkimuksessa käytetyn tutkimusaineiston kokoamisen aikana vuonna 2006 ainakin euromääräisesti tarkasteltuna erilaiset kuin vuonna 2013. Opintotuen tulo rajojen korotus on mahdollistanut sen, että opiskelijat voivat ansaita palkkatuloja aiempaa enemmän ilman, että he joutuvat palauttamaan opintotukeaan. Myös opintorahaan tehty korotus on sittemmin lisännyt opiskelijoiden tuloja muutamilla kymmenillä euroilla. Opintolainan korotus on omalta osaltaan tukenut ainakin niiden opiskelijoiden toimeentuloa, jotka nostavat opintolainaa. Vuonna 2008 voimaan tulleista opintotuen muutoksista huolimatta opiskelijoiden taloudellisessa tilanteessa ei ole tapahtunut merkittäviä muutoksia, kun vertaillaan vuosien 2006 ja 2013 tasoja. Kuukausitulojen mediaaneissa on kuitenkin huomattavissa kasvua opintotuen muutosten myötä. Eri vuosien opiskelijatutkimusten mukaan esimerkiksi Helsingin yliopiston opiskelijoiden kuukausitulojen mediaani oli maaliskuussa 2009 850 euroa, kun vuoden 2007 vastaava luku oli 797 euroa (Lavikainen & Nokso-Koivisto 2009, 54).

3.3 Tulonlähteet

Opintotuen opintoraha ja asumislisä ovat opiskelijoiden tärkeimpiä tulonlähteitä. Opintotuen avulla turvataan opiskeluaikaista toimeentuloa. Suomalainen opintotukijärjestelmä on rakennettu siten, että tukikuukaudet riittävät yhden tutkinnon suorittamiseen päätoimisenä opiskeluna. Opintotukea saavan opiskelijan on kerrytettävä opinnoistaan vähintään viisi opintopistettä jokaista tukikuukautta kohti. Riittävät opintopistemäärät tarkistetaan Kansaneläkelaitoksen toimesta lukuvuosittain. (Kansaneläkelaitos 2012; Lavikainen & Nokso-Koivisto 2009, 8; Mannisenmäki & Valtari 2005, 83.)

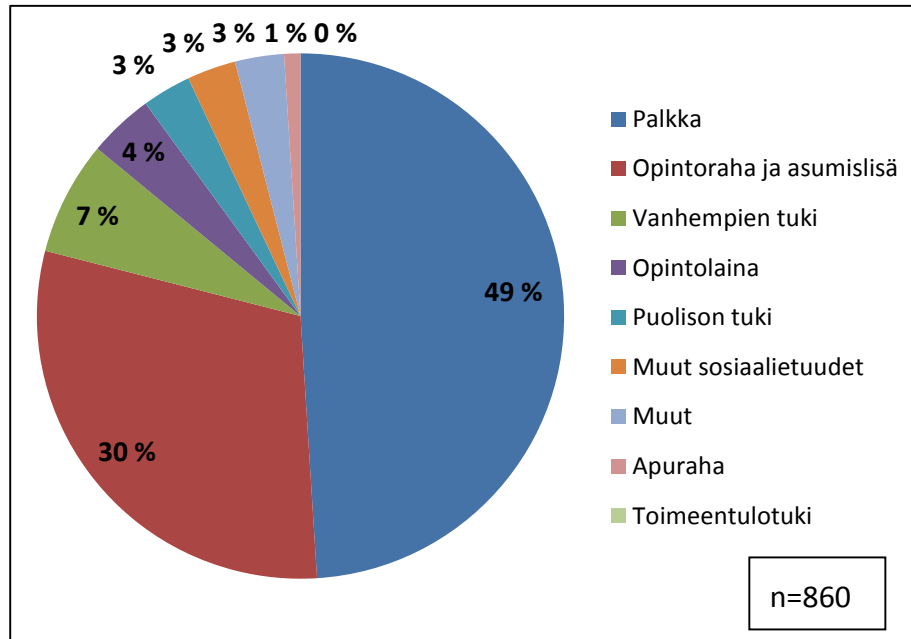
Opiskelijan opintotuki koostuu opintorahasta, asumislisästä ja opintolainasta. Korkeakouluopiskelija voi saada opintorahaa enimmillään 298 euroa kuukaudessa. Opiske-

lijalle myönnettävä asumislisä on 80 prosenttia vuokramenoista, mutta maksimissaan asumislisäkorvausta voi saada 201,60 euroa kuukaudessa. Opintolainan valtiontakauksen maksimimäärä on 300 euroa kuukaudessa. Lisäksi korkeakouluopiskelijat ovat oikeutettuja saamaan verotuksessa opintolainavähennyksen, jos tutkinto suoritetaan määräjässä. (Kansaneläkelaitos 2013b, 21.)

Kansaneläkelaitoksen (2013a) julkaiseman tiedon mukaan lukuvuonna 2011–2012 yhteensä 292 300 opiskelijaa sai opintotukea. Luku on kolme prosenttia pienempi edelliseen lukukauteen verrattuna. Opintorahaa nosti tiedotteen mukaan 287 300 ja asumislisää 190 500 opiskelijaa. Vuonna 2011 noin yhdeksän kymmenestä (89 %) ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneesta turvautui opintotukeen opintojensa aikana. Ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneista joka kuudes ei nostanut lainkaan opintotukea. (Kansaneläkelaitos 2013a.) Vuonna 2013 opiskelija voi ansaita 660 euroa jokaista tuki-kuukautta kohti tai 1970 euroa tuetonta kuukautta kohti. Käytännössä tuloja ei tarkisteta kuukausittain, vaan ansiotulot voi ansaita milloin tahansa kalenterivuoden aikana. Opiskelija, joka on nostanut opintotukea yhdeksänä kuukautena vuodessa saa kerryttää ansiotuloja 11 850 euroa vuoden aikana. (Lavikainen & Nokso-Koivisto 2009, 8.) Suomen ylioppilaskuntaliiton tavoitteena oli 2000-luvulle tultaessa, että opintorahasta luotaisiin selkeästi opiskelijan perustoimeentulon turvaava etuus, joka olisi valtion järjestämän koulutuksen aikana opiskelijan pääsääntöinen toimeentulon lähde. Käytännössä opiskelijat kuitenkin vertailevat toimeentuloaan muuhun väestöön yhä enemmän. Yliopisto-opiskelijoiden mediaanitulo oli vuonna 2009 syksyllä kokonaistuloina mitaten 892 euroa kuukaudessa. Yliopisto-opiskelijan tulot olivat ammattikorkeakouluopiskelijaa suuremmat. Yli puolet tuloista koostuu opintorahasta ja asumislisästä. Ansiotyöstä saatavien tulojen osuus on yli kolmannes, mutta vanhemmilla opiskelijoilla tulojen osuus on vielä suurempi. Opiskelijan taloudelliseen tilanteeseen vaikuttavat muut tekijät olivat vähäisiä, sillä vanhempien tuen osuus oli 15 prosenttia, ja kaikista korkeakouluopiskelijoista 15 prosenttia kertoi nostaneensa opintolainaa tasapainottaakseen kuukausittaiset menonsa. (Saarenmaa ym. 2010, 2–3, 32.)

Yliopisto-opiskelijoista 77 prosenttia kertoi opintorahan olevan henkilökohtaisen kuluksen rahoituslähde. Muita tulonlähteitä olivat säännöllinen palkkatyö, tilapäistyö, taskurahat vanhemmilta ja sukulaisilta, pääomatulot ja opintolaina. (Myllyniemi ym. 2005, 14–15.) Myös Turun yliopiston opiskelijoille suunnatussa kyselyssä ilmeni, että lukuvuonna 2005–2006 opiskelijoiden pääasialliset tulonlähteet olivat opintoraha tai aikuisopintoraha (78 %), asumislisä tai -tuki (60 %) ja työssäkäynti (58 %) (Mäkinen 2006, 17). Kuviossa 1 havainnollistetaan millaisista lähteistä opiskelijoiden tulot koostuvat. Kuviossa on esitetty keskimääräisen opiskelijan tulojakauma, jossa tulot ovat kuukaudessa yhteensä 1019 euroa. Kuvioista 1 voidaan havaita, että mikäli opiskelijan kokonaistulot ovat 1019 euroa kuukaudessa, palkkatulojen osuus kokonaistuloista on merkittävä. Opintoraha ja asumislisä ovat silloin vasta toiseksi suurin tulonlähde opiske-

lijalle. Muut tuet, kuten vanhempien taloudellinen tuki, opintolaina tai muut sosiaalietuudet ovat vain pieni osa opiskelijoiden kokonaistuloja.

Kuvio 1 Opiskelijan tulojen jakauma maaliskuussa 2009 (Lavikainen & Nokso-Koivisto 2009, 18)

Paju (2002, 122) toteaa nuorten elävän tulonsiirtojen varassa muuta väestöä enemmän. Syynä ovat pitkälti pidentyneet opiskeluajat sekä työmarkkinatilanne. Tilastokeskuksen (2008) mukaan opiskelijoiden bruttotuloista vähän yli puolet koostuu saaduista tulonsiirroista eli esimerkiksi opintorahasta. Tulonsiirtojen osuus on pienentynyt 2000-luvulla pitkälti palkkatulojen kasvun vuoksi. Vuonna 2008 opiskelijoiden käytettävissä olevat tulot kasvoivat edellisvuoteen verrattuna 4,5 prosentilla. Tulojen kasvun aiheutti syksyllä 2008 toteutettu opintotuen korotus sekä opiskelijoiden palkkatulojen nousu. Palkkatulojen osuus opiskelijoiden bruttotuloista oli vuonna 2008 korkeimmillaan sitten vuoden 1991. Siitä huolimatta opiskelijat ovat edelleen selkeästi pienituloisin sosioekonominen ryhmä. Vuoden 2008 positiivisesta kehityksestä huolimatta opiskelijoiden tulot ovat nousseet huomattavasti keskimääräistä hitaammin 2000-luvulla. (Tilastokeskus 2008.) Tilastokeskuksen (2009b) mukaan opiskelijatalouksien keskimääräiset käytettävissä olevat tulot kulutusyksikköä kohden eivät riittäneet menoihin. Kolme neljäsosaa opiskelijatalouksien menoista rahoitetaan käytettävissä olevilla tuloilla, kuten palkkatuloilla ja saaduilla tulonsiirroilla. Opintolainalla katetaan noin 15 prosenttia menoista ja noin kymmenesosa muilta kotitalouksilta saaduilla tulonsiirroilla.

3.4 Työssäkäynti

Tilastokeskuksen (2012a) mukaan 61 prosenttia yliopisto-opiskelijoista oli opintojen ohessa työsuhteessa vuonna 2011. Opiskelijan työssäkäynnissä on yhtäaikaan kyse opintojen ja elämän rahoittamisesta kuin tulevasta työmarkkinakelpoisuudestakin. Monet opiskelijat kokevat opintorahan liian pieneksi, mutta he eivät myöskään halua nostaa opintolainaa. Opintoraha ja asumislisä eivät mahdollista kaikille opiskelijoille riittävää toimeentuloa, jolloin he hakeutuvat ansiotöihin. Suomalaisille korkeakouluopiskelijoille työssäkäynti opintojen ohella on ollut tyypillistä jo vuosikymmenien ajan. (Viuhko 2006, 54–55.)

Opiskelijoiden työssäkäynnin syyt ovat moninaiset. Töitä tehdään, jotta opintoaika saadaan rahoitettua sekä saadaan hankittua työkokemusta. (Saarenmaa ym. 2010, 36.) Työ- ja elinkeinoministeriön (2012, 17) selvityksen mukaan jopa 74 prosenttia vastaajista kertoi opiskeluaikaisen työssäkäynnin olleen välttämätöntä toimeentulon kannalta. Viuhkon (2006, 57) laatimassa tutkimuksessa opiskelijat nimesivät tärkeimmiksi syiksi opiskeluaikaiselle työssäkäynnille välttämättömyysmenojen, kuten ruokaan ja asumismenoihin liittyvien kulujen, kattamisen. Töitä tehtiin myös, jotta rahat riittäisivät välttämättömyysmenojen lisäksi vapaa-aikaan ja hauskanpitoon. Myös työkokemuksen karttuminen ja kontaktien luominen, kuten ystävien saaminen ja verkostojen rakentaminen, olivat tärkeitä motiiveja opiskeluaikaiselle työnteolle. Opiskelijat eivät ole kovin halukkaita nostamaan opintolainaa, jolloin he turvautuvat mieluummin ansiotyöhön kulujensa kattamiseksi. (Holmes 2008, 306; Viuhko 2006, 57.)

Töihin ei hakeuduta pelkästään toimeentulollisista syistä, vaan yli puolet opiskelijoista (64 %) on kertonut saattaneensa hakeutua töihin, vaikka taloudellinen tilanne ei sitä olisi vaatinutkaan. Työssäkäynti koetaan opiskelijoiden keskuudessa investointina omaan tulevaisuuteen, koska hankittu työkokemus mahdollistaa paremmat työllistymismahdollisuudet opintojen päätyttyä. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2012, 17.) Kaikkein paras etu työssäkäynnistä onkin entistä parempi ansioluettelo (Holmes 2008, 307). Säilyttääkseen kilpailuasemansa työmarkkinoilla opiskelijan ei ole järkevää välttää työssäkäyntiä ja elää ainoastaan velkarahalla (Työ- ja elinkeinoministeriö 2012, 17). Väitetäänkin, että yksilön opiskeluaikainen työssäkäyntipäätös selittyy halulla investoida tulevaisuuteen tai mahdollisuutena koulutuksen aikaisen elintason ylläpitämiseen tai parantamiseen (Työ- ja elinkeinoministeriö 2012, 67; Helenius 1995, 16). Työssäkäynti mahdollistaa opiskelijoille erilaisiin vapaa-ajan toimintoihin, harrastuksiin ja matkustamiseen liittyviä toimintoja, jotka ilman palkkatuloja saattaisivat olla opiskelijoiden ulottumattomissa. Ainakin kauppatieteiden opiskelijoiden kiinnostusta vapaa-ajan kuluttamiseen voidaan selittää heidän halullaan elää monipuolista elämää, jossa perinteiseen opiskelijaelämään liittyvään niukkuuteen ei helposti taivuta. (Helenius 1995, 17.)

Opiskelijoiden aktiivista työssäkäyntiä 2000-luvun alussa voi selittää myös hyvä työllisyystilanne. Työnantajille opiskelijat tarjoavat helppoa ja joustavaa työvoimaa, joka pystyy suorittamaan työn joustavasti tarpeen mukaan. Opiskelijoiden on myös todettu olevan halukkaita vastaanottamaan ilta-, yö-, ja viikonlopputöitä. Opintojen loppuvaiheessa työ alkaa painottua normaaliin päivätyöhön, jolloin muina työaikoina työskenteleminen vähenee. Opiskelijoille on toistaiseksi riittänyt lyhytkestoisia työtehtäviä ja pätkätöitä, sillä tämänkaltaisiin työtehtäviin hakeutuminen ei ole taloudellisesti houkuttelevaa monille työttömille työnhakijoille. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2012, 13.) Lisäksi palvelualojen kasvu ja epäsäännöllisten työsuhteiden tarjonnan lisääntyminen ovat helpottaneet opiskelijoiden työllistymismahdollisuuksia. Opiskelijoiden työssäkäynnin yleisyys on seurausta myös sen helppoudesta. Erityisesti yliopistossa opiskelevien akateeminen vapaus sallii helposti opiskeluaikaisen työssäkäynnin, ja opiskelija kykenee säilyttämään opiskelijaetuudet melko pitkään palkkatuloista huolimatta. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2012, 99.)

Korkeakouluopiskelija voi nostaa opintotukea yhdeksän kuukautta vuodessa ja silti ansaita lähes 12 000 euroa. Tulorajojen ylittyessä tukien palauttaminen ja peruuttaminen on joustavaa ja helppoa. Opiskelijan asema on hyvä siinäkin mielessä, että opiskelijoiden saamat etuudet ja alennukset ovat käytettävissä kohonneista tuloista huolimatta. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2012, 99.) Opiskelijan tärkeimpiin etuihin lukeutuvat Kelan myöntämä ateriatuki opiskelijaravintoloissa, joukkoliikenteen alennukset matkalipuista sekä terveydenhoitopalvelut. Opiskelijoiden työssäkäyntiä on helpottanut vuonna 2008 voimaan tullut opintotuen tulorajojen muutos, jolloin tuloraja nousi noin 30 prosenttia. Samalla opintotukeen tehtiin muitakin korotuksia, kun opintoraha nousi nykyiseen 298 euroon aikaisemmasta 259,01 eurosta ja opintolainan valtioneuvoston määrää nouseksi 220 eurosta 300 euroon. (Lavikainen & Nokso-Koivisto 2009, 17; Myllyniemi 2008, 40.)

Opiskelijoiden työnteon yleisyydestä huolimatta työllisten opiskelijoiden osuus kaikista opiskelijoista on pysynyt melko samana 2000-luvulla. Työssäkävien yliopisto-opiskelijoiden osuus on pysynyt 60 prosentissa vuodesta 2006 vuoteen 2010. Ammattikorkeakoululaisten työssäkäynti on hieman yliopisto-opiskelijoita harvinaisempaa, mutta osuudet ovat pysyneet yli 55 prosentissa vastaavana ajanjaksona. (Tilastokeskus 2012.)

Työskentelevien yliopisto-opiskelijoiden osuus vaihtelee koulutusalan mukaan. Vuoden 2011 lopulla yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon alan opiskelijoista 69 prosentilla oli työsuhde. Sosiaali-, terveys- ja liikunta-alan opiskelijoista työtä tekeviä oli 64 prosenttia. Matkailu-, ravitsemus- ja talousalan opiskelijoiden työssäkävien osuus oli 56 prosenttia. Koko maan keskiarvoa yleisempää opiskelijoiden työssäkäynti oli Uudellamaalla, Varsinais-Suomessa, Kanta-Hämeessä ja Pohjanmaalla. (Tilastokeskus 2012.)

Viuhkon (2006) tutkimukseen vastanneet suomalaiset opiskelijat eivät ole poikkeuksellisia tarkasteltaessa opiskeluaikaiseen työssäkäyntiin johtavia syitä Euroopan laajuisesti. Esimerkiksi irlantilaisten yliopisto-opiskelijoiden keskuudessa syyt opiskeluaikaiselle työssäkäynnille ovat samansuuntaiset. Yleisimpiä irlantilaisnuorten mainitsemia syitä työssäkäynnille olivat välttämättömyysmenojen, kuten vuokra- ja ruokamenojen, kattaminen sekä taloudellisen toimeentulon varmistaminen siitä huolimatta, että he saivat taloudellista avustusta vanhemmiltaan tai nostivat opintolainaa. Irlantilaiset nuoret halusivat käydä töissä myös ansaitakseen lisärahaa, jotta he voisivat kuluttaa vapaa-aikaan ja vaatteisiin. (Holmes 2008, 309.)

Eräiden näkemysten mukaan opiskelijoiden työssäkäynnin yleisyys on seurausta opintojen rahoitusmallin muuttumisesta. Kun suuret ikäluokat rahoittivat opintonsa opintolainoilla, jotka maksettiin takaisin työuran alussa, niin nykypäivän nuorista enää vähemmistö turvautuu lainanottoon. Nykyään opiskeluaikaiset menot katetaan opintorahoilla ja työnteosta saaduilla tuloilla. (Myllyniemi 2008, 39.) Opintolainan nostamattomuutta on perusteltu sillä, että lainaa ei nosteta, koska opiskelija kokee mahdolliseksi tulla toimeen ilmankin (Lavikainen & Nokso-Koivisto 2009, 27).

3.5 Kokonaismenot

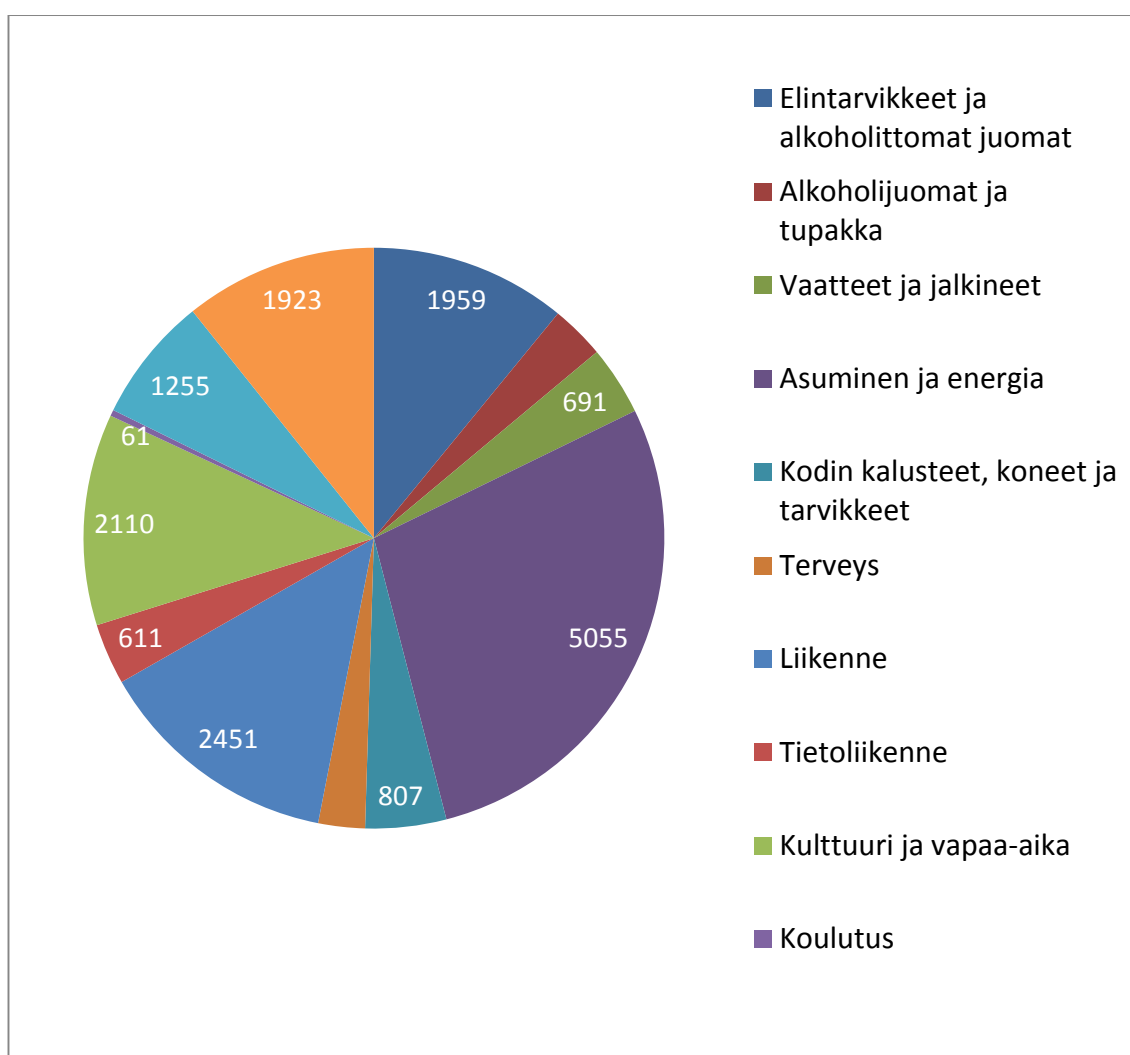
Saarenmaan ym. (2010) mukaan opiskelijoiden kokonaismenot vaihtelevat opiskelijan iän ja perhemuodon mukaisesti. Keskimääräiset menot opiskelijoilla olivat vuonna 2010 tehdyn opiskelijatutkimuksen mukaan 847 euroa kuukaudessa. Nuoremmilla opiskelijoilla, jotka olivat iältään 18–24-vuotiaita, kuukausittaiset menot olivat keskimäärin 725 euroa. Vanhemmat, 25–29-vuotiaat opiskelijat käyttivät keskimäärin 925 euroa kuukaudessa ja yli 30-vuotiaat opiskelijat puolestaan 1330 euroa. Myös opiskelupaikalla oli merkitystä, sillä yliopisto-opiskelijoiden menot olivat ammattikorkeakouluopiskelijoita suuremmat: yliopisto-opiskelijoiden keskimääräiset menot olivat 875 euroa ja ammattikorkeakouluopiskelijoiden 800 euroa kuukaudessa. Pääsääntöisesti opiskelijoiden menot ovat pienimmillään yksin asuttaessa ja suurimmillaan yksinhuoltajaperheissä. Asuminen puolison kanssa nostaa opiskelijan menoja, mutta sen sijaan kahden aikuisen lapsiperheissä opiskelijan menot ovat yksinhuoltajaperhettä pienemmät. (Saarenmaa ym. 2010, 39.)

Miesten ja naisten välillä kokonaismenoissa ei ollut suurta vaihtelua, sillä naiset käyttivät keskimäärin vain 25 euroa enemmän kuukaudessa. Alueellisia vaihteluita puolestaan esiintyi. Pääkaupunkiseudulla asuvat opiskelijat kuluttivat rahaa eniten ja vähiten Länsi-Suomessa asuvat opiskelijat. Korkeakouluopiskelijoiden ylivoimaisesti suurin yksittäinen kuluerä oli asumiseen liittyvät kustannukset, joihin luetaan vuokra, lainanlyhennys, yhtiövastike, sähkö- ja vesimaksut jne. Asumiskustannusten osuus kokonais-

menoista oli miltei puolet. Toinen suuri menoerä oli ruokamenot. Euromääräinen meno vaihteli 150 euron ja 300 euron välillä. Vanhemmilla ja perheellisillä opiskelijoilla menot olivat suurempia. Ruokamenojen osuus kokonaismenoista vaihteli 24–27 prosentin välillä. (Saarenmaa ym. 2010, 40–41.)

Leipämaa-Leskisen ym. (2012, 192) toteuttamassa käytännönläheisessä kulutustutkimuksessa useimmin mainitut kulutuskohteet yliopisto-opiskelijoiden keskuudessa olivat syöminen kotona, lounaan nauttiminen yliopiston ruokalassa, internetin käyttö, tv:n katselu, opiskelu, pyykinpesu, vapaa-ajan kulutus ja älypuhelimien käyttö. Kuvio 2 on laadittu Tilastokeskuksen vuoden 2006 kulutustutkimusaineiston tietojen pohjalta, jonka mukaan opiskelijakotitalouksien vuosittaiset kulutusmenot olivat keskimäärin yhteensä 17 928 euroa.

Kuvio 2 Opiskelijakotitalouksien kulutusmenot (€/vuosi) kulutusryhmittäin

Kuviosta 2 havaitaan, että suurimmat menoerät painottuivat seuraaviin kulutusryhmiin: asuminen ja energia, liikenne, kulttuuri- ja vapaa-aika, elintarvikkeet ja alkoholittomat juomat, muut tavarat ja palvelut sekä hotellit, kahvilat ja ravintolat. Kulutustut-

kimusaineiston perusteella opiskelijoiden kaikesta kulutuksesta ravintomenojen osuudeksi muodostuu 11 prosenttia. Vastaavasti asumis- ja energiakuluihin kuluu lähes 30 prosenttia, liikenteeseen 14 prosenttia, kulttuuriin ja vapaa-aikaan 12 prosenttia sekä hotelliin, kahviloihin ja ravintoloihin 7 prosenttia. Koko väestötasolla ravintomenojen osuus kokonaismenoista oli 12 prosenttia, asumis- ja energiakulut 27 prosenttia, liikennekulut 16 prosenttia, kulttuuri- ja vapaa-aika 11 prosenttia sekä hotellit, kahvilat ja ravintolat 4 prosenttia. Verrattaessa opiskelijoiden kulutusta koko väestötasolla toteutuneeseen kulutukseen voidaan todeta, että kulutus asumiseen ja energiaan sekä hotelleihin, kahviloihin ja ravintoloihin korostuvat opiskelijoiden kokonaismenoissa väestötasoon verrattuna.

Suomessa ammattiin opiskelu on ilmaista, mutta eläminen ei (Kortela 2013). Siksi suomalaisen opiskelijan kokonaismenoja eriteltäessä on huomioitava, että suomalaisten opiskelijoiden ei tarvitse maksaa opiskelustaan lukukausimaksua toisin kuin esimerkiksi monien muiden eurooppalaisten. Suomessa yliopisto-opiskelija maksaa lukuvuosikoh- taisen maksun voidakseen suorittaa opintoja yliopistossaan. Lukukaudella 2013–2014 Turun yliopiston ylioppilaskunnan jäsenmaksu oli 92 euroa. Ammattikorkeakouluissa opiskelijajärjestömaksu on vapaaehtoinen, ja useimmat opiskelijaedut ovat saatavissa ilman lukuvuosittaista maksua.

4 TUTKIMUKSEN SUORITTAMINEN

4.1 Tutkimusongelmat ja tutkimuskysymykset

Tutkimuksen empiirisen osuuden tarkoituksena on vertailla opiskelevien nuorten euromääräistä kulutusta nuoriin, jotka ovat ammatissa toimimattomia tai työssäkäyviä. Tässä tutkimuksessa sosioekonominen asema nostetaan keskeiseksi tarkastelun kohteeksi vertailemalla nuorten kulutusta heidän asemansa perusteella. Euromääräisen kulutuksen tarkasteluun soveltuu parhaiten kvantitatiivinen tutkimus, jossa havaintoaineisto on määrällisessä ja numeerisessa muodossa. Kvantitatiivista tutkimusta käytetään usein sosiaali- ja yhteiskuntatieteissä (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2008, 135–136). Aiempien tutkimusten myötä tiedetään, että sosioekonomisella asemalla on vaikutusta euromääräiseen kulutukseen, koska taloudelliset resurssit vaihtelevat näiden asemien välillä. Kulutuskäyttäytymiseen vaikuttaa myös yksilön ikä. Nuoriin kohdistuneissa kulutustutkimuksissa on havaittu, että nuorten kulutus painottuu vapaa-aikaan ja omilleen muuttamisen myötä asumiseen liittyvät kustannukset korostuvat kokonaiskulutuksessa. Nuorten hajanaisten ja moninaisten elämänvaiheiden ja roolien myötä heille ei kuitenkaan ole kyetty määrittelemään yhteneväisiä kulutusmalleja. Yhteistä nykypäivän nuorille on kuitenkin se, että he ovat varttuneet kulutusyhteiskuntaan, jossa kulutus on arkipäiväistynyt. Tutkimuksen nuorille kulutus on luonnollinen osa elämää ja sen merkitys elämässä on korostuneempi kuin esimerkiksi heidän vanhempien nuoruusiässä.

Euromääräisen kulutuksen tutkimisessa kulutuksen ja käytettävissä olevien varojen välillä on vahva yhteys. Siksi oletetaan, että matalan tulotason opiskelijat ja ammatissa toimimattomat (työttömät) eivät yllä työssäkäyvien nuorten kulutustasolle. Kiinnostavaa kuitenkin on, millaisia yhteneväisyyksiä sekä eroavaisuuksia näiden nuorten kulutuksesta löytyy. Tähän tutkimukseen on valittu kolme kulutusryhmää, joiden avulla nuorten kulutusta tarkastellaan: elintarvikkeet, alkoholi ja kulttuuri- ja vapaa-ajan palvelut. Näiden valittujen ryhmien avulla saadaan informaatiota niin välttämättömyyskulutuksesta (elintarvikkeet), valinnaisesta nautintoaineiden kulutuksesta (alkoholi) sekä vapaa-ajan kulutuksesta (kulttuuri- ja vapaa-ajan palvelut). Sen myötä tämän tutkimuksen tavoitteena on saada vastauksia seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

- 1. Poikkeako opiskelijoiden euromääräinen kulutus muista nuorista?*
- 2. Kuinka paljon opiskelijat kuluttavat elintarvikkeisiin, alkoholiin sekä kulttuurin ja vapaa-ajan palveluihin suhteessa muihin nuoriin?*
- 3. Millaisia eroja työssäkäyvillä opiskelijoilla ja päätoimisilla opiskelijoilla on euromääräisen kulutuksen tarkastelussa?*

Ensimmäinen tutkimuskysymys johdattelee tutkimaan erilaisissa sosioekonomisissa asemissa olevien nuorten euromääräistä kuluttamista. Lähtöoletuksena on, että vaikka tutkittavat ovat nuoria (17–30-vuotiaita) ja heillä on taipumusta nuorille tyypilliseen kulutukseen, he eivät silti kuluta euromääräisesti yhtä paljon, koska heidän tulonsa, sosioekonominen asemansa, kotitaloustyyppinsä ja elinvaiheensa voivat olla hyvinkin erilaisia. Opiskelijoiden ollessa tämän tutkimuksen pääkohderyhmä heitä verrataan nuoriin, jotka ovat sosioekonomiselta asemaltaan joko ammatissa toimimattomia tai työssäkäyviä työntekijöitä, toimihenkilöitä tai yrittäjiä. Toisen tutkimuskysymyksen avulla tutkitaan, kuinka paljon opiskelijat kuluttavat euroja kolmeen eri kulutusryhmään, jotka ovat elintarvikkeet, alkoholi sekä kulttuuri- ja vapaa-ajan palvelut. Kolmeen em. kulutusryhmään kuluttamista tutkitaan suhteessa muihin nuoriin. Mediassa esitettyjen keskustelujen pohjalta voidaan olettaa, että opiskelijat käyttävät alkoholiin jonkin verran rahaa, koska opiskelijoita on toisinaan syyllistetty runsaasta alkoholinkulutuksesta. Myös ammatissa toimimattomien (työttömien) nuorten osalta voidaan olettaa, että alkoholinkulutus on työssäkäyviä runsaampaa, sillä näillä nuorilla on suuri riski syrjäytymiseen, johon voi kuulua myös runsasta alkoholinkulutusta. Kolmannen tutkimuskysymyksen myötä tutkitaan, millaisia eroja päätoimisten ja työssäkäyvien opiskelijoiden kulutuksessa voidaan havaita. Kolmannen tutkimuskysymyksen osalta oletetaan, että opiskelijan palkkatulojen kasvaessa myös kulutus lisääntyy.

4.2 Aineisto

Tutkimuksessa käytetään Tilastokeskuksen kulutustutkimusaineistoa vuodelta 2006. Kulutustutkimuksen avulla saadaan tietoa suomalaisten kotitalouksien kulutusmenoista, velkaantumisesta, asumisesta, kestotavaroiden omistuksesta ja toimeentulosta. Vuoden 2006 aineisto on tutkimuksen tekoheikkellä uusien saatavilla oleva aineisto, sillä seuraava Tilastokeskuksen laatima aineisto valmistuu kevääksi 2014.

Tilastokeskuksen kulutustutkimustilasto on yksi Suomen virallisista tilastoista. Kulutustutkimus on luotu kuvaamaan kotitalouksien kulutusta ja toimeentuloa sekä niissä tapahtuneita muutoksia. Kulutustutkimusaineisto luo tietoa kotitalouksien kulutusmenoista, kulutuksen rakenteesta ja väestöryhmittäisistä eroista kulutuksessa. Kulutustutkimus kuvaa kotitalouksien ja henkilöiden taloudellisen hyvinvoinnin kokonaisuutta edustavan väestötöksen avulla laajemmin kuin mikään muu tilastoaineisto. Kulutustutkimuksen perinteet ulottuvat 1900-luvun alkuun, jonka vuoksi se on yksi vanhimmista otostutkimuksista Suomessa. (Tilastokeskus 2009a.)

Kulutustutkimuksen perusjoukko muodostuu vakinaisesti Suomessa asuvista yksityiskotitalouksista eli ns. kotitalousväestöstä. Vuonna 2006 kotitalouksia oli 2,5 miljoonaa ja niihin kuului 5,2 miljoonaa henkilöä. Tutkimuksessa ei huomioida ulkosuomalai-

sia tai laitospöestöä, joka asuu pitkäaikaisesti esimerkiksi sairaaloissa, vankiloissa tai hoitolaitoksissa. Koko väestöstä 1,5 prosenttia eli noin 82 000 henkilöä laskettiin kuuluvan laitospöestöön vuonna 2006. (Tilastokeskus 2009a, 11.)

Tutkimusyksikkönä kulutustutkimuksessa on kotitalous. Se muodostuu yhdessä asuvista henkilöistä, joilla on osittain tai kokonaan yhteinen ruokatalous tai jotka käyttävät muuten tulojaan yhdessä. (Tilastokeskus 2009a, 11.) Kotitaloudelle määritellään viitehenkilö, joka on kotitalouden suurituloisin henkilö. Viitehenkilön sosioekonominen asema ja koulutusaste toimivat pohjana kotitalouskohtaisten tietojen analysoinnissa ja luokittelussa. (Tilastokeskus 2009a, 22.) Kulutustutkimuksen kulutusmenotiedot kerättiin käyntihaastatteluilla ja kotitalouksien täyttämällä kulutuspäiväkirjoilla. Kotitalouksilla oli lisäksi mahdollisuus toimittaa kauppakuittinsa skannattaviksi Tilastokeskukseen, jolloin kotitalous säästy tielikirjan täyttämislä. (Tilastokeskus 2009a, 7.)

Vuoden 2006 kulutustutkimuksen alkuperäisen eli brutto-otoskoon suuruus oli 7852 kotitaloutta. Vähennettäessä alkuperäisestä otoskosta ylipeittotapaukset, jotka ovat otoksen poiminnan jälkeen kuolleet tai pysyvästi ulkomaille tai laitokseen muuttaneet, saatiin netto-otoskooksi 7658 kotitaloutta. (Tilastokeskus 2009a, 11.)

Lopullisen aineiston koko muodostuu vasta vastauskadon määrittämisen jälkeen. Kulutustutkimuksessa vastauskadot ovat Tilastokeskuksen haastattelututkimuksista suurimpia, koska kahden viikon päiväkirjajakso vaatii vastaajalta ajankohdallista soveltuvuutta sekä koko kotitaloudelta aktiivista osallistumista. Tutkimuksessa käytetyn tiedonkeruutavan vuoksi vastauskato jaetaan haastattelukatoon ja päiväkirjakatoon. Haastattelukatoon kuuluvat taloudet, joita ei kieltäytymisen tai muun syyn vuoksi voida haastatella. Päiväkirjakatoon lasketaan tapaukset, joissa haastatteluvaihe onnistuu, mutta joissa kotitalous joko kieltäytyy päiväkirjan pidosta, kuittien keräämisestä tai ei palauta päiväkirjaa tai kauppakuitteja. Vuoden 2006 tutkimuksessa kadon osuus nettootoksesta oli 47,7 prosenttia eli 3651 kotitaloutta. Lopulta hyväksytyn aineiston kooksi muodostui 4007 kotitaloutta, jolloin lopullinen vastausprosentti oli 52,3 prosenttia. (Tilastokeskus 2009a, 12.)

Tämän tutkimuksen analyysissä huomioitiin vain alle 30-vuotiaat kotitalouden viitehenkilöt, joten rajauksen jälkeen kotitalouksia jäi aineistosta jäljelle 569. Siten aineistosta 14 prosenttia on alle 30-vuotiaita kotitalouksia. Tilastokeskuksen (2009b) mukaan alle 30-vuotiaiden viitehenkilöiden kotitalouksia oli vuonna 2006 yhteensä 344 000. Aineistossa alle 30-vuotiaiden viitehenkilöiden sukupuolet jakautuivat seuraavasti: mies 58,9 prosenttia (n= 335) ja nainen 41,1 prosenttia (n=234).

4.3 Muuttujien valinta

Selitettäviksi muuttujiksi kulutustutkimusaineistosta valittiin kolme eri kotitalouksien euromääräisiä kulutusmenoja kuvaavaa muuttujaa, jotka ovat elintarvikkeet (A011) (pl. alkoholittomat juomat), alkoholijuomat (A021) sekä kulttuuri ja vapaa-ajan palvelut (A094). Elintarvikkeisiin kuuluvat kaikki ostetut elintarvikkeet, kuten leivät, lihat, vihannekset ja säilykkeet. Tässä tutkimuksessa alkoholittomia juomia (tee, kahvi, kivennäisvedet, virvoitusjuomat jne.) ei oteta tarkasteluun mukaan, koska kaikkia kulutusryhmiä halutaan tarkastella samantasoisina luokkina kuin mitä ne on kulutustutkimusaineistossa luokiteltu. Toinen tutkittava kulutusryhmä on alkoholijuomat. Kulutustutkimus luettelee alkoholijuomiksi väkevät alkoholijuomat, viinit, oluen, siiderit ja long drinkit. Kolmas kulutusryhmä on kulttuuri- ja vapaa-ajan palvelut, joihin kuuluvat urheilu- ja vapaa-ajan palvelut, kuten urheilukilpailut, ravit, tanssit, diskot, huvipuistot sekä kulttuuripalvelut, kuten elokuvat, teatterit, messut ja rahapelit. Vastaajat ovat kirjanneet euromääräisesti kulutusmenonsa kuhunkin kulutusryhmään koko vuoden osalta. Muuttujat valittiin niin, että muuttujat ovat kulutustutkimuksessa samantasoisesti luokiteltu. Siten esimerkiksi elintarvikkeiden osalta valittu muuttuja ei sisällä kaikkia elintarvikkeiksi luokiteltuja elintarvikkeita, vaan alkoholittomat juomat rajautuivat pois.

Toinen kulutustutkimuksen pääryhmä on alkoholi ja tupakka, joista tupakka rajautui pois ja kulttuuri- ja vapaa-ajan kulutus huomioidaan vain ostettujen palveluiden osalta. Tämänkaltaisella rajauksella saadaan tarkempaa tietoa kulutuksesta em. kulutusryhmiin sen sijaan, että muuttujiksi olisi valittu vain pääkategoriat. Tarkoituksena ei kuitenkaan ollut tutkia kulutusta yksittäisten kulutustuotteiden osalta, jolloin liian yksityiskohtaista rajausta ei tehty. Kaikki selitettävät muuttujat valikoituivat tarkasteluun pitkälti kiinnostuksesta valittuihin kulutusryhmiin. Kaikkia selitettäviä muuttujia tarkastellaan kuvioissa ja tilastollisissa analyyseissä kulutusyksikkökohtaisesti. Valittujen muuttujien avulla nuorten kulutuksesta saadaan vain osittain tietoa. Moniin kulutusryhmiin, kuten asumiseen, terveyteen ja liikenteeseen liittyvät menot rajautuivat tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Aiempien tutkimusten perusteella kuitenkin jo tiedetään, että esimerkiksi nuorten kotitalouksien suuret asumismenot selittyvät vuokra-asumisen yleisyydellä (Tilastokeskus 2009b).

Analyysiin valittiin selittäviksi muuttujiksi neljä muuttujaa, jotka myös teoriaosuudessa kuvaillaan: kotitalouden viitehenkilön sukupuoli, kotitaloustyyppi, sosioekonominen asema sekä tulot. Selittävät muuttujat on valittu niiden yleisyyden vuoksi, sillä kulutussosiologisissa tutkimuksissa sukupuoli, kotitaloustyyppi, sosioekonominen asema ja tulot ovat keskeisiä muuttujia, kun halutaan tutkia ihmisten kulutuskäyttäytymistä (ks. Räsänen 2003a; Wilska 1999). Kotitalouden viitehenkilö on kotitalouden jäsen, jonka henkilökohtaiset tulot ovat suurimmat. Suurin osa kulutustutkimusaineiston kotitalouskohtaisista luokittelutiedoista on muodostettu viitehenkilön tiedoista. Mikäli koti-

talouden usealla jäsenellä on samat tulot tai kenelläkään ei ole tuloja, viitehenkilöksi on valittu kotitalouden vanhin jäsen. Ensimmäinen ja keskeisin rajausta aineistolle tehtiin, kun analyysiin valittiin mukaan vain alle 30-vuotiaat viitehenkilöt. Vastaajat ovat siis iältään 17–29-vuotiaita nuoria. Kotitaloustyyppi-muuttujan kohdalla analyysissä käytetään kolmiluokkaista muuttujaa. Kotitaloudet päätettiin luokitella uudestaan, koska aineiston nuorista valtaosa kuului joko yhden hengen kotitalouksiin tai lapsettomiin pariin. Kolmanteen luokkaan, ”muut kotitaloudet” kuuluvat yksinhuoltajaperheet, kahden aikuisen perheet, joilla on lapsia sekä muut määrittelemättömät kotitaloudet. Referenssiluokkana käytetään muut kotitaloudet -luokkaa, jotta perheellisten ja perheettömien kulutusta voidaan vertailla.

Sosioekonominen asema-muuttujaan tehtiin luokkien yhdistelyjä pienten havaintomäärien vuoksi. Maatalousyrittäjät ja muut yrittäjät yhdistettiin samaan luokkaan, joka nimettiin luokaksi yrittäjät. Lisäksi pitkäaikaistyöttömät ja muut ammatissa toimimattomat (pl. opiskelijat) yhdistettiin yhdeksi luokaksi, joka nimettiin luokaksi ammatissa toimimattomat.

Tulomuuttuja sisältää kaikki kotitalouden käytettävissä olevat tulot. Käytettävissä olevat tulot -muuttuja muodostetaan kaikkien kotitalouden jäsenten tulojen pohjalta siten, että tuloihin huomioidaan palkkatulot, yrittäjätulot, omaisuustulot sekä saadut tulonsiirrot. Näistä tuloista vähennetään lopuksi maksetut tulonsiirrot, jonka jälkeen lopulta muodostuu käytettävissä olevien tulojen määrä. Kulutustutkimuksen tulot perustuvat pääosin rekistereistä poimittuihin tietoihin eivätkä ne sisällä esimerkiksi lähdeveron alaisia korkotuloja. (Tilastokeskus 2009a, 24.) Kotitalouden käytettävissä olevat tulot on jaettu kotitalouden kulutusyksikkömäärällä, jolloin tiedetään kuinka paljon yhdellä kotitalouden jäsenellä on tuloja käytettävissään. Tällaista tulokäsitettä kutsutaan ekvivalentiksi tuloksi, jonka avulla erityyppisten kotitalouksien tulot saatetaan vertailukelpoisiksi. (Tilastokeskus 2011.) Tässä tutkimuksessa ekvivalentti tulo on laskettu käyttäen uudempaa, nykyään jo vakiintuneessa käytössä olevaa OECD-asteikkoa. Tässä asteikossa kotitalouden ensimmäinen aikuinen saa painon 1 ja muut 14 vuotta täyttäneet jäsenet painon 0,5. Lisäksi alle 14-vuotiaille lapsille lasketaan paino 0,3. (Tilastokeskus 2009a, 24.)

Tulot-muuttujan perusteella vastaajat jaettiin tuloviidenneksiin. Näin tulot-muuttujasta saatiin kategorinen muuttuja, joka soveltuu analyysiin ja lisäksi vastaajat jakautuivat tasaisesti eri tuloviidenneksiin, jolloin vertailu eri tuloviidennesten kesken on luotettavaa. Alle 30-vuotiaiden vastaajien nettotulot ovat aineiston mukaan keskimäärin 16 798 euroa vuodessa. Taulukossa 1 on havainnollistettu tuloviidennesten jakautuminen aineistossa.

Taulukko 1 Alle 30-vuotiaiden kotitalouksien jakaantuminen tuloviidenneksiin kulusyksikkökohtaisten käytettävissä olevien tulojen mukaisesti

2006		
Tuloviidennekset	n	€/vuosi
1.tuloviidennes	112	alle 10132
2.tuloviidennes	112	10133–13405
3.tuloviidennes	112	13406–17821
4.tuloviidennes	114	17822–23394
5.tuloviidennes	110	yli 23394
Yhteensä	560	

Kolmanteen tutkimuskysymykseen liittyvässä analyysissä käytettiin em. muuttujista hieman erilaisia luokituksia. Ensinnäkin sosioekonomisen aseman perusteella poimittiin analysoitavaksi vain kaikki sosioekonomiseksi asemakseen opiskelijan ilmoittaneet vastaajat (n=138). Tämän jälkeen muutoksia tehtiin myös kotitaloustyyppimuuttujaan, koska kolmiluokkainen muuttuja olisi tuottanut liian pieniä ryhmiä. Siksi kotitaloustyyppi-muuttuja supistettiin kaksiluokkaiseksi: yhden hengen kotitalous (n=86) ja muut kotitaloudet (n=52). Muut kotitaloudet sisältävät nyt myös lapsettomat parit lapsiperheiden lisäksi.

Tulot-muuttujaa muutettiin siten, että vain palkkatulot huomioitiin, sillä haluttiin selvittää millaisia eroja päätoimisten opiskelijoiden ja työssäkäyvien opiskelijoiden kuluksessa esiintyy. Palkkatulojen katsottiin kuvaavan parhaiten työssäkäyvien ja päätoimisten opiskelijoiden kulutusmahdollisuuksien eroja. Aineistossa opiskelijoiden palkkatulot olivat keskimäärin 5353 euroa vuodessa. Palkkatulot jaettiin kaksiluokkaiseksi muuttujaksi. Korkeintaan 5353 euroa vuodessa ansaitsevat yhdistettiin omaksi luokaksi (n=77), jonka katsottiin edustavan päätoimisia opiskelijoita ja vähintään 5354 euroa vuodessa ansaitsevat omaksi (n=61) ryhmäkseen, joka katsottiin työssäkäyviksi opiskelijoiksi. On mahdollista, että jaottelu vääristää työssäkäyvien ja päätoimisten opiskelijoiden jaottelua, mutta absoluuttista rajaa päätoimisen opiskelijan määrittelyyn ei ole. Luokittelu päätettiin kuitenkin pitää kaksijakoisena, sillä esimerkiksi kesätöitä tehneillä opiskelijoilla palkkatuloja voi helpostikin olla yli 5000 euroa vuodessa. Myös vastaajien poikkeavat ja erittäin suuret tulot voivat nostaa palkkatulojen keskiarvoa, jolloin todellisuudessa vain kesätöitä tehneet opiskelijat (päätoimiset opiskelijat) ovat voineet ansaita jopa vähemmän. Tämänkaltaisen luokittelun avulla molemmat luokat olivat melko samankokoiset, jolloin vertailu luokkien välillä säilyi mielenkiintoisena.

4.4 Analyysimenetelmä

Tässä tutkimuksessa aineistoa analysoitiin suorien jakaumien avulla esittäen tuloksia taulukoiden ja kuvioden avulla. Lisäksi tutkimuksessa hyödynnettiin varianssianalyysiä. Varianssianalyysiä käytetään ryhmien välisten keskiarvojen tilastollisesti merkitsevien erojen tutkimiseen. Varianssianalyysissä ryhmien välisiä keskiarvoja verrataan toisiinsa huomioiden kuhunkin keskiarvoon liittyvät virheet. (Metsämuuronen 2001, 104.) Varianssianalyysiä voidaan luonnehtia myös melko voimakkaaksi ja yksinkertaiseksi menetelmäksi, kun tarkastellaan tilastollista yhteyttä tai riippumattomuutta. Varianssianalyysissä tarkastellaan riippumattoman muuttujan vaikutusta riippuvaan muuttajaan. Kun riippumattomia muuttujia on useampia, kuten tässä tutkimuksessa, puhutaan useampisuuntaisesta varianssianalyysistä. (Nummenmaa 2004, 173, 201.)

Analyyseissä on käytetty tilastollisissa tutkimuksissa usein käytettyä 0,05 riskitasoa ($p < 0,05$). Ensin analyysissä tarkastellaan kunkin selitettävän muuttujan osalta selittävien muuttujien päävaikutuksia. Päävaikutuksella tarkoitetaan sitä, millainen selitettävän ja yhden selittävän muuttujan yhteys on, kun muiden muuttujien vaikutuksia ei huomioida. Silloin selitettävän muuttujan keskiarvot voivat olla erilaisia muuttujan eri luokissa (Nummenmaa 2004, 202–203). Analyysiä jatketaan luomalla malli, jossa muiden muuttujien vaikutukset huomioidaan, jolloin puhutaan vakioitujen päävaikutusten mallista. Tällaisen mallin avulla selvitetään, kuinka useampien selittävien muuttujien yhteys selitettävään käyttäytyy, kun kaikkien muuttujien vaikutus huomioidaan.

Varianssianalyysimallissa muuttujille ja niiden jakaumille on asetettu tietynlaisia oletuksia. Varianssianalyysissä tulee kiinnittää huomiota tulosten merkitsevyytasoon ja F-arvoon. Mikäli F-arvo on huomattavasti suurempi kuin 1, selitettävän muuttujan keskiarvot vaihtelevat selittävien muuttujien luokkien välillä enemmän kuin luokkien sisällä. (Metsämuuronen 2001, 104–105, 112.) Varianssianalyysin avulla etsitään tässä tutkielmassa vastauksia siihen kuinka kulutus opiskelevien, työttömien ja työssäkäyvien nuorten välillä eroaa. Tämän tutkimuksen aineiston muuttujien varianssien yhtäsuuruusoletukset eivät täysin toteutuneet, mutta analyysille ei ole suurempaa estettä, koska aineisto on suuri ja muuttujien luokat sisältävät riittävästi tapauksia.

4.5 Luotettavuuden arviointi

Tutkimuksen teossa on tärkeää arvioida tutkimuksen luotettavuutta, sillä tutkimuksen avulla halutaan saada mahdollisimman luotettavaa ja totuudenmukaista tietoa. Tutkimuksessa käytettyjen mittareiden luotettavuutta arvioidaan usein valideiteetti- ja reliabilitteettikäsitteiden avulla, jotka yhdessä muodostavat mittarin kokonaisluotettavuuden. Validiteetilla tarkoitetaan oikeiden asioiden tutkimista tutkimusongelman kannalta. Va-

liditeetti voidaan varmistaa valitsemalla oikea tutkimusmenetelmä, oikea mittari ja mittaamalla oikeita asioita. Tutkimuksen reliabiliteetilla tarkoitetaan mittarin johdonmukaisuutta eli sitä, että mittari mittaa aina ja kokonaisuudessaan samaa asiaa. Toisin sanoen reliabiliteetti viittaa tulosten pysyvyyteen eli mikäli tutkimus toistetaan, mittari tuottaa samat tulokset. Mittarin reliabiliteetti voi olla korkea eli mittarilla saadaan aina sama tulos, mutta mittari voi olla väärä. On siis mahdollista, että mittarin reliabiliteetti on hyvä, mutta validius ei. (Kananen 2008, 79–81; Alkula, Pöntinen & Ylöstalo 1994, 89–94.)

Tässä tutkielmassa tutkimuksen kohteena on kotitalouden euromääräinen kulutus, joka sinällään on ilmiönä helposti mitattavissa, koska mittari tuottaa mitattavissa muodoissa olevia vastauksia automaattisesti. Lisäksi Tilastokeskuksen kulutustutkimusaineisto on aineistona laadukas ja kattava, jolloin ilmiöstä saadaan luotettavaa tietoa. Jokaisessa aineistossa on kuitenkin omat heikkoutensa. Tällaisissa survey-tutkimuksiin ja haastatteluihin perustuvissa tilastoaineistossa virhelähde voi olla vastaajan valehtelu. Se johtaa usein satunnaisvirheeseen, mutta on mahdollista, että totuus poikkeaa silloin myös systemaattisesti. (Alkula ym. 1994, 90.) Tiedetään, että kyselytutkimuksissa vastaajilla on taipumusta aliarvioida alkoholinkäyttöään. Siksi vastaajan ilmoittama, alkoholiin kuluttama euromäärä saattaa tutkimuksissa olla todellisuutta pienempi. Elintarvikkeiden sekä kulttuuri- ja vapaa-ajan palveluiden osalta tällaista taipumusta kulutustietojen peittelyyn ei oleteta esiintyvän. Vuoden 2006 kulutustutkimuksessa kotitaloudet ovat voineet toimittaa kauppakuittinsa ostoksistaan sen sijaan, että he olisivat joutuneet kirjaamaan kaikki menonsa erikseen päiväkirjajaksolta. Tämän on katsottu helpottaneen kotitalouksien työtä menojen kirjaamisessa ja parantaneen kulutusmenotietojen laatua. (Tilastokeskus 2009a, 52.)

Kulutustutkimuksen tiedonkeruussa hyödynnetään hallinnollisia rekisteriaineistoja. Rekisteritietojen avulla saadaan tietoa vastaajan tuloista, Kansaneläkelaitoksen maksamista tulonsiirroista, eläkkeistä, koulutuksesta, veroista ja kotitalouden lainamääristä. Rekisteritietojen hyödyntäminen keventää tiedonkeruun kustannuksia ja kotitalouden vastaamisrasitetta. (Tilastokeskus 2009a, 15.) Tämän tutkimuksen luotettavuuden arvioinnin kannalta rekisteriaineistojen käyttö on ehdottomasti luotettavuutta lisäävä tekijä, sillä tutkimusosiossa käytettyjen tulotietojen oikeellisuus parantaa tutkimuksen kokonaisluotettavuutta. Monesti vastaajien itsearvioituihin tulotietoihin tulee suhtautua varauksellisemmin. Tutkielman luotettavuutta voi jonkin verran lisätä myös tieto siitä, että Wilskan ja Eresmaan (2002, 197) mukaan yleensä nuoret vastaavat aikuisia rehellisemmin kulutustaan koskeviin kysymyksiin, koska heidän kokemus- ja arvomaailmassaan kuluttajuus ei ole häpeilyn aihe.

Kulutuksen tarkastelu euromääräisen eli absoluuttisen kulutuksen avulla antaa tietoa kulutuksesta, joka on vahvasti sidoksissa vastaajan taloudellisiin resursseihin. Tämänkaltaisen absoluuttisen kulutuksen tarkastelussa ei voida luoda tietoa vastaajan kulutus-

asenteista tai muista inhimillisistä syistä, jotka vaikuttavat kulutuskäyttäytymiseen. Silloin voimme arvioida kulutuskäyttäytymistä vain toteutuneen kulutuksen kautta. Yhteen aineistoon perustuva tutkimus rajoittaa tutkimustulosten analysointia myös siten, että vuosikohtaisia vertailuja tai kulutuskäyttäytymisen muutoksia ei voida tässä tutkimuksessa arvioida. Euromääräisen kulutuksen tutkiminen on satunnaisvirheistä huolimatta kuitenkin helpommin mitattavissa kuin esimerkiksi asenteisiin pohjautuvan kulutuksen tarkastelu. Siksi elintarvikkeiden, alkoholin ja vapaa-ajan kulutuksen euromääräisten mittareiden myötä tutkielman reliäabelius on hyvä.

Tällaisessa valmiissa eli sekundääriaineistossa on myös omat rajoituksensa. Sekundääriaineistossa tutkija ei kykene rakentamaan haluamiaan kysymyksiä, jotka vastaavat tutkimuskysymyksiä vaan tutkija joutuu mukautumaan ja hyväksymään sekundääriaineiston käyttöön liittyvät rajoitukset. On myös mahdollista, että sekundääriaineiston käytön yhteydessä ei mitata sitä mitä on tarkoitus mitata, koska aineistoa ei ole alun perin koottu juuri kyseistä tutkimusta varten. Tässä tutkimuksessa valmiin aineiston data ja tutkimuskysymykset kuitenkin ovat siten yhteneväiset, että valmiin aineiston käytöstä huolimatta voidaan toteuttaa laadukas tutkimus. Valittujen kulutusryhmien euromääräisen kulutuksen tutkiminen vastaa aineiston dataa, johon on kuvattu euromääräiset kulutustiedot kulutusryhmittäin vastaajan mukaan.

Tutkimuksen luotettavuuden arviointiin kuuluu myös aineiston edustavuuden ja otosten yleistettävyyden arviointi koko populaatiossa. On todettu, että kvantitatiivisen tutkimuksen avulla saatu tieto on usein luotettavaa ja mahdollistaa empiirisen yleistämisen (Pöntinen 2004, 85). Tulosten yleistettävyyden ja aineistosta tehtävien päätelmien luotettavuuden kannalta on huomioitava, kuinka hyvin aineisto edustaa tutkittavaa joukkoa. Tilastokeskuksen kulutustutkimusaineisto on tarkoitettu ensisijaisesti koko väestön kattaviin tutkimuksiin. Siksi tutkimustulosten virhemahdollisuus kasvaa tutkittaessa pienempiä väestöryhmiä, kuten opiskelijakotitalouksia. Lisäksi kulutustutkimusaineiston otos on hieman vinoutunut, jolloin se ei täysin edusta väestön rakennetta. Vinoutuneisuus aiheutuu kotitalouksien vastaamattomuudesta eli kadosta, joka heijastuu tutkimuksen tuloksiin. Vuoden 2006 kulutustutkimusaineistossa kato oli suurinta työttömien ja varusmiesten keskuudessa. Lisäksi naisten todettiin vastanneen miehiä aktiivisemmin, ja aiempiin aineistoihin verrattuna 20–24-vuotiaiden viitehenkilöiden osalta kadon kasvu oli suurin. Eniten vastauskatoa esiintyi alimpaan tuloluokkaan kuuluvissa talouksissa. Aineistossa esiintyvä vastauskato ei useinkaan ole sattumanvaraista, vaan osallistumattomuus liittyy asuntokunnan tuloihin, asuinalueeseen ja sen kokoon sekä viitehenkilön koulutusasteeseen. Kadon lisäksi taustamuuttajat vaikuttavat tuloksiin siten, että niihin syntyy harhaa. Harhan korjaamiseen käytetään aineiston painotusta. Painotuksen ideana on, että ”jokaisen kotitalouden antamat kulutustiedot kerrotaan painokertoimella, joka ilmaisee kuinka useaa perusjoukon taloutta kyseinen otokseen poimittu talous vas-

taa. Painotuksen tavoitteena on saada kulutusmenojen kokonaissummien ja keskiarvojen estimaatit vastaamaan väestöjakaumaa.”(Tilastokeskus 2009, 30–32 ,34.)

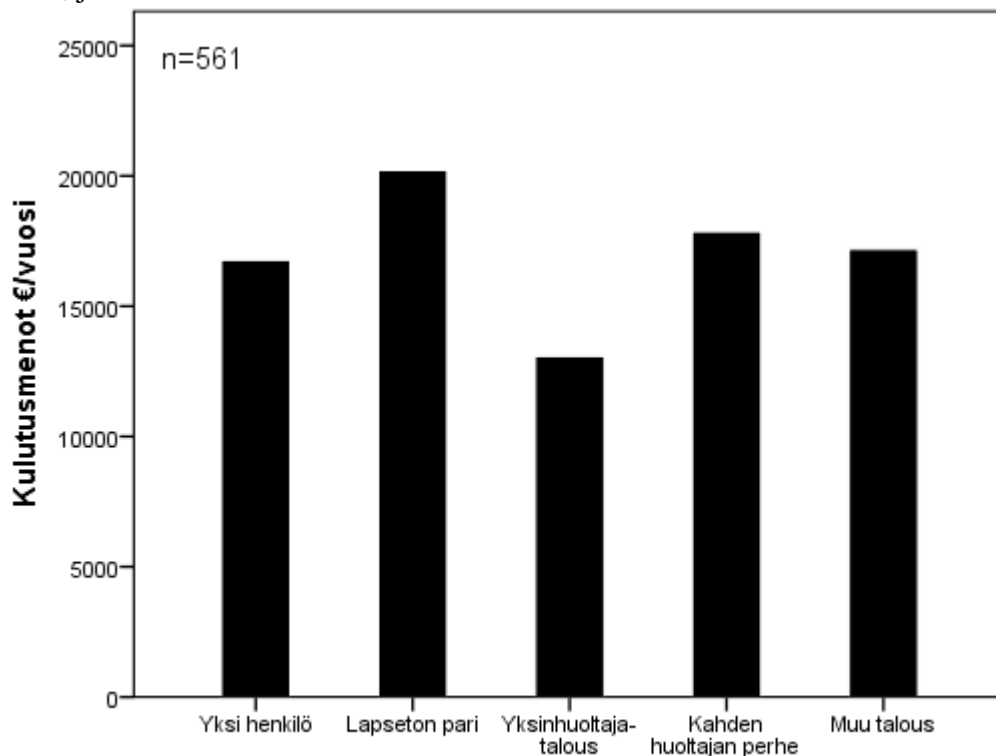
Tutkielmassa käytetty aineisto on vuodelta 2006, ja siinä ilmoitetut euromääräiset kulutustiedot on tilastoitu kyseisen vuoden rahan arvossa. Tällä ei kuitenkaan ole merkittävää vaikutusta tulosten analysoinnissa, mutta on huomioitava, että rahan arvossa ja kulutustuotteiden ja palveluiden hinnoissa on tapahtunut muutosta nykypäivään tullessa. Kaiken kaikkiaan tutkielmassa käytetty kulutustutkimusaineisto on yksi laajimmista kulutustutkimuksista Suomessa, ja sen dataa on hyödynnetty lukuisissa erilaisissa opiskelijoiden lopputöissä sekä väitöskirjatason tutkimuksissa.

5 ERI ELÄMÄNVAIHEISSA OLEVIENT NUORTEN KULUTUSKÄYTTÄYTYMINEN

5.1 Nuorten kulutustottumukset 2000-luvulla

Tässä tutkimuksessa alle 30-vuotiaiden kulutusta tarkastellaan aluksi kuvioiden ja taulukoiden avulla. Tarkastelussa on otettu huomioon kaikki kulutusmenot koko vuoden osalta sekä valitut kulutusryhmät erikseen: elintarvikkeet, alkoholi ja kulttuuri- ja vapaa-ajan palvelut. Kuvioissa esiintyvät luvut esitellään kulutusyksikkökohtaisina menoina, vaikka aineiston tiedot perustuvat koko kotitalouden kulutusmenoihin. Kulutusyksikkökohtaiset tiedot mahdollistavat kulutusmenojen vertailun erilaisten kotitaloustyyppien välillä.

Tilastokeskuksen (2009b) mukaan nuorten kotitaloudet eroavat sosioekonomiselta rakenteeltaan muun työikäisen väestön kotitalouksista. Ammatissa toimivien osuus oli nuorten talouksissa selvästi vanhempien työikäisten kotitalouksia pienempi vuonna 2006. Opiskelijatalouksia oli nuorten joukossa vastaavasti suhteessa enemmän. Kuvios-
ta 3 on nähtävissä nuorten kotitalouksien kaikki vuosikohtaiset kulutusmenot eri kotitaloustyypeittäin. Kotitalouden kaikki kulutusmenot koostuvat kahdestatoista eri kulutusryhmästä, jotka esiteltiin tarkemmin kuviossa 2.

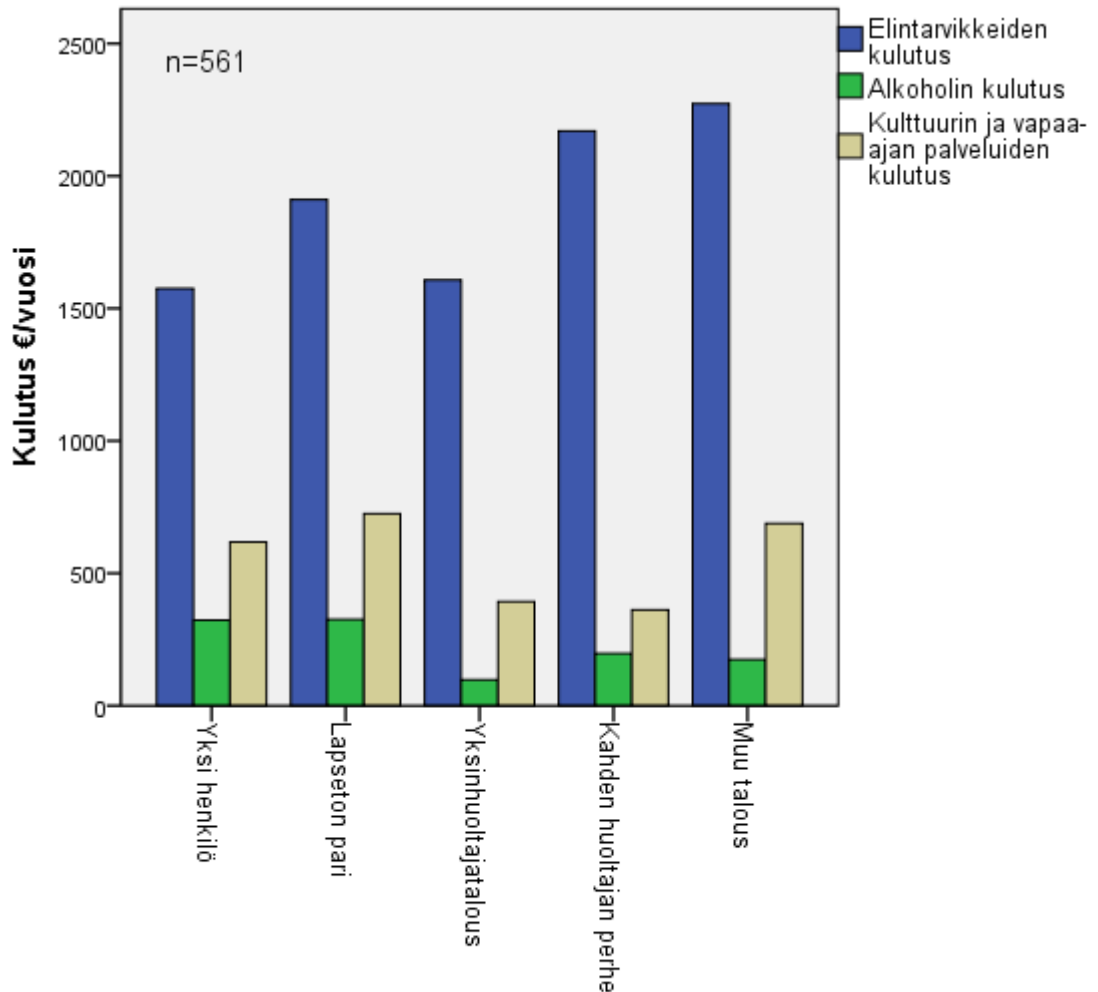

Kuvio 3 Alle 30-vuotiaiden kotitalouksien kaikki kulutusmenot (€/vuosi) kotitaloustyyppin mukaan kulutusyksikköön suhteutettuna

Kuviosta 3 havaitaan, että yhden hengen kotitaloudet ovat nuorten osalta useimmiten opiskelijoita tai muita ammatissa toimimattomia, joiden tulot ovat pienet. Kulutusmenoja näissä kotitaloustyypeissä nostaa se, että kulutusmenot kustannetaan yksin eikä menoja voi jakaa useamman henkilön kesken.

Lapsettomien parien kotitalouksissa kulutusmenot ovat muita kotitaloustyypejä suuremmat. Kuvion mukaan näissä kotitalouksissa yhden kulutusyksikön kulutusmenot ovat 20 000 euroa. Lapsettomien parien muita korkeampi euromääräinen kulutus on seurausta monesta eri tekijästä. Ensinnäkin nuoret lapsettomat parit ovat usein ns. pesänrakennusvaiheessa, jolloin on ajankohtaista ostaa oma asunto, sisustaa omaa kotia ja hankkia auto sekä paljon muita kestokulutushyödykkeitä. Lapsettomat voivat olla myös opintonsa päättäneitä, työssäkäyviä nuoria, joilla tulot ovat ammatissa toimimattomia opiskelijoita ja työttömiä suuremmat, jolloin kulutusmahdollisuudet luonnollisesti kasvavat. Lisäksi pareilla on perheellisiä enemmän vapaa-aikaa, johon myös käytetään rahaa.

Perheellisillä nuorilla kulutusmenot jäävät lapsettomia pareja pienemmiksi, koska tulot ovat erityisesti yksinhuoltajaperheissä pienemmät. Kahden huoltajan perheissä toinen vanhemmista voi olla joko kotona lasten kanssa tai molemmat ovat työelämässä. Tulonsaajien määrän vaikutus näkyy siis erityisesti yksinhuoltajien ja kahden huoltajan perheiden kulutusmenoverailussa. Vaikka lapsiperheissä perheen pääluku on muita ei-perheellisiä kotitalouksia suurempi, eivät kulutusmenot näissä kotitaloustyypeissä nouse korkeimmaksi, koska tässä kuviossa on nimenomaan huomioitu kulutusyksikkökohtaiset kulut. Kulutusyksikkökohtaiset menot siis pääsääntöisesti pienenevät mitä useampi henkilö kotitaloudessa asuu.

Kuvio 4 Alle 30-vuotiaiden kotitalouksien kulutusmenot (€/vuosi) kulutusryhmittäin kotitaloustyyppin mukaan kulutusyksikköön suhteutettuna

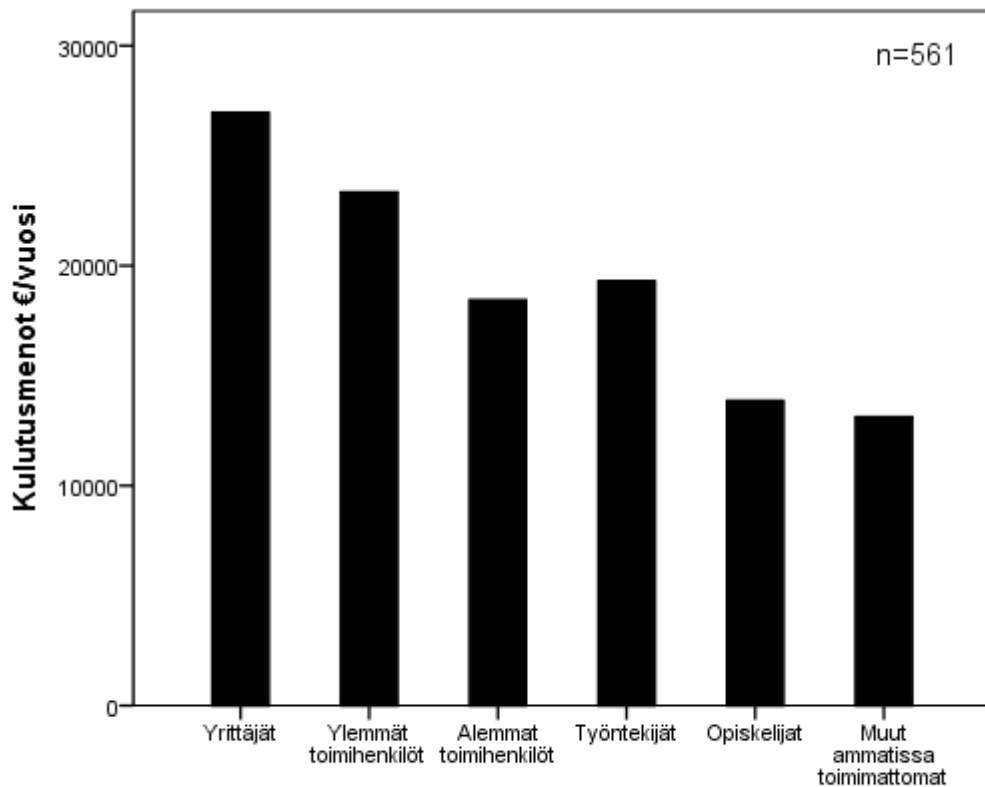
Kuviossa 4 esitetyt menot elintarvikkeisiin, alkoholiin ja vapaa-ajan palveluihin jakautuvat kotitaloustyypeittäin hieman eritavalla kuin kuviossa 3 esitetyt koko vuoden kulutusmenot. Perheelliset kotitaloudet kuluttavat muita kotitalouksia enemmän elintarvikkeisiin. Tämä ei sinänsä ole yllättävää, sillä kotitalouden pääluvun kasvaessa myös ruokittavia on enemmän. Muiden kotitalouksien suuret elintarvikemenot selittyvät sillä, että muihin kotitalouksiin luetaan mukaan esimerkiksi sijaisperheet tai muut harvinaisemmat kotitalouden muodot, joissa kotitalouden jäseniä on useita. Lapsettomien pariin yhden hengen kotitalouksia suuremmat menot elintarvikkeisiin voivat selittyä laadukkaampien ja siten kalliimpien elintarvikkeiden ostamisella, mikä nostaa kulutusyksikkökohtaisia elintarvikemenoja.

Alkoholiin osalta eniten rahaa kulutetaan yhden hengen ja lapsettomien pariin kotitalouksissa. Näissä kotitalouksissa vapaa-aikaa on enemmän kuin perheellisillä, ja alkoholin nauttimisen voidaan katsoa olevan yksi tapa viettää vapaa-aikaa. Siten alko-

holin kulutuksen määrä on riippuvainen myös kotitalouden elämänvaiheesta. Yhden hengen kotitalouksissa nuoret ovat usein opiskelijoita ja opiskelijakulttuuriin liittyy alkoholin nauttiminen osana vapaa-aikaa. Helenius (1995, 37) näki opiskelijoiden alkoholin ja vapaa-ajan kulutuksen liittyvän ”positiiviseen vapauden kokemiseen”, sillä vapaa-aika erottui erilaisena elämänalueena yksilön elämässä kuin työ tai koulutus. Perheellisten elämänvaiheessa alkoholin kulutus vähenee lasten ja perhe-elämän tieltä.

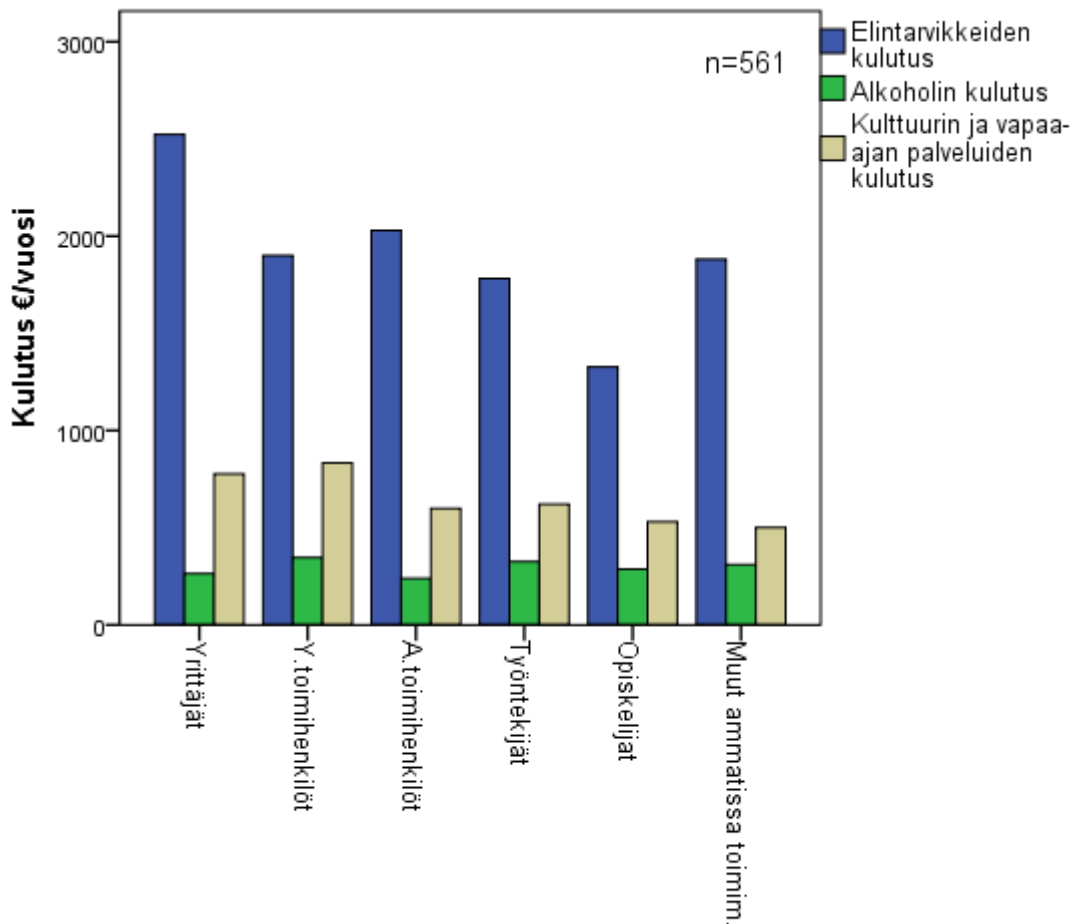
Kulttuuri- ja vapaa-ajan palveluihin eniten kuluttivat lapsettomat parit ja yhden hengen kotitaloudet. Kuten jo aiemmin on todettu, näiden kotitaloustyyppien elämänvaiheet sallivat ja painottavat vapaa-ajan kulutusta. Vapaa-ajan palveluiden kulutus yhdistyy sujuvasti näiden nuorten vapaa-ajanviettoon, kun vierailaan yökerhoissa, elokuvissa, pelataan rahapelejä ja harrastetaan. Nuorten vapaa-ajan palveluiden menot ovat Ahlqvistin ja Ylitalon (2009, 52) mukaan olleet kasvussa 2000-luvun alussa, mitä selitetään harrastusten kaupallistumisella. Sarpilan, Räsäsen, Erolan, Kekin ja Pitkäsen (2010, 20, 22) mukaan nuoremmat ikäryhmät arvostavat vapaa-aikaa vanhempaa väestöä enemmän. Samaisessa tutkimuksessa todettiin myös, että suomalaiset arvostavat vapaa-aikaa huomattavasti enemmän kuin aikaisemmin, kun vertailussa olivat vuodet 1999, 2004 ja 2009. Yleisesti vapaa-ajan kulutuksen kasvun on todettu olevan seurausta modernisoituvasta ja vaurastuvasta yhteiskunnasta. Samalla kun välttämättömyyskulutuksen osuus kokonaismenoista pienenee, yhä suurempi osa menoista kohdistetaan vapaa-ajan kulutukseen. (Ahlqvist & Berg 2003, 48.)

Kuvio 5 Alle 30-vuotiaiden kotitalouksien kaikki kulutusmenot (€/vuosi) sosioekonomisen aseman mukaan kulutusyksikköön suhteutettuna

Kuvio 5 kuvaa nuorten kulutusmenojen vaihtelua sosioekonomisen aseman mukaan. Eniten ansaitsevilla yrittäjillä ja ylemmillä toimihenkilöillä kulutusmenot ovat lähes kaksinkertaiset verrattuna heikempien sosioekonomisen aseman edustajiin, kuten opiskelijoihin ja ammatissa toimimattomiin. Kuten luvussa 2.1.2 todettiin, sosioekonominen asema kuvaa yksilön asemaa työ- ja kulutusmarkkinoilla. Mitä korkeampi sosioekonominen asema, sitä paremmat edellytykset yksilöllä on osallistua kulutukseen. Mikäli sosioekonomista asemaa kuvaillaan luokka-asemana, työntekijät ja alemmat toimihenkilöt edustavat keskiluokkaa, joka myös kuvion 5 mukaan sijoittuu kulutusmenoillaan keskivaiheille. Työmarkkinoiden ulkopuolella olevat opiskelijat ja ammatissa toimimattomat kuluttavat siis selkeästi vähemmän kuin suurituloisemmat työmarkkinoilla olevat. Työmarkkinoilla vaikuttaminen ja säännöllisten tulojen saaminen mahdollistaa kulutuksen lisäämisen, mikä myös on nähtävissä kuviossa 5.

Kuvio 6 Alle 30-vuotiaiden kotitalouksien kulutusmenot (€/vuosi) kulutusryhmittäin sosioekonomisen aseman mukaan kulutusyksikköön suhteutettuna

Kuviossa 6 kuvaillaan nuorten kotitalouksien kulutusmenoja kulutusryhmittäin vuoden ajalta sosioekonomisen aseman mukaan. Sosioekonomisen aseman vaikutus elintarvikkeiden kulutukseen on mielenkiintoinen. Yrittäjien elintarvikkeisiin kuluttama euromäärä on ylempien toimihenkilöiden kulutustasoa lähes viidenneksen suurempi. Warde (1997, 109) totesi jo yli 15 vuotta sitten tutkimuksessaan, että brittiläiset yrittäjät kuluttivat eniten rahaa elintarvikkeisiin.

Kiinnostavinta kuviossa on opiskelijoiden ja ammatissa toimimattomien välinen ero elintarvikkeiden kulutuksessa. On todennäköistä, että opiskelijoiden pienimmät elintarvikemenot johtuvat tuetusta opiskelijaruokailusta. Muilla ammatissa toimimattomilla tällaista tuntuva etua ei ole. Opiskelijoiden elintarvikemenoja voi pienentää myös vanhempien luona viikoittain nautittu ilmainen ateria tai vanhempien lapsilleen tarjoamat rahalliset avustukset ruokaostosten tekoon. Opiskelijan mahdollisuus edulliseen lounaaseen pienentää tarvetta elintarvikkeiden ostamiseen päivittäistavarakaupasta. Näin ei välttämättä kuitenkaan ole kaikkien opiskelijoiden kohdalla, sillä suurin osa opiskelijaruokailuun osoitetusta ateriatuesta jäi käyttämättä vuonna 2012 (Turun Sanomat

13.5.2013). Blomsterin (2000, 107) mukaan monien tahojen myöntämät opiskelija-alennukset laskevat opiskelijoiden kulutusmenoja. Elintasoa kohentaa se, että opiskelija-alennuksia voi saada matkoista, sanomalehdistä, kaupoista, palveluista ja liikuntapaikoista. Opiskelijoiden pienet elintarvikemenot voivat johtua myös siitä, että asumiskulut vievät niin suuren osan nuorten tuloista, että ravinnoksi on varaa hankkia vain halpoja elintarvikkeita, kuten kaurapuuroa, näkkileipää, nuudeleita, tonnikalaa ja pastaa.

Taulukossa 2 sivulla 61 on kuvattu alle 30-vuotiaiden kotitalouksien kulutusmenoja kulutusryhmittäin keskiarvojen ja -hajontojen avulla. Prosenttiosuudet kuvaavat kuhunkin kulutusryhmään käytettyjen prosenttiosuuksien määrää kokonaiskulutuksesta. Taulukko täydentää aiemmin esitettyjä kuvioita. Taulukossa 2 esitettyjä lukuja ei analysoida erikseen, vaan niihin viitataan muiden kuvioiden ja taulukoiden analysoinnin yhteydessä. Ylemmillä ja alemmilla toimihenkilöillä sekä työntekijöillä ja ammatissa toimimattomilla kuluu elintarvikkeisiin lähes saman verran euroja. Luvussa 2.2 esitelty Engelin lakihan väittää ravintomenojen osuuden laskevan tulotason kohotessa. Taulukosta 2 havaitaan, että ammatissa toimimattomilla ravintomenojen osuus kokonaiskulutuksesta on yli 14 prosenttia, kun esimerkiksi ylemmillä toimihenkilöillä ravintomenojen osuus on vain reilut 8 prosenttia. Engelin laki näyttää siis pätevän. Euromääräisten elintarvikemenojen tarkastelussa on siis huomioitava ravintomenojen osuus kokonaiskulutuksesta, joka antaa kulutuksesta todellisemman kuvan kuin pelkkien euromäärien seuraaminen.

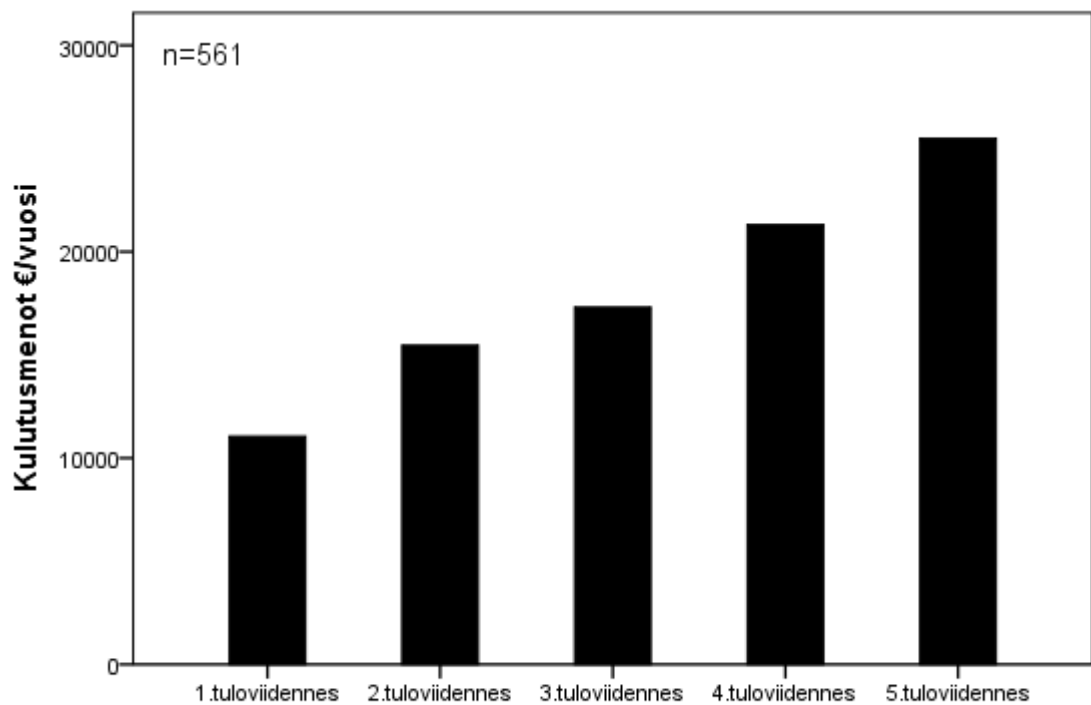
Alkoholijuomien kulutuksen osalta eri sosioekonomisten asemien välillä esiintyy jonkin verran eroja. Vaikka kuviossa 5 erot eivät näytä suurilta, taulukon 2 prosenttiosuuksia vertailemalla havaitaan, että opiskelijoilla ja ammatissa toimimattomilla alkoholiin kuluu kokonaiskulutuksesta eniten. Euromääräisesti eniten alkoholiin kuluttavat työntekijät, ylemmät toimihenkilöt ja yrittäjät.

Kulttuuri- ja vapaa-ajan palveluita hyödyntävät eniten yrittäjät ja ylemmät toimihenkilöt, jos katsotaan kulutettuja euroja. Tarkempi prosenttilukuihin perustuva tarkastelu kuitenkin osoittaa, että opiskelijoilla kulutus on suurinta. Myös Ahlqvistin ja Bergin (2003, 27) mukaan opiskelijoiden kulutus oli muihin väestöryhmiin verrattuna monipuolisempaa. Myös ammatissa toimimattomat ja ylemmät toimihenkilöt näyttävät taulukon 2 prosenttiosuuksien mukaan kuluttavan muita enemmän. Opiskelijoiden kulutusta kulttuuri- ja vapaa-ajan palveluihin voidaan selittää nuorten aktiivisuudella käyttää rahaa vapaa-aikaan. Nuorilla on harrastuksia ja kiinnostusta vapaa-ajan aktiviteetteihin, jolloin vapaa-ajan palveluihin kuluttaminen on tyypillistä nuorille. Opiskelijoille vapaa-ajan aktiviteetit ovat osa sosiaalista kanssakäymistä, mutta vapaa-aika edustaa myös rentoutumista ja vaihtelua arkiseen opiskeluun. Todennäköisesti opiskelijat kuluttaisivat vielä enemmän kulttuurin ja vapaa-ajan palveluihin mikäli heillä olisi suuremmat tulot tai enemmän vapaa-aikaa. Työttömällä kulttuurin ja vapaa-ajan palveluiden kulutus on vähäisempää, mikä voi johtua vähäisistä taloudellisista resursseista, työttömien suu-

remmasta riskistä syrjäytyä ja eristäytyä yhteiskunnasta, jolloin sosiaalista kanssakäymistä edustavat vapaa-ajan aktiviteetit eivät houkuttele työttömiä.

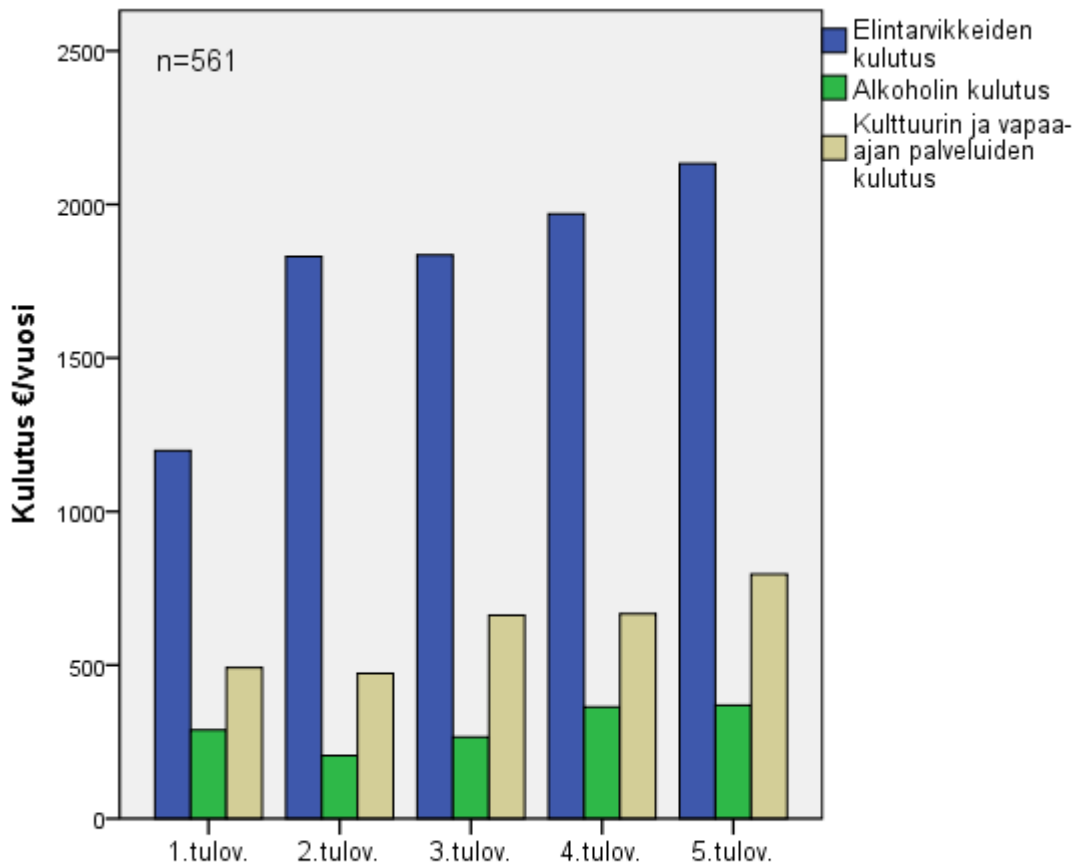

Kotitaloustyyppi								
Yhden hengen kotitalous	255	16773 (9288)	1575 (1090)	9,4 %	323 (488)	1,9 %	618 (693)	3,7 %
Lapseton pari	206	30332 (12969)	2866 (1120)	9,4 %	488 (576)	1,6 %	1087 (1291)	3,6 %
Muut kotitaloudet	100	32675 (12599)	4017 (1821)	12,3 %	351 (462)	1,1 %	729 (871)	2,2 %
Yhteensä	561							
Käytettävissä olevat tulot								
1.tuloviidennes	112	12742 (5292)	1427 (962)	11,2 %	315 (574)	2,5 %	545 (516)	4,3 %
2.tuloviidennes	112	20148 (8389)	2364 (1428)	11,7 %	272 (351)	1,4 %	572 (512)	2,8 %
3.tuloviidennes	112	23967 (10880)	2607 (1461)	10,9 %	342 (464)	1,4 %	894 (1273)	3,7 %
4.tuloviidennes	114	29981 (11999)	2916 (1763)	9,7 %	497 (553)	1,7 %	886 (1052)	3,0 %
5.tuloviidennes	110	36311 (14912)	3123 (1627)	8,6 %	517 (593)	1,4 %	1161 (1251)	3,2 %
Yhteensä	560							

Kuvio 7 Alle 30-vuotiaiden kotitalouksien kulutusmenot (€/vuosi) tuloviidennesittain kulutusyksikköön suhteutettuna

Kuvio 7 havainnollistaa kotitalouden kulutusmenojen kasvua tulojen kasvaessa. Valtaosa opiskelijoista kuuluu ensimmäiseen tuloviidennekseen, jolloin käytettävissä olevien tulojen vähyyden heikentää kulutusedellytyksiä. Tilastokeskuksen (2009b) tilastoista ilmenee, että vuonna 2006 joka viides nuorten kotitalouksista oli opiskelijatalous. Lisäksi opiskelijatalouksien köyhyysriski on noussut 65 prosentista 80 prosenttiin 2000-luvun aikana. Opiskelijatalouksien kulutusyksikkökohtaiset kulutusmenot olivat noin 13 900 euroa vuonna 2006, mikä oli 70 prosenttia kaikkien kotitalouksien keskimääräisistä menoista. Pienten tulojen opiskelijatalouksissa niukkuus ja kulutuksesta tinkiminen on yleistä, mutta siitä huolimatta tämänkaltaisen kulutusköyhyyden katsotaan olevan pitkälti elämänvaiheeseen sidottua ja siksi myös tilapäistä. Tulojen lisääntymisen vaikutus nuorten kulutukseen on kuvion 7 mukaan ilmeinen. Lisääntyvät tulot lisäävät kulutusmenoja.

Kuvio 8 Alle 30-vuotiaiden kotitalouksien kulutusmenot (€/vuosi) elintarvikkeisiin, alkoholiin ja kulttuuri- ja vapaa-ajan palveluihin tuloviidenneksittäin kulutusyksikköön suhteutettuna

Kuviossa 8 esitetään kotitalouksien kulutusmenot kulutusryhmittäin eri tuloviidenneksissä. Kaikkien kuviossa esitettyjen kulutusryhmien osalta kulutus kasvaa tulojen lisääntyessä, mutta alkoholin kulutuksen osalta ensimmäisessä ja toisessa sekä kolmannessa ja neljännessä tuloviidenneksessä eroa ei juuri ole.

Esitettyjen kuvioiden avulla voidaan havaita muutoksia euromääräisessä kulutuksessa kotitalouden sosioekonomisen aseman, tulojen sekä kotitaloustyyppin mukaan tarkasteltuna. Jakaumat eivät kuitenkaan anna tarkkaa tietoa eri sosioekonomisessa asemassa olevien kotitalouden viitehenkilöiden kulutuksesta, koska ilman tarkempaa analyysiä ei voida tietää mitkä tekijät vaikuttavat kotitalouden euromääräiseen kulutukseen tai kuinka suuri vaikutus milläkin tekijällä on kulutukseen. Tutkimus etenee siten, että aineistoa analysoidaan varianssianalyysin avulla, jolloin pystytään saamaan tarkempi kuva siitä, millaisia eroja eri asemissa olevien nuorten kulutuksen välillä on. Analysoinnin tulokset esitetään taulukoissa, johon on raportoitu kunkin kulutusryhmän osalta omat tulokset.

Taulukko 3 Alle 30-vuotiaiden kotitalouksien elintarvikkeiden kulutus, vakioimattomat ja vakioidut päävaikutukset

		Vakioimattomat päävaikutukset	Vakioidut pää- vaikutukset
	N	β	β
Sosioekonominen asema		***(F=9,897)	***(F=5,873)
Ammatissa toimimattomat	67	107,35	490,44**
Opiskelija	117	-420,58***	-1,152
Yrittäjät	18	848,87***	722,66**
Ylempi toimihenkilö	75	100,71	-0,33
Alempi toimihenkilö	122	265,24*	306,79**
Työntekijä	170	(a)	(a)
Yhteensä	569		
Sukupuoli		(F=2,202)	(F=0,176)
Mies	335	122,916	-35,777
Nainen	234	(a)	(a)
Yhteensä	569		
Kotitaloustyyppi		***(F=10,684)	*(F=3,353)
Yhden hengen kotitalous	257	-475,10***	-286,52*
Lapseton pari	210	-187,28	-200,29
Muut kotitaloudet	102	(a)	(a)
Yhteensä	569		
Käytettävissä olevat tulot		***(F=15,863)	***(F=9,712)
1.tuloviidennes	112	-912,535***	-910,03***
2.tuloviidennes	116	-256,987*	-328,59*
3.tuloviidennes	118	-274,271*	-291,03*
4.tuloviidennes	114	-151,71	-129,43
5.tuloviidennes	109	(a)	(a)
Yhteensä, N	569		
R2 (adj.)			0,14

***p < 0,001; **p < 0,01; *p < 0,05; ei merkitsevä p > 0,05; (a) = referenssikategoria

Taulukossa 3 esitellään vakioimattomat ja vakioidut päävaikutukset elintarvikkeiden kulutuksen osalta. Analyysin tulosten mukaan, kun muiden muuttujien vaikutusta ei ole otettu huomioon, sosioekonomisella asemalla, kotitaloustyyppillä ja tuloilla on yhteys elintarvikkeiden kuluttamiseen. Sukupuolella yhteyttä ei ole havaittavissa. Tarkasteltaessa selittävien muuttujien F-arvoja huomataan, että kaikista muuttujista tulot selittävät vahvimmin kulutusta elintarvikkeisiin. Myös sosioekonominen asema ja kotitaloustyyppi selittävät kulutusta melko vahvasti.

Katsottaessa vakioimattomia päävaikutuksia havaitaan, että opiskelijoiden ja yrittäjien elintarvikkeiden kulutus poikkeaa referenssikategoriasta eli työntekijöiden elintarvikekulutuksesta tilastollisesti merkitsevästi. Myös alempiin toimihenkilöihin verrattaessa ero on tilastollisesti merkitsevä. Sosioekonomisten asemien erot näkyvät juuri siinä, että opiskelijoiden ja yrittäjien erot työntekijöihin nähden ovat täysin päinvastaiset. Työntekijöihin verrattessa opiskelijat kuluttavat yli 400 euroa vähemmän, kun yrittäjillä kuluukin lähes 850 euroa enemmän.

Sukupuolen osalta voidaan vain todeta, että naisiin verrattuna miehet kuluttavat reilut 122 euroa enemmän elintarvikkeisiin. Ero ei kuitenkaan ole tilastollisesti merkitsevä, minkä vuoksi tulkintojen tekoon on suhtauduttava varovaisesti.

Kotitaloustyyppi-muuttujan kohdalla havaitaan kuinka referenssikategoriaan eli muut kotitaloudet vertailtaessa nähdään, että ero yhden hengen kotitalouksiin on tilastollisesti erittäin merkitsevä. Erot eri kotitaloustyyppien välillä näkyivät jo aiemmin esitellyissä suorissa jakaumissa, kun todettiin, että yhden hengen kotitalouksien kulutusmenot jäivät suurempia kotitalouksia alhaisemmiksi.

Käytettävissä olevien tulojen tarkastelussa tuloviidennesten väliset erot kulutuksessa ovat tavanomaisia ja odotettuja. Referenssikategoriana käytetään 5. tuloviidennestä, johon kuuluvat eniten ansaitsevat. Kun kulutusta verrataan eniten ansaitseviin, on vähiten ansaitsevien kulutukseen havaittavissa tilastollisesti merkitsevää eroa. Verrattaessa 1., 2. ja 3. tuloviidennestä eniten ansaitseviin erot ovat tilastollisesti merkitseviä (ks. taulukko 3). Merkitsevä ero poistuu kokonaan, kun toiseksi eniten ansaitsevia verrataan eniten ansaitseviin. Vaikka ihminen tarvitsee sosioekonomista asemasta riippumatta saman verran elintarvikkeita pysyäkseen hengissä, on Toivosen ja Räsäsen (2004, 244) mukaan kulutuskäytäntöjen ja yhteiskuntaluokan välillä yhteyksiä ainakin arkielämän toiminnoissa, kuten kulttuuriharrastuksissa ja ravintolakäynneissä. Näiden kulutuksessa rahankäyttö eroaa laadullisesti. Varakkaammat kotitaloudet ja keskiluokkaiset yhteiskuntaryhmät käyttävät elegantteihin ruokalajeihin alempia sosiaaliluokkia enemmän rahaa. Alemmissa sosiaaliluokissa syödään usein pizzoja ja hampurilaisia ja ylemmissä luokissa erikoisempia ruokalajeja. Tämä selittää pitkälti eri sosiaaliluokkien ja eri tuloviidennesten välillä näkyviä eroja elintarvikkeisiin kuluttamisessa.

Vakioitujen päävaikutusten analyysissä muiden muuttujien vaikutukset on otettu huomioon. Toisin sanoen tutkitaan sitä miten kulutusmäärät elintarvikkeisiin muuttuvat,

kun sukupuolen, kotitaloustyyppin sekä tulojen vaikutus selitettävään muuttujaan huomioidaan. Vakioitujen päävaikutusten mallissa erot eri sosioekonomisten asemien välillä sekä kasvavat että poistuvat. Mikäli siis opiskelijan ja työntekijän sukupuoli, kotitaloustyyppi ja tulot olisivat täysin samat, opiskelija kuluttaisi lähes saman verran rahaa elintarvikkeisiin kuin työntekijät. Työttömillä kulutus sen sijaan kasvaisi suhteessa työntekijöihin. Ammatissa toimimattomien lähes 500 euroa suuremmat menot elintarvikkeisiin voivat johtua siitä, että vaikka tulot olisivatkin yhtä suuret, ammatissa toimimaton on tottunut aterioimaan kotona, kun taas ulkona aterioimaan tottunut työntekijä voi käyttää rahaa enemmän kahvila- ja ravintolapalveluihin, joihin kulutetut eurot eivät näy tässä tutkimuksessa. Vakioinnista huolimatta yrittäjien menot ovat lähes yhtä suuret kuin vakioimattomassakin mallissa. Verrattaessa vakioimattomia ja vakioituja malleja ja niiden F-arvoja, voidaan huomata, että kaikkien muuttujien yhteys elintarvikkeiden kulutukseen heikkenee vakioinnin myötä, mutta ei häviä kokonaan.

Seuraavana taulukossa 4 tarkastellaan alle 30-vuotiaiden kotitalouksien kulutusta alkoholiin vakioimattomien ja vakioitujen päävaikutusten osalta. Tulokset esitetään kuten taulukossa 3.

Taulukko 4 Alle 30-vuotiaiden kotitalouksien alkoholin kulutus, vakioimattomat ja vakioidut päävaikutukset

		Vakioimattomat päävaikutukset	Vakioidut päävaiku- tukset
	N	β	β
Sosioekonominen ase- ma		(F=0,849)	(F=1,119)
Ammatissa toimimatto- mat	67	-15,40	76,51
Opiskelijat	117	-56,81	9,09
Yrittäjät	18	-24,13	6,50
Ylempi toimihenkilö	75	8,90	-58,71
Alempi toimihenkilö	122	-86,98	-77,59
Työntekijä	170	(a)	(a)
Yhteensä	569		
Sukupuoli		(F=1,95)	(F=0,154)
Mies	335	50,31	15,45
Nainen	234	(a)	(a)
Yhteensä	569		
Kotitaloustyyppi		*(F=4,21)	** (F=5,553)
Yhden hengen kotitalous	257	132,465**	166,37**
Lapseton pari	210	134,439**	140,97**
Muut kotitaloudet	102	(a)	(a)
Yhteensä	569		
Käytettävissä olevat tulot		** (F=3,858)	** (F=4,077)
1.tuloviidennes	112	-85,20	-151,49*
2.tuloviidennes	116	-176,161**	-206,20**
3.tuloviidennes	118	-110,185*	-122,47*
4.tuloviidennes	114	6,01	17,28
5.tuloviidennes	109	(a)	(a)
Yhteensä, N	569		
R2 (adj.)			0,034

***p < 0,001; **p < 0,01; *p < 0,05; ei merkitsevä p > 0,05; (a) = referenssikategoria

Taulukossa 4 selittävien muuttujien F-arvot ovat selkeästi taulukkoa 3 heikkommat. Tuloksia esitellään heikommista tuloksista huolimatta. Taulukossa 4 vakioimattomien päävaikutusten analyysissä F-arvon perusteella vahvimaksi selittäjäksi nousee kotitaloustyyppi, mutta myös käytettävissä olevat tulot selittävät alkoholin kulutusta jonkin verran. Sen sijaan sosioekonominen asema ja sukupuoli muuttujina ovat heikkoja alkoholin kulutuksen selittäjiä.

Työntekijöihin verrattuna kaikki muut paitsi ylemmät toimihenkilöt kuluttavat vähemmän rahaa alkoholiostoksiinsa. On kuitenkin huomattava, että erot eivät ole tilastollisesti merkitseviä. Kotitaloustyypeistä lapsettomat taloudet eli yhden hengen kotitaloudet ja lapsettomat parit kuluttavat alkoholiin muita kotitalouksia enemmän. Vastaavainen tulos ilmeni jo aiemmin suorina jakaumina analysoitaessa, kun todettiin, ettei perheellisillä ole aikaa tai halua kuluttaa niin paljon alkoholia, mikä näkyy myös varianssi-analyysin tuloksissa vähäisempänä kulutuksena suhteessa lapsettomiin kotitalouksiin.

Vakioitujen päävaikutusten analyysissä niin ikään kotitaloustyyppi nousee kaikista muuttujista vahvimaksi selittäjäksi. Kotitaloustyyppin vahva vaikutus kulutuskäyttämiseen on huomattu jo aiemmissa tutkimuksissa, sillä esimerkiksi Wilska ja Eresmaa (2002, 197) toteavat perheellistymisen ja vakiintumisen iästä riippumatta muuttavan kulutusaseteita vastuullisempaan ja säästäväisempään suuntaan.

Vakioidussa mallissa, kun tulot, kotitaloustyyppi ja sukupuoli otetaan huomioon, tulokset muuttuvat jonkin verran. Työntekijöihin verrattuna ammatissa toimimattomat kuluttaisivatkin noin 75 euroa enemmän rahaa alkoholiin. Myös opiskelijoilla kulutus olisi noin 10 euroa enemmän kuin työntekijöillä. Vakiointi aiheuttaa myös sen, että tulosten mukaan ylemmät ja alemmat toimihenkilöt kuluttavatkin vähemmän alkoholiin kuin työntekijät. Vakioidun mallin tulokset kertovatkin juuri siitä, että ammatissa toimimattomilla ja opiskelijoilla voi olla työntekijöitä suurempi taipumus alkoholin kulutukseen ainakin euromääräisesti tarkasteltuna kun tulot, kotitaloustyyppi ja sukupuoli ovat samat eli muuttujien vaikutukset ovat vakioitu. Yhtälailta tulokset kertovat siitä, että toimihenkilöiden alkoholin kulutus ei ole sidoksissa sosioekonomiseen asemaan, vaan pikemminkin aseman kautta ansaittuihin tuloihin.

Kotitaloustyyppin osalta vakiointi hieman lisää euromääräisiä kulutuseroja lapsettomissa kotitalouksissa muihin kotitalouksiin verrattuna. Tulot-muuttuja käyttäytyy vakioidussa mallissa melko pitkälti vakioimattoman mallin mukaisesti. Ainoastaan varakaimpaan tuloviidennekseen verrattuna vähiten ansaitsevien kulutus vähenee entisestään, jopa lähes puolet enemmän vakioinnin seurauksena. On kuitenkin huomioitava, että euromääräisessä alkoholin kulutuksen tutkimuksessa ei pystytä selvittämään alkoholin kulutuksen määrään liittyviä eroja. Esimerkiksi ensimmäisen ja viidennen tuloviidennesten väliset kulutuserot ovat mitä todennäköisimmin laatueroja. Toisin sanoen on mahdollista, että molemmissa tuloviidennöksissä kulutetaan määrällisesti yhtä paljon, mutta ylimmässä tuloviidennöksessä todennäköisemmin panostetaan laadukkaampiin

viineihin ja erikoisjuomiin, jotka ovat arvokkaampia kuin perusoluet ja viinat. Oletus saa vahvistusta vuonna 2008 julkaistusta juomatapatutkimuksesta, jonka mukaan ylemmät toimihenkilöt kuluttavat viiniä muita enemmän. Työntekijöillä, joilla viiniä kuluu kaikkein vähiten, alkoholin kulutuksen painopiste on oluen juonnissa ja miehillä myös väkevissä alkoholijuomissa. (Mäkelä 2010, 253, 257.) Opiskelijoiden alkoholinkulutusta tutkineen Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön (2012) tutkimuksessa ei tutkittu millaisia juomia opiskelijat nauttivat. Sen sijaan tutkimus kertoo kulutusmääristä: korkeakoulussa opiskelevat miehet kuluttavat alkoholia 4,3 kg vuodessa ja naiset vastaavasti noin 2,0 kg. (Kunttu & Pesonen 2012, 69.) Litroina ilmoitettuna vastaavat luvut olivat miehillä 5,5 l ja naisilla 2,5 l¹. Opiskelijoiden alkoholinkulutus jää koko Suomen väestön keskiarvosta, joka vuonna 2008 oli 12,5 l jokaista 15 vuotta täyttäneeltä asukasta kohti. Naisten osuus oli 6 litraa ja miesten 19 litraa. (Mäkelä, Mustonen & Huhtonen 2010, 49.) Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön tutkimuksen mukaan turvallisen alkoholin käytön alueelle sijoittui miehistä puolet ja naisista 71 prosenttia. Alkoholin suurkuluttajia oli selvityksen mukaan miesopiskelijoista 3,5 prosenttia ja 1,3 prosenttia naisista. Opiskelijoiden koulutusala-kohtainen tarkastelu paljastaa, että eniten alkoholia käytetään matkailu-, ravitsemis- ja talousalalla, yhteiskuntatieteellisissä ja taidekorkeakouluissa. Vähiten alkoholia kuluu luonnontieteiden opiskelijoilla ja terveysaloilla. Näiden tietojen avulla opiskelijoiden alkoholin kulutuksesta saadaan kyllä arvokasta tietoa, mutta yksiselitteistä vastausta ilmiöstä on vaikea antaa johtuen erilaisista määrittely- ja laskentatavoista (Robertson & Forbes 2011, 196).

Taulukossa 5 esitellään varianssianalyysin tuloksia nuorten kulutuksesta kulttuuri- ja vapaa-ajan palveluihin.

---

¹ Mikäli halutaan tietää alkoholinkulutus litroina, kg-tulos on kerrottava 1,27:llä eli 1,0 kg puhdasta alkoholia vastaa 1,27 litraa puhdasta alkoholia (Kunttu & Pesonen 2012, 22).

Taulukko 5 Alle 30-vuotiaiden kotitalouksien kulutus kulttuuri- ja vapaa-ajan palveluihin, vakioimattomat ja vakioidut päävaikutukset

		Vakioimattomat päävaikutukset	Vakioidut päävai- kutukset
	N	β	β
Sosioekonominen ase- ma		(F=2,23)	(F=1,102)
Ammatissa toimimatto- mat	67	-125,51	5,00
Opiskelijat	117	-94,56	-24,26
Yrittäjät	18	248,05	314,51
Ylempi toimihenkilö	75	185,50	81,52
Alempi toimihenkilö	122	-26,05	-81,50
Työntekijä	170	(a)	(a)
Yhteensä	569		
Sukupuoli		(F=0,366)	(F=2,452)
Mies	335	-37,58	-105,58
Nainen	234	(a)	(a)
Yhteensä	569		
Kotitaloustyyppi		** (F=7,267)	** (F=6,177)
Yhden hengen kotitalous	257	231,194**	281,55**
Lapseton pari	210	331,312***	286,86**
Muut kotitaloudet	102	(a)	(a)
Yhteensä	569		
Käytettävissä olevat tulot		** (F=4,506)	* (F=2,601)
1.tuloviidennes	112	-337,577**	-330,37**
2.tuloviidennes	116	-351,710***	-317,39**
3.tuloviidennes	118	-156,09	-109,20
4.tuloviidennes	114	-193,306*	-136,96
5.tuloviidennes	109	(a)	(a)
Yhteensä, N	569		
R2 (adj.)			0,044

***p < 0,001; **p < 0,01; *p < 0,05; ei merkitsevä p > 0,05; (a) = referenssikategoria

Taulukossa 5 kuvataan kulttuuri- ja vapaa-ajan palveluiden kulutusta koskevia varianssianalyysin tuloksia. Vakioimattomassa mallissa kotitaloustyyppi nousee jälleen vahvimaksi selittäväksi muuttujaksi. Lisäksi tulot selittävät jonkin verran nuorten kulutusta vapaa-ajan palveluihin. Kuten alkoholin kulutuksen kohdalla, sosioekonominen asema ei nouse vahvaksi selittäväksi muuttujaksi, kuten ei myöskään sukupuoli.

Tulosten perusteella nähdään, että verrattaessa työntekijöihin yrittäjillä ja ylemmillä toimihenkilöillä kuluu enemmän rahaa kulttuuri- ja vapaa-ajan palveluihin. Sen sijaan vähemmän kuluttavat ammatissa toimimattomat, opiskelijat ja alemmat toimihenkilöt. Ammatissa toimimattomien ja miksei opiskelijoidenkin vähäisempi kulutus johtuu ensisijaisesti vähäisistä tuloista ja siitä, että suurin osa tuloista kulutetaan välttämättömyyskulutukseen, jonka jälkeen valinnaista kulutusta edustavaan kulttuuri- ja vapaa-ajan palveluiden kulutukseen ei yksinkertaisesti riitä taloudellisia resursseja.

Naisiin verrattuna miehet käyttivät vähemmän rahaa valinnaiseen kulutukseen, vaikka elintarvikkeiden ja alkoholin kohdalla miesten kulutus oli suurempaa. Tulos on linjassa aiempien tutkimusten kanssa, joissa naisten on todettu kuluttavan miehiä aktiivisemmin kulttuuriin (Virtanen 2007, 68).

Kuten jo aiemmin todettiin, kotitaloustyypillä on vaikutusta vapaa-ajan palveluiden kulutukseen. Kun vertaillaan referenssiluokkaan ”muut kotitaloudet”, ero lapsettomiin pareihin on tilastollisesti erittäin merkitsevä. Lapsettomien pariin yli 300 euroa korkeampi kulutus ja yhden hengen kotitalouksien yli 200 euroa korkeampi kulutus on todiste siitä, että lapsettomat aikuiset käyttävät aktiivisesti kulttuurin ja vapaa-ajan palveluita ja heillä on siihen lapsiperheellisiä ikätovereitaan enemmän aikaa. Näillä lapsettomilla nuorilla vapaa-ajan palveluiden kulutus muodostuu viihteellisistä palveluista, mutta myös urheiluharrastusten myötä toteutuvasta kulutuksesta. Nuorten aktiivista vapaa-ajan kulutusta voidaan selittää tarpeilla rakentaa omanlaista elämäntyyliä vapaa-ajan aktiviteettien kautta. Kuten luvussa 2.3 mainittiin, nuoret sosiaalistuvat ja rakentavat identiteettiään vapaa-aikaan liittyvissä toiminnoissa. Lisäksi nuoret ovat nopeita omaksumaan uusia vapaa-ajanvieron muotoja. Featherstonen (2007, 95) mukaan erityisesti nuoret, korkeasti koulutetut ja keskiluokkaiset rakentavat muita aktiivisemmin elämäntyyliään. Silloin vapaa-ajan kulutus on ainakin nuorilla yksi reitti omanlaisen elämäntyylin rakentamiseen.

Tulot-muuttujan tuloviidenneksissä on tilastollisesti merkitseviä eroja, kun verrataan eniten ansaitseviin. Tilastollisesti erittäin merkitsevä ero on toiseen tuloviidennekseen, mutta merkitseviä eroja esiintyy myös ensimmäiseen ja neljanteen viidennekseen. Eromääräiset erot ovat jo melko suuret alimpien ja ylimmän tuloluokan välillä. Toisin sanoen näyttää siltä, että korkeampien tulojen myötä valinnaiseen vapaa-ajan kulutukseen jää enemmän rahaa käytettäväksi. Lisäksi on ilmeistä, että myös vapaa-ajan kulutuksessa esiintyy laatueroja, jolloin varakkaimmissa tuloviidenneksissä on mahdollista

valita korkeatasoisempia ja monipuolisempia palveluita, jotka ovat myös hinnoiteltu arvokkaammiksi.

Kun tarkastellaan vakioidun mallin tuloksia, jossa muiden muuttujien vaikutukset on otettu huomioon, on todettavissa, että eri sosioekonomisten asemien välillä tapahtuu hieman yllättäviäkin muutoksia. Tilastollisen merkitsevyyden puute asettaa omat rajoituksensa tulosten tulkinnalle, mutta voidaan kuitenkin todeta, että vakioinnin myötä ammatissa toimimattomat kuluttavatkin yhtäkkiä enemmän rahaa vapaa-ajan palveluihin kuin työntekijät. Vakioinnissa oletetaan, että tulot, kotitaloustyyppi ja sukupuoli olisivat täysin samat. Silloin kulutuseroja voidaan selittää esimerkiksi ajankäyttöön liittyvillä eroilla. Ammatissa toimimattomillahan on työssäkäyviä enemmän aikaa ja nimenomaan vapaa-aikaa, minkä vuoksi kulutusresurssien niin salliessa kulttuurin ja vapaa-ajan palveluihin kuluisi enemmän rahaa. Euromääräinen ero on vakioidussa mallissa kuitenkin niin pieni, ettei erosta voi tehdä pitkälle vietyjä johtopäätöksiä.

Kuten elintarvikkeiden ja alkoholin kulutuksesta tarkasteltaessa, myös vapaa-ajan palveluiden kulutuksessa kulutuserot pääsääntöisesti kaventuvat vakioinnissa. Esimerkiksi opiskelijoiden kulutus on vakioinnista huolimatta työntekijöitä vähäisempää, johon yksi syy voi olla opiskelijoiden ajankäyttö. Tiiviin opiskelun ja mahdollisen työntöön lisäksi vapaa-aikaa on niukalti. Mitä ilmeisimmin vapaa-ajan kulutus lisääntyisi opiskelijoilla, jos aikaa olisi enemmän.

5.2 Opiskelijoiden kulutusmenot

Alla olevien analyysien avulla on tarkoitus selvittää millaisia eroja työssäkävien ja päätoimisten opiskelijoiden välillä on euromääräisessä kulutuksessa. Taulukossa 6 sivulla 73 on kuvattu opiskelijakotitalouksien kulutusmenoja yhteensä sekä kulutusryhmittäin vuonna 2006.

Taulukko 6 Opiskelijakotitalouksien kulutusmenot (€/vuosi) kulutusyksikköön suhteutettuna taustatietojen mukaan

	Kulutusmenot yhteensä		Elintarvikkeet		Alkoholi		Kulttuuri- ja vapaa-ajan palvelut	
	n	KA (KH)	KA (KH)	%	KA (KH)	%	KA (KH)	%
Opiskelija (palkkatulot)								
0-5353 €/vuosi	77	12141 (4863)	1387 (804)	11,4 %	249 (337)	2,1 %	440 (462)	3,6 %
yli 5354 €/vuosi	61	16480 (7303)	1295 (760)	7,9 %	398 (577)	2,4 %	587 (649)	3,6 %
Yhteensä	138							
Sukupuoli								
Mies	57	14220 (7275)	1340 (801)	9,4 %	373 (537)	2,6 %	441 (388)	3,1 %
Nainen	81	13862 (5763)	1353 (777)	9,8 %	274 (399)	2,0 %	544 (638)	3,9 %
Yhteensä	138							
Kotitaloustyyppi								
Yhden hengen kotitalous	86	12578 (5862)	1128 (625)	9,0 %	297 (465)	2,4 %	436 (446)	3,5 %
Muut kotitaloudet	52	16401 (6558)	1717 (886)	10,5 %	341 (454)	2,1 %	617 (687)	3,8 %
Yhteensä	138							

Taulukossa 6 opiskelijat on jaoteltu kahteen luokkaan, joista toinen edustaa päätoimisia ja toinen työssäkäyviä opiskelijoita. Jaottelun avulla voidaan tarkastella kuinka euromääräinen kulutus eroaa näissä kahdessa luokassa. Taulukkoa 6 tarkasteltaessa huomataan vastaavanlainen tulos kuin tämän tutkimuksen aiemmissakin analyyseissä. Tulojen kasvu lisää vuosittaisia kulutusmenoja. Elintarvikkeisiin päätoimiset opiskelijat kuitenkin käyttävät rahaa enemmän kuin työssäkäyvät. Ero voi johtua myös siitä, että työssäkäyvät opiskelijat aterioivat päätoimisia useammin kahviloissa ja ravintoloissa, joissa kulutetut eurot eivät näy tässä tutkimuksessa. Työssäkäyvillä opiskelijoilla euroja kuluu enemmän alkoholiin ja kulttuuri- ja vapaa-ajan palveluihin. Elintarvikkeissa Engelin laki näyttää jälleen toteutuvan, kun prosenttiosuudet paljastavat, että päätoimisilla opiskelijoilla elintarvikkeisiin kuluu enemmän kokonaiskulutuksesta. Alkoholin kulutuksen pieni prosenttiosuuksien vaihtelu voi jälleen selittyä laatueroilla, kun enemmän ansaitsevat, työssäkäyvät opiskelijat panostavat laadukkaampiin juomiin alkoholia nauttiessaan.

Sukupuolten välisessä tarkastelussa erot ovat melko pienet. Ainoastaan alkoholin osalta tulos on jälleen sama kuin aiemmissa analyyseissä: miehet kuluttavat naisia enemmän. Myös kulttuuri- ja vapaa-ajan palveluissa huomataan jälleen, että naiset kuluttavat tähän kulutusryhmään miehiä enemmän. Kotitaloustyypin mukaan jaotellussa euromääräisessä kulutusmenotarkastelussa ilmenee kuinka muilla kotitalouksilla kulutusvolyymi on yhden hengen kotitalouksia suurempi kaikissa tarkasteltavissa kulutusryhmissä. Muita kotitalouksia suurempi prosenttiosuus alkoholin kulutuksessa on vain yhden hengen kotitaloudessa asuvilla opiskelijoilla.

Taulukko 7 Päätoimisten ja työssäkävien opiskelijoiden kulutusmenot (€/vuosi) vakioimattomat ja vakioidut päävaikutukset

Kulutusmenot yhteensä		Vakioimattomat päävaikutukset	Vakioidut päävai- kutukset
Opiskelija (palkkatulot)		F=(15,777)***	F=(13,438)***
0-5353 €/vuosi	77	-4279,15***	-3811,35***
yli 5354 €/vuosi	61	(a)	(a)
Sukupuoli		F=(0,188)	(F=0,040)
Mies	57	497,23	209,37
Nainen	81	(a)	(a)
Kotitaloustyyppi		F=(16,911)***	(F=14,148)***
Yhden hengen kotitalous	86	-4523,48***	-4028,57***
Muut kotitaloudet	52	(a)	(a)
Yhteensä, N	138		
R2 (adj.)			0,174

Taulukossa 7 esitellään varianssianalyysin tulokset päätoimisten ja työssäkävien opiskelijoiden kulutusmenoista. Opiskelijoiden kaikkia yhden vuoden aikana syntyneitä kulutusmenoja päädyttiin tarkastelemaan vain taulukon 6 keskiarvojen ja taulukossa 7 esitettyjen vakioitujen ja vakioimattomien päävaikutusten avulla, sillä yksittäisten kulutusryhmien, kuten alkoholin, analyysituloksista ilmeni erittäin heikot F-arvot eikä tilastollisia merkitsevyyksiä ollut havaittavissa. Pienien havaintomäärien (n=138) ja pienten kulutusryhmien tarkastelussa tilastollisesti merkitseviä eroja syntyy harvoin, minkä vuoksi on perustellumpaa esitellä vain kulutuksen kokonaismenoihin liittyvät analyysitulokset. Tuloksista ilmenee kuinka sekä vakioimattomassa että vakioidussa mallissa palkkatulot ja kotitaloustyyppi ovat erittäin vahvoja selittäjiä kulutusmenoille. Oletetusti työssäkävien opiskelijoiden kulutusmenot ovat päätoimisia opiskelijoita suuremmat ja erot ovat myös tilastollisesti erittäin merkitseviä. Tämän kaltainen tulos vahvistaa sen, että työssäkävillä opiskelijoilla kulutusmahdollisuudet kohentuvat suurempien ansiotulojen myötä. Yli 4000 euroa suuremmat kulutusmenot ovat myös merkki työssäkävien opiskelijoiden muita opiskelijoita paremmasta elintasosta. Sukupuolten välillä näkyy molemmissa malleissa eroja niin, että miehillä kuluu kokonaismenoihin naisia enemmän. Käytännössä heikkojen F-arvojen ja tilastollisten merkitsevyyksien puuttuminen ei mahdollista tarkempaa tai luotettavampaa analysointia. Kotitaloustyyppien väliset erot

ovat niin ikään odotusten mukaiset. Yhden hengen kotitalouksilla kulutusmenot jäävät selkeästi muita kotitalouksia pienemmiksi.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Opiskelijoiden kulutuksesta on tämän tutkielman puitteissa saatu tarkempi kuva kuin aiemmat tutkimukset ovat voineet tarjota. Opiskelijoiden ja nuorten kulutus on kuitenkin monipuolinen ja laaja tutkimuskohde, minkä vuoksi tämäkään tutkielma ei kykene vastaamaan kaikkiin kysymyksiin opiskelijoiden kulutuksesta tai tarjoamaan yksiselitteisiä vastauksia opiskelevien nuorten kulutuskäyttämiseen.

Tässä tutkielmassa on keskitytty absoluuttiseen eli toteutuneeseen euromääräiseen kulutukseen, jolloin kulutusasenteita ei ole huomioitu. Tutkielmassa kulutusmenoja on tarkasteltu kolmen eri kulutusryhmän sekä kokonaiskulutuksen osalta. Tarkoituksena on ollut keskittyä valittuihin kulutusryhmiin huolellisesti sen sijaan, että kaikki kulutusryhmät olisi käsitelty lyhyesti. Tutkielma antaa perusteellisen kuvan nuorten kulutuksesta elintarvikkeisiin, alkoholiin sekä kulttuurin ja vapaa-ajan palveluiden kulutukseen. Rajauksen vuoksi nuorten opiskelijoiden kulutuksesta ei voida tehdä kattavia päätelmiä kaikkien kulutusryhmien osalta, mutta valittujen ryhmien osalta tulokset ovat mahdollisia.

Tutkielmassa opiskelijoiden kulutusta on tarkasteltu vertailemalla kulutusta samanikäisiin nuoriin, jotka ovat palkansaajia tai ammatissa toimimattomia, kuten työttömiä tai varusmiespalvelusta suorittavia. Kulutusta on pyritty tässä tutkielmassa selittämään perinteisten taustamuuttujien avulla, jotka ovat sosioekonominen asema, sukupuoli, kotitaloustyyppi ja käytettävissä olevat tulot. Näistä muuttujista erityisesti kotitaloustyyppi ja tulot nousivat arvokkaimmiksi selittäjiksi nuorten kulutuksessa. Toisin sanoen kotitaloustyyppi ja tulot osoittautuivat keskeisimmiksi nuorten kulutuskäyttämistä erotteleviksi tekijöiksi. Näiden rakenteellisten tekijöiden yhteyttä kulutukseen on perusteltu myös aiemmissa tutkimuksissa (ks. Räsänen 2003a; Wilska 1999).

Sosioekonominen asema tai sukupuoli ei noussut yhtä merkittäväksi kulutuksen selittäjäksi, minkä vuoksi tämän tutkimuksen perusteella voidaan väittää, että opiskelijat eivät erotu kulutuksellaan omaksi sosioekonomiseksi ryhmäkseen, kun heitä verrataan muihin samanikäisiin. Tähän päätelmään on päädytty siksi, että toteutuneessa tutkimuksessa opiskelevien, työssäkäyvien ja ammatissa toimimattomien nuorten euromääräisessä kulutuksessa ei voida yleisesti havaita merkittäviä eroja. Tämän kaltainen tulos on opiskelijoiden asemoinnin kannalta ristiriitainen. Opiskelijoiden kannalta on hyvä, ettei kulutus poikkea muista nuorista niin paljon, että opiskelijoilla voitaisiin todeta olevan muita samanikäisiä merkittävästi heikommat mahdollisuudet kuluttamiseen. Toisaalta tiedetään, että opiskelijatalouksien kulutusyksikkökohtaiset kulutusmenot olivat vain 70 prosenttia kaikkien kotitalouksien keskimääräisistä menoista, jolloin on ilmeistä, että opiskelijoiden kulutusasema on kaikkiin kotitalouksiin verrattaessa merkittävästi heikompi. Opiskelijoiden kulutusmahdollisuuksien ei siten voida katsoa olevan muun väes-

tön tasolla, vaikka opiskelijat eivät omaksi sosioekonomiseksi ryhmäksi tässä tutkimuksessa nousseetkaan.

Oletetusti myös tämän tutkielman tuloksista ilmeni Engelin lain mukainen tilastollinen säännönmukaisuus erityisesti elintarvikemenojen osalta. Opiskelijat, usein pienituloisimpana ryhmänä kuluttavat elintarvikkeisiin suhteellisesti eniten rahaa. Muita tilastollisesti havaittavia merkkejä opiskelijoiden pienituloisuudesta puolestaan ovat muissa tutkimuksissa todetut suuret asumiskustannukset sekä tässäkin tutkielmassa todetut muita väestöryhmiä pienemmät vuosittaiset kulutusmenot. Niemelä (2004, 51) onkin todennut, että pienituloisten selkeimmät sidonnaiset kulutuserät ovat elintarvikkeet, juomat ja ateriat sekä asuminen. Alkoholin sekä kulttuurin ja vapaa-ajan palveluiden kulutuksessa yhden hengen ja lapsettomien parien kotitaloudet kuluttivat enemmän kuin muut kotitaloudet. Tältä osin voidaan todeta, että nuoret lapsettomat kotitaloudet suosivat kulttuuriin ja sosiaaliin tarpeisiin kohdistuvaa kulutusta omassa itsenäisessä elämänvaiheessa, jossa perhe-elämä ei vielä muuta kulutusta perhekeskeisemmäksi. Opiskelijoille opiskeluaikainen elämä on siten kulutuksen näkökulmasta omillaan olemisen opettelua ja niukkuudessa elämistä, mutta samalla myös vapauden kokemista sosiaalisissa yhteyksissä, johon liittyy alkoholin nauttimista ja vapaa-ajan palveluiden monipuolista kuluttamista. Opiskelijoiden alkoholin kulutus ei kuitenkaan yllä ammatissa toimimattomien, yrittäjien tai ylempinä toimihenkilöinä toimivien tasolle, joten opiskelijoiden alkoholin käyttö ei nouse muista väestöryhmistä selvästi korkeammaksi.

Vastaus ensimmäiseen tutkimuskysymykseen eli poikkeako opiskelijoiden kulutus muista nuorista, voitaisiin esittää hyvin lyhyesti: tulosten mukaan kulutus ei juuri poikkea muiden nuorten kuluttamisesta. Tarkemman kuvan saamiseksi tulosta on kuitenkin käsiteltävä hieman lisää. Sosioekonomisen aseman kautta tehty euromääräinen kulutustarkastelu paljastaa, ettei merkitseviä eroja muihin sosiaaliluokkiin löydy alkoholin tai vapaa-ajan palveluiden kulutuksessa. Joitain eroja kuitenkin ilmenee elintarvikkeiden kulutuksen määrässä. Syynä erojen ilmenemiseen ja ilmentymättömyyteen voivat olla tarkasteltavien kulutusryhmien erilainen tarpeellisuus yksilölle. Elintarvikkeiden kulutuksen voidaan katsoa olevan välttämätöntä, mutta alkoholin tai vapaa-ajan kulutuksesta voidaan tinkiä lähes milloin vain, kun taloudellinen tilanne sitä vaatii tai yksilö niin haluaa. Siksi elintarvikkeiden kulutus on yksi kotitalouden tärkeimmistä, muttei suurimmista menoeristä. Sata vuotta sitten kotitaloudelta kului elintarvikkeisiin merkittävä osa kotitalouden menoista, mutta nykypäivänä ravintomenojen osuus on laskenut reiluun 10 prosenttiin. (Ahlqvist & Ylitalo 2009, 53; Ilmonen 2007, 129.)

Tulokset osoittavat, että opiskelijat kuluttivat ammatissa toimimattomia vähemmän elintarvikkeisiin ja alkoholiin, mutta enemmän kulttuurin ja vapaa-ajan palveluihin. Tulos kertoo siitä, että opiskelijaköyhyydestä huolimatta opiskelevat nuoret haluavat käyttää aikaa ja rahaa vapaa-ajan palveluiden kuluttamiseen. Opiskelijat joutuvat kuitenkin tekemään kulutuspäätöksiään huomattavasti niukemmissa olosuhteissa kuin esi-

merkiksi yrittäjät tai ylemmät toimihenkilöt. Eri sosioekonomisten asemien välillä ei tässä tutkimuksessa havaittu suuria eroja kulutuskäyttäytymisessä. Sen sijaan kotitaloustyyppi ja käytettävissä olevat tulot jakoivat kulutusta toisinaan voimakkaastikin. Elämänvaiheen merkitys kulutukseen vahvistuu entisestään tuloksissa. Perheellisyys, puolison kanssa eläminen tai yksin asuminen jakavat kulutusta kaikissa tarkastelluissa kulu- tusryhmissä. Myös käytettävissä olevat tulot erottelivat kulutusta. Kokonaismenotarkas- telussa voidaan tulosten todeta osoittavan, että vuosittaiset kulutusmenot ovat opiskeli- joilla työssäkäyviä nuoria pienemmät. Vieläkin pienemmät menot olivat ammatissa toimimattomilla nuorilla. Ero opiskelijoiden ja ammatissa toimimattomien vuosittaisissa kulutusmenoissa oli kuitenkin erittäin pieni. Pelkkä sosioekonominen asema ei enää merkitse selkeitä eroja työssäkäyvien, ammatissa toimimattomien ja opiskelijoiden vä- lille, vaan kotitalouden elämänvaihe ja tulot jäsentävät yksilön kulutusta.

Toiseen tutkimuskysymyksen vastaaminen eli siihen kuinka paljon opiskelijoilla ku- luu rahaa valittuihin kulutusryhmiin suhteessa muihin nuoriin, on selkeästi tulkittavissa. Opiskelijoiden kokonaismenot ovat sosioekonomisista ryhmistä toiseksi pienimmät heti ammatissa toimimattomien jälkeen. Lisäksi opiskelijoiden ravintomenot ovat kaikista ryhmistä pienimmät, alkoholin kulutuksessa toiseksi pienimmät heti alempien toimi- henkilöiden jälkeen ja kulttuurin ja vapaa-ajan kulutuksessa jälleen toiseksi pienimmät ammatissa toimimattomien jälkeen. Suhteellisiin osuuksiin perustuva tarkastelu kuiten- kin osoittaa, että eniten ravintomenoihin kuluttavat ammatissa toimimattomat ja alem- mat toimihenkilöt. Alkoholiin kuluu niin ikään eniten ammatissa toimimattomilla ja opiskelijoilla ja vapaa-ajan palveluiden kulutukseen kaikkein eniten opiskelijoilla. Tulos kertoo todella siitä, että opiskelijoilla on työssäkäyviä enemmän vapaa-aikaa, jolloin myös opiskelevien nuorten kulutus suuntautuu vapaa-ajan kulutukseen palveluiden ja alkoholin kulutuksen myötä. Alkoholin kulutus kuuluu opiskelijaelämään ja opiskelijat omaksuvat suomalaisen juomakulttuurin helposti. Nuorten alkoholinkäyttöä tutkineiden Raitasalon ja Simosen (2011, 23) mukaan miesten humalajuominen lisääntyy täysi- ikäisyyden ja 25 ikävuoden välillä, kun naisilla juominen on yleisempää täysi-ikäisenä, mutta vähenee iän myötä. Tämän tutkielman tulokset osoittivat, että euromääräisesti miehet kuluttavat naisia enemmän alkoholiin, mutta suhteellinen osuus paljastaa naisten kulutuksen olevan hieman miehiä runsaampaa. Miehillä on naisia suuremmat koko- naismenot ja miehet kuluttavat kaikkiin tarkasteltaviin kulutusryhmiin euromääräisesti naisia enemmän. Suhteellisten osuuksien kautta tehty tarkastelu osoittaa naisten kuiten- kin kuluttavan kaikkiin tutkittuihin kulutusryhmiin eli elintarvikkeisiin, alkoholiin ja vapaa-aikaan, miehiä enemmän.

Tutkielman tuloksissa eri kotitaloustyyppit erottuivat kulutuksellaan. Yhden hengen kotitalouksien kulutusmenot jäävät lähes puoleen lapsettomien parien ja muiden kotita- louksien menoista. Pelkkä euromääräinen kulutusmäärä ei anna oikeaa kuvaa lapsetto- mien nuorten kulutuksesta vaan suhteelliset osuudet antavat todenmukaisemman kuvan

eri kotitaloustyyppien kulutuksen suuntautumisesta. Suhteellisten osuuksien mukaan muilla kotitalouksilla kuluu ravintomeneihin enemmän, mutta alkoholiin ja vapaa-ajan menoihin vähemmän. Lapsettomilla nuorilla vapaa-aikaa on muita enemmän, mikä ilmenee alkoholin ja vapaa-ajan palveluiden runsaampana kulutuksena.

Tuloviidennesten avulla tehty kulutusvertailu osoitti ajankäyttöisten erojen vaikutukset kulutukseen. Alkoholin kulutus on suhteellisesti runsainta alimmassa viidenneksessä. Tämä selittyy vähän ansaitsevien, kuten ammatissa toimimattomien ja opiskelijoiden runsaammalla vapaa-ajalla sekä ammatissa toimimattomien osalta syrjäytymisen riskistä ja opiskelijoiden kohdalla kosteasta opiskelijaelämästä. Myös kulttuurin ja vapaa-ajan palveluiden kulutuksessa ajankäyttöön liittyvät erot ovat huomattavissa, kun vähiten ansaitsevilla on työssäkäyviä enemmän aikaa, mutta vähemmän rahaa kuluttaa vapaa-ajan palveluihin. Siksi suhteellisissa osuuksissa alin viidennes kuluttaa kaikista eniten, mutta ei yllä euromääräisesti samalla tasolle ylimpien viidennesten kanssa.

Kolmannen tutkimuskysymyksen osalta tulokset ovat selkeät. Työssäkäyvillä opiskelijoilla kulutusmenot lisääntyvät päätoimisiin opiskelijoihin verrattuna suurempien tulojen ansiosta. Kulutusmenojen kasvu vähentää samalla elintarvikkeiden suhteellista osuutta kokonaismenoista, kuten on tyypillistä, mutta lisää samanaikaisesti alkoholin kulutuksen osuutta. Vapaa-ajan palveluiden osalta osuudet ovat molemmilla samat. Olettavasti työssäkäyvien opiskelijoiden aika on päätoimisempiakin opiskelijoita tiukemmalla, mutta kulutuksen laatuero mahdollistavat samansuuruisen osuuden päätoimisilla ja työssäkäyvillä opiskelijoilla.

Myös opiskelijatalouksissa erot kotitaloustyypeittäin ovat samankaltaiset kuin kaikkia nuoria kulutustarkastelussa. Esimerkiksi yhden hengen kotitalouksiin verrattessa muilla kotitalouksilla kuluu suhteellisesti enemmän elintarvikkeisiin ja kulttuurin ja vapaa-ajan palveluihin, mutta vähemmän alkoholiin. Opiskelijoiden työssäkäynti näyttää odotetusti kohentavan kulutusmahdollisuuksia, muttei aiheuta suuria eroja ainakaan suhteellisten osuuksissa valittujen kulutusryhmien osalta. Tilastollisen analyysin kokonaismenoihin pohjautuva tulos kuitenkin kertoo, että päätoimisten ja työssäkäyvien opiskelijoiden vuosittaiset kulutusmenot eroavat toisistaan merkittävästi. Tuhansien eurojen kulutusmenoerot viestivät erilaisista opiskelijoiden kulutusmahdollisuuksista. Tulokset eivät kuitenkaan kerro, kohennetaanko työssäkäynnillä nykyistä elintasoa vai ylläpidetäänkö jo hankittua korkeampaa elintasoa.

Yleisesti lieneekin selvää, että opiskelijoiden pienet tulot pakottavat maltilliseen ja jopa niukkaan kulutukseen, mutta opiskelijat pyrkivät kohentamaan toimeentuloaan ansiotyöstä saatavilla palkkatuloilla. Lähtökohdista riippuen osalle työnteko voi olla välttämätöntä välttämättömyysmenojen kattamiseksi, kun taas osalle tulot edustavat mahdollisuutta valinnaiseen kuluttamiseen. Palkkatulojen lisääntyminen kasvattaa opiskelijan kulutusmenoja, mikä on merkki nuoren tarpeesta ja halusta saavuttaa kohentunut elintaso. Palkkatulot ovat ilmiselvästi tärkeitä opiskelijoille, sillä palkkatulojen osuus

opiskelijatalouksien käytettävissä olevista tuloista on jo yli 50 prosenttia (Ylitalo 2009, 8). Muista pienituloisista väestöryhmistä poiketen osa opiskelijoista on siitä onnellisessa asemassa, että he voivat turvautua vanhempien taloudelliseen tukeen ruoan ja vaatteiden oston sekä rahallisen avustuksen kautta. Vanhempien tuen määrää tai yleisyyttä on vaikeaa tietää tarkalleen, mutta Myllyniemen ja Suurpään (2009, 2) mukaan enemmistö omillaan asuvista nuorista saa vanhemmiltaan tukea joko rahan tai ruoan muodossa. Tästä huolimatta nuoret ovat muita tyytymättömämpiä taloudelliseen tilanteeseensa, mikä puolestaan kertoo tuen tulevan tarpeeseen eikä ylimääräisiin menoihin. On myös mahdollista, että palkkatyöhön ajautuvat opiskeluaikanaan muita yleisemmin ne, joilla vanhempien tuki on pientä tai olematonta. Silloin vanhempien tuesta satunnaisesti tai säännöllisesti nauttivat opiskelijat voivat keskittyä paremmin opiskeluun eikä heidän tarvitse kantaa jatkuvaa huolta toimeentulonsa riittämisestä.

Opiskelijan elämä on usein itsenäisyyden opettelun aikaa, johon kuuluu olennaisesti myös vastuunkantaminen omasta itsestään ja taloudestaan. Myllyniemi ja Suurpää (2009, 3) kuvailevat nuorten asemaa itsenäiseksi, mutta köyhäksi, mikä johtuu osittain suomalaisnuorten tavasta muuttaa aikaisin pois kotoa. Opiskeluaikanaan nuori samastuu hiljalleen omaan tulevaan ammattiasemaansa, jonka myötä nuorelle kehittyy vahva usko tulevaisuuden kohentuvaan elintasoon, kun nuori saavuttaa paikkansa työelämässä. Opiskelijoilla voidaan katsoa olevan ammatissa toimimattomia paremmat edellytykset täysipainoiseen yhteiskunnalliseen jäsenyyteen, sillä opiskelijat voivat elää sosiaalisessa ympäristössä, johon kuuluu yhdessä tekemistä niin opiskelun kuin vapaa-ajankin saralla. Opiskelijat liikkuvat sujuvasti niin koulussa, kotona kuin työelämässäkin, mikä vaikuttaa luonnollisesti myös heidän kulutustottumuksiinsa. Päätoimisesti työelämässä olevilla nuorilla on ammatissa toimimattomia laajemmat liikkumaympäristöt, mikä pitää heidän sosiaaliset yhteytensä laajempina. Tämän tutkimuksen avulla saatiin vahvistusta siitä, että opiskelijoilla on rajoittuneet mahdollisuudet kuluttaa, mutta heidän kulutuksensa heijastelee nykypäivälle ja nuorille ominaista kulutusta, jossa vapaa-ajan kulutus painottuu luontevana ja tärkeänä kulutuskohteena. Osa opiskelijoista on kuitenkin kyennyt ja halunnut laajentaa kulutustaan käymällä töissä ja hankkimalla sitä myötä parempaa toimeentuloa, joka väistämättä näkyy myös toteutuneessa euromääräisessä kulutuksessa.

Sitä, ovatko nuoret kuluttajina pikemminkin hedonistisia vai rationaalisia, on vaikeaa todeta tämän tutkielman perusteella. Koska tässä yhteydessä ei tutkittu kaikkia kulutusryhmiä, on kokonaiskuvan luominen nuorten kuluttajuudesta haastavaa. Tutkittujen kulutusryhmien osalta on kuitenkin mahdollista tehdä joitain tulkintoja. Esimerkiksi opiskelijat kykenevät ja joutuvat elämään pitkälti rationaalisen kuluttamisen maailmassa, jossa ostaminen tapahtuu maksimaalisen hyödyn ohjaamana ja missä hinta-laatusuhde arvioidaan tarkasti. Tämänkaltainen tilanne voidaan katsoa pakon sanelemaksi, sillä kuten tutkimustuloksista voidaan nähdä, jossain määrin hedonistista kuluttamista ilmen-

tävä kulttuurin ja vapaa-ajan palveluiden kulutus lisääntyy tulotason kohotessa. Yksi opiskelijoiden ilmoittama syy opiskeluaikaiselle työssäkäynnille on halu voida kuluttaa vapaa-aikaan ja hauskanpitoon. Täten opiskelijoiden voidaan katsoa pyrkivän kulutuksessaan yhä enemmän hedonistisempaan suuntaan heti, kun ylimääräistä rahaa on siihen käytettävissä. On myös mahdollista, että opiskelijat tinkivät ja ”venyttävät penniään” elintarvikemenoissa voidakseen osallistua aktiivisemmin vapaa-ajan menoihin tai kuluttaakseen säästetyt rahat alkoholiin. Toisaalta joidenkin näkemysten mukaan rationaalisuus ei ole vain opiskelijatalouksia sitova asenne kulutukseen, vaan Strandin ja Aution (2010, 35) mukaan suomalaisnuoret rakentavat kuluttajaidentiteettiään yleisesti rationaalisen ja reflektiivisen toiminnan keinoin.

Nuorten kohdalla ei voida myöskään aliarvioida vertaisryhmän tai ystävien vaikutusta kulutukseen. Ystäväpiirin, opiskelukavereiden tai työtovereiden kulutustavat voivat osin levittäytyä yksilöiden kulutukseen. Useamman hengen kotitalouksissa kulutukseen vaikuttavat lisäksi muut samassa kotitaloudessa asuvat jäsenet, jolloin kulutus päätösten teossa on huomioitava niin koko kotitalouden kuin yksittäisten jäsenten tarpeiden tyydytys (Räsänen 2003a, 96). Sen lisäksi yksilön henkilökohtaiset ominaisuudet, kuten sukupuoli, ikä, koulutus ja ammattiasema, muotoilevat yksilön kulutusta. Lukijan on tiedostettava, että tässä tutkielmassa ei kysytty vastaajien asenteita kulutukseen, jolloin konkreettisilla mittareilla mitattu opiskelijoiden kulutus ei anna laaja-alaista kuvaa opiskelijan taloudellisesta tilanteesta. Huomattavasti merkittävämpää hyvinvoinnin kannalta voikin olla se, millaiseksi ihminen oman elämäntilanteensa kokee. Opiskelija voi kokea toimeentulonsa aivan kohtuulliseksi pienistä euromääräisistä tuloista huolimatta, jos hän suhteuttaa tilanteensa opiskelijoille totuttuun elintasoon. (Viuhko 2006, 43–44.)

Nykypäivänä erilaisten roolien limittyminen on tavanomaista. Opiskelijat ovat työssäkäyviä tai perheellisiä ja työssäkäyvät aikuiset opiskelevat töidensä ohella. Näillä moninaisilla rooleilla on vaikutusta myös yksilön kulutukseen. Elämänvaiheiden sekoittuminen tuo omat haasteensa kulutuskäyttäytymisen tutkimiseen, koska perinteisten yksittäisten roolien tilalle nousevat monipuoliset roolit mahdollistavat entistä hajanaisempia ja vaihtelevampia kulutuskäyttäytymisen muotoja. Tutkijoiden mukaan kulutus on yhteiskunnassamme yhteiskunnallisen epätasa-arvon muodostaja ja ylläpitäjä sekä ihmisten arkielämän jäsentäjä (Ilmonen 2007, 252; Niemelä 2004, 57). Kun perinteisemmät yksilöitä erottelevat tekijät, kuten luokat ja työasemat heikkenevät, tilalle nousevat kulutuksen kautta ilmennettävät keinot. Tutkimustuloksista ilmenee selvästi se, että keski-verto-opiskelijaa suuremmat tulot lisäävät opiskelijoiden liikkumavaraa kulutuksen erilaisilla kentillä. Kaikille opiskelijoille, tulotasosta riippumatta, pyritään kuitenkin mahdollistamaan elämisen edellytykset vähäisistä kulutusresursseista huolimatta. Opiskelijoiden saaman opintorahan lisäksi opiskelijoita tuetaan erilaisin alennuksin sekä tuetun ruoan ja halvemman asumisen kautta. Näiden tukien riittävyys on ikuinen keskustelun-

aihe, ja viime aikoina opintotuen sitomista elinkustannusindeksiin ovat ajaneet eri opiskelijajärjestöt.

Aineiston keräämisajankohdan ja nykypäivän välillä on useampi vuosi, mikä on tiedostettava tuloksia analysoitaessa. Esimerkiksi opiskelijoiden kulutusmahdollisuudet ovat pysyneet pitkälti samanlaisena läpi 2000-luvun alun, sillä opiskelijoiden keskeisin tulonlähde opintoraha on pysynyt lähes samalla tasolla kyseisen ajan. Opiskelijoiden vuonna 2008 saama korotus opintorahaan ei ole vaikuttanut tässä tutkimuksessa käytettyyn aineistoon, sillä aineisto on vuodelta 2006. Myös opiskelijoiden työssäkäynnin yleisyys on pysynyt samana kyseisellä aikavälillä, joten senkään puolesta tuloissa ei voida olettaa tapahtuneen suurempaa muutosta vuodesta 2006 vuoteen 2013. Silti aineiston ”vanhentumisen” merkitystä ei pidä liikaa väheksyä. Lähes seitsemän vuotta vanhan aineiston ei voida olettaa antavan täysin luotettavaa tietoa nykypäivän kulutustottumuksista. Aineiston vanhenemista voi tietyllä tavoin myös ”kiihdyttää” yhteiskunnassa tapahtuneet muutokset, kuten taloudellisten suhdanteiden vaihtelut. Vuonna 2006 ei vielä tiedetty pörssikurssien romahduksista tai euromaiden pankkikriiseistä. Tilastojen valossa näyttää kuitenkin siltä, että opiskelijat eivät ole kärsineet talouden heilahteluista, koska nykypäivän tulotaso ja työssäkäynnin yleisyys ovat melko yhtäläisiä aineiston keruuvuoteen verrattuna. Tämä voikin johtua siitä, että opiskelijoiden suosimia matalapalkkaisia pätäkötöitä on edelleen halukkaille tarjolla riittävästi. Kuitenkin hintatason nousu sekä kulutuksen roolin voimistuminen yksilön elämässä ovat omiaan lisäämään paineita opiskelijoiden kulutukselle. Myös erilaiset nopeasti nousevat kulutuksen trendit voivat vaikuttaa jonkin verran kulutukseen siten, että aineiston keruuvuoden jälkeen kulutuksen painopisteet ovat ehtineet jo muuttua. Laadukkaan kulutustutkimusaineiston heikkoutena onkin harva tiedonkeruuväli, jolloin aineisto ei kykene vastaamaan yhteiskunnassa nopeasti tapahtuviin muutoksiin.

Kaiken kaikkiaan opiskelijoiden epävakasta kulutusmahdollisuuksista ja heikoista taloudellisista resursseista huolimatta opiskelu elämänvaiheena on nuorelle arvokasta ja itsenäistä aikaa. Tulevaisuus luo toivoa kohentuvasta elintasosta, mutta muistuttaa myös aikuistumisesta ja opiskeluelämänvaiheen päättymisestä. Nuori opiskelija ei enää ole vain opiskelija, vaan hän voi toteuttaa samanaikaisesti erilaisia rooleja, jotka mahdollistavat pohjan eriäville kulutuskäytänteille. Opiskelijat saavat elää vapaata, mutta taloudellisesti rajoittunutta elämää, jossa toimeentuloa on kuitenkin mahdollista parantaa niin haluttaessa. Opiskelevat nuoret eivät ole ajautuneet kulutusyhteiskunnan imuun vaan he ovat kasvaneet kulutuskeskeiseen yhteiskuntaan jo pienestä pitäen, mikä tekee heistä monipuolisia ja kulutuskeskeisiä, mutta samalla rationaalisia kuluttajia. Opiskelijoilla on rajoittuneet mahdollisuudet kuluttaa, mutta heidän kulutuksensa heijastelee nykypäivälle ja nuorille ominaista kulutusta, jossa vapaa-ajan kulutus painottuu luontevana ja tärkeänä kulutuskohteena.

7 YHTEENVETO

Tämän tutkielman empiirisen osion tarkoituksena oli selvittää täysi-ikäisten alle 30-vuotiaiden nuorten euromääräistä kulutusta ja verrata eri sosioekonomisessa asemassa olevien nuorten kulutusta toisiinsa sekä erikseen tutkia kuinka työssäkäyvien ja päätoimisten opiskelijoiden kulutusrakenteet eroavat toisistaan. Tutkielman pääkohderyhmänä olivat opiskelijat, joiden kulutusta on käsitelty tarkemmin. Tarkasteluun valittiin kolme kulutusryhmää: elintarvikkeet, alkoholi sekä kulttuurin ja vapaa-ajan palvelut. Tutkielman tutkimusosiossa analysoitiin Tilastokeskuksen kulutustutkimusaineistoa, joka sisältää suomalaisten euromääräiset kulutustiedot eri kulutusryhmistä vuodelta 2006. Aineistoa analysoitiin taulukoiden ja kuvioiden avulla sekä varianssianalyysiä hyödyntäen. Analyysissä käytetyn aineiston koko oli 569 kotitaloutta.

Tutkielman teorialuvuissa nuorten kulutusta jäseneltiin tarkastelemalla kulutusta nykypäivän vahvana yhteiskunnallisena ilmiönä sekä avaamalla kulutukseen vaikuttavia taustatekijöitä. Myös suomalaisten opiskelijoiden taustoja avattiin kertomalla heidän erityispiirteistään väestöryhmänä. Tutkielman oletamus oli, että opiskelijoiden ja muiden nuorten kulutuskäyttäytymisessä ilmenee eroavaisuuksia. Tutkimusosiossa haluttiin selvittää missä määrin sukupuoli, sosioekonominen asema, kotitaloustyyppi ja kotitalouden käytettävissä olevat tulot selittävät kulutusta valittuihin kulutusryhmiin. Analyysien avulla saatiin vastauksia kolmeen keskeiseen tutkimuskysymykseen. Vastaus siihen poikkeako opiskelijoiden euromääräinen kulutus muista nuorista, ei ollut täysin yksiselitteinen. Tutkielmassa havaittiin, että eri sosioekonomisessa asemassa olevat nuoret eroavat kulutusrakenteiltaan, mutta mikään ryhmistä ei erottunut omaksi sosioekonomiseksi luokaksi tilastollisen analyysin perusteella. Toisin sanoen nuorten kohdalla merkittävimmin kulutusta jäsentävät muut kulutukseen vaikuttavat taustatekijät kuin sosioekonominen asema, erityisesti kotitaloustyypillä ja tuloilla oli vaikutusta nuorten kulutuskäyttäytymiseen. Tutkielmassa pohdittiin myös kuinka paljon opiskelijat kuluttavat elintarvikkeisiin, alkoholiin ja vapaa-aikaan suhteessa muihin nuoriin. Tulosten mukaan perheellisillä ja yksinasuvilla nuorilla kulutuksen painopisteet olivat erilaiset, kuten myös työssäkäyvillä ja opiskelevilla nuorilla. Vaikka perheettömien opiskelijoiden kulutusmahdollisuudet olivat muita nuoria niukemmat, he kuluttivat siitä huolimatta suhteellisesti paljon vapaa-aikaan ja alkoholiin. Muihin nuoriin verrattaessa opiskelijoiden suhteelliset elintarvikemenot olivat keskitasoa. Kaiken kaikkiaan opiskelijoiden kulutusmenot olivat kaikista sosioekonomisista asemista toiseksi alhaisimmat, mikä paljastaa opiskelijoiden taloudellisen aseman heikoksi. Tilannetta parantaa se, että opiskelijoilla on mahdollisuus hyödyntää taloudellisesti tuettuja palveluja, kuten opiskelija-ruokailuja sekä opiskelija-asuntoja. Tutkielmassa verrattiin myös päätoimisten ja työssäkäyvien opiskelijoiden kulutuskäyttäytymistä kysymällä millaisia eroja näiden opiskelijoiden euromääräisessä kulutuksessa esiintyy. Tulokset osoittivat, että työssäkäynti

monipuolistaa nuoren kulutusmahdollisuuksia, sillä ansiotulojen myötä nuori voi kohdistaa kulutustaan entistä enemmän valinnaiseen kulutukseen.

Tutkimustulosten perusteella voidaan todeta, että nuoret ovat omaksuneet kulutus-kulttuurin idean ilmentämällä omaa persoonallisuuttaan kulutusvalintojen kautta. Nuorten kulutus on hyvin yksilöllistä, sillä yksilöiden taustatekijöiden vaikutukset nuorten kulutuskäyttäytymiseen pysyivät vahvoina. Yksilön ja nuoren kulutus on sidoksissa elämänvaiheeseen. Opiskeluelämänvaihe näyttää tämän tutkielman valossa vaiheena, jossa sosiaalinen elinympäristö muokkaa kulutusta vapaa-aikapainotteiseksi. Vaikka nuoret ovat muita väestöryhmiä tyytymättömämpiä taloudelliseen tilanteeseensa, suhtautuvat he luottavaisesti tulevaisuuteen. Suurimmalle osalle nuorista nuoruuden elämänvaihe on itsenäistymisen ja vapauden aikaa. Siitä huolimatta suomalainen opiskelijanuori näyttää kulutuksellaan rationaalisena ja maltillisena kuluttajana, joka osaa suhteuttaa kulutusmenonsa käytettävissä olevien varojen mukaan.

Jatkotutkimusta ajatellen olisi mielenkiintoista selvittää kuinka taloudellisten suhdanteiden vaihtelut vaikuttavat opiskelijoiden kokonaistalouteen. Toisin sanoen, vaikuttavatko suhdannevaihtelut siihen mikä on opiskelijan pääsääntöinen tulonlähde tai muutuuko opiskelijan kokonaiskulutus ja kulutus rakenne yhteiskunnassa tapahtuvien taloudellisten muutosten mukana. Silloin tutkimuksessa voisi hyödyntää kulutustutkimusaineistoja eri vuosilta sekä yhteiskunnan taloudellisia vaiheita kuvaavia aineistoja samoilta vuosilta.

LÄHTEET

- Ahlqvist, Kirsti – Berg, Mari-Anna (2003) *Kotitalouksien kulutusmenojen muutossuunnat*. Tulot ja kulutus 2003:21. Tilastokeskus, Helsinki.
- Ahlqvist, Kirsti – Ylitalo, Marko (2009) *Kotitalouksien kulutus 1985–2006*. Tulot ja kulutus 2009. Tilastokeskus, Helsinki.
- Alkula, Tapani – Pöntinen, Seppo – Ylöstalo, Pekka (1994) *Sosiaalitutkimuksen kvantitatiiviset menetelmät*. WSOY, Porvoo.
- Allardt, Erik (1983) *Sosiologia*. WSOY, Helsinki.
- Antonides, Gerrit – van Raaij, W. Fred (1998) *Consumer behaviour - a European perspective*. John Wiley, Chichester.
- Autio, Minna (2004) Kohti runsauden sukupolvea tarinoiden ja kulutustutkimusaineistojen valossa. Teoksessa: *Ihanne ja todellisuus – näkökulmia kulutuksen muutokseen*, toim. Kirsti Ahlqvist – Anu Raijas, 103–123. Tilastokeskus., Helsinki.
- Autio, Minna (2006) *Kuluttajuuden rakentuminen nuorten kertomuksissa*. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 1066, Helsinki.
- Baudrillard, Jean (1998) *The consumer society: myths and structures*. SAGE, London.
- Bauman, Zygmunt (1996) *Postmodernin lumo*. (alkuteos Postmodern Ethics, käänös Jyrki Vainonen) Vastapaino, Tampere.
- Bauman, Zygmunt (1997) *Sosiologinen ajattelu*. (alkuteos Thinking sociologically, käänös Jyrki Vainonen) Vastapaino, Tampere.
- Bell, Michael Mayerfeld (2004) *An invitation to environmental sociology*. 2.painos. SAGE Publications, London.
- Bihagen, Erik (2000) *The significance of class – studies of class inequalities, consumption and social circulation in contemporary Sweden*. Doctoral theses at the Department of Sociology No 17, Umeå University, Umeå.
- Blomster, Peter (2000) *Yliopisto-opiskelijoiden toimeentulo ja opintotuki 1900-luvun Suomessa*. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 56. Kansaneläkelaitos, Helsinki.
- Bourdieu, Pierre – Passeron, Jean-Claude (1979) *The inheritors*. The University of Chicago Press, Chicago and London.
- Campbell, Colin (1987) *The romantic ethic and the spirit of modern consumerism*. Blackwell, Oxford.
- Douglas, Mary – Isherwood, Baron (1978) *The world of goods – towards an anthropology of consumption*. Penguin Books Ltd, Middlesex.

- Featherstone, Mike (1990) Perspectives on consumer culture. *Sociology*, Vol. 24(1), 5–22.
- Featherstone, Mike (2007) *Consumer culture and postmodernism*. SAGE Publications, Los Angeles.
- Firat, Fuat A. – Dholakia, Nikhilesh (2003) *Consuming people – from political economy to theaters of consumption*. Routledge, New York.
- Galli, Loretta – Ahola, Sakari (2011) *Opiskelijänäkökulma tutkinnonuudistukseen*. Koulutussosiologian tutkimuskeskuksen raportti 77. Turun yliopisto, Turku.
- Heinonen, Visa – Raijas, Anu – Hyvänen, Kaarina – Leskinen, Johanna – Litmala, Marjukka – Pantzar, Mika – Römer-Paakkanen, Tarja – Timonen, Päivi (2005) *Kuluttajaekonomia – kotitalous ja kulutus*. WSOY, Helsinki.
- Helenius, Pia (1995) *Sukkulointia opiskelun ja työelämän välillä – kauppatieteen ja humanistisen alan opiskelijat vertailussa*. Korkeakouluneuvoston julkaisu- ja 1/1995. Opetusministeriö, Helsinki.
- Helenius, Pia (1996) *Nuorten kulutus ja identiteetti 90-luvun Suomessa*. Keskustelu-aloitteita 22/1996. Kuluttajatutkimus, Helsinki.
- Helsingin Sanomat (2010) Yliopisto-opiskelijat juovat entistä enemmän 28.3.2010. <<http://www.hs.fi/kotimaa/artikkeli/Yliopisto-opiskelijat+juovat+entist%C3%A4+enemm%C3%A4n/1135255013251>>, haettu 13.11.2012.
- Hirsjärvi, Sirkka – Remes, Pirkko – Sajavaara, Paula (2008) *Tutki ja kirjoita*. 13.–14., osin uudistettu painos. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.
- Holmes, Valerie (2008) Working to live – why university students balance full-time study and employment. *Education + Training*, Vol. 50(4), 305–314.
- Hämäläinen, Ulla (2004) *Nuorten tulojen ja toimeentulon palapeli*. Tutkimuksia-sarja no. 92. Palkansaajien tutkimuslaitos, Helsinki.
- Iacovou, Maria – Skew, Alexandra (2010) Household structure in the EU. Teoksessa: *Income and living conditions in Europe*, toim. Anthony B. Atkinson – Eric Marlier, 79–100. Eurostat, European Commission, Luxembourg.
- Ilkka (2013) Nykyopiskelija haluaa omaa tilaa ja internet-yhteyden 24.8.2013. <<http://www.ilkka.fi/arki-ja-el%C3%A4m%C3%A4/nykyopiskelija-haluaa-omaa-tilaa-ja-internet-yhteyden-1.1449840>>, haettu 3.9.2013.
- Ilmonen, Kaj (2007) *Johan on markkinat – kulutuksen sosiologista tarkastelua*. Vastapaino, Tampere.
- Kananen, Jorma (2008) *Kvantti – kvantitatiivinen tutkimus alusta loppuun*. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisu- ja sarja, Jyväskylä.

- Kansaneläkelaitos (2012) Opintotuen muutokset 1.8.2011 alkaen. Korkeakouluopintojen edistymisen seurannan tehostaminen. <<http://www.kela.fi/in/internet/suomi.nsf/NET/310111141038JP?OpenDocument#kaikki>>, haettu 26.4.2012.
- Kansaneläkelaitos (2013a) Opintotuen saajien määrä hieman väheni. <www.kela.fi/in/internet/suomi.nsf/NET/280113143948ML?Opendocument>, haettu 2.3.2013.
- Kansaneläkelaitos (2013b) Kelan etuudet 2013. Opiskelu & Työ. Elämässä – Kelan lehti joka kotiin 1/2013, 20–22.
- Karppanen, Timo (1992) Opiskelijat kaurapuuropaastolle. *Hyvinvointikatsaus* 3/1992, 12–13. Tilastokeskus, Helsinki.
- Keskisuomalainen (2008) Opiskelijoiden talous pysyy kireänä 12.8.2008. <<http://www.ksml.fi/mielipide/paakirjoitukset/opiskelijoiden-talous-pysyy-kireana/912803>>, haettu 13.11.2012.
- Kortela, Anne (2013) Tiukka talouskuri on opiskelijan elinehto. Turun Sanomat, Talous – arjen talouden kuukausiliite 23.4.2013, 20–21.
- Kosunen, Virpi (1998) Mitä välttämättömyyskulutus on? *Hyvinvointikatsaus – spesiaali*, 72–78. Tilastokeskus, Helsinki.
- Kunttu, Kristina – Pesonen, Tommi (2013) *Korkeakouluopiskelijoiden terveystutkimus 2012*. Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön tutkimuksia 47, Helsinki.
- Lavikainen, Elina – Nokso-Koivisto, Aleks (2009) ”Pitää vain yrittää pärjätä” – Selvitys Helsingin yliopiston opiskelijoiden taloudellisesta tilanteesta ja hyvinvoinnista keväällä 2009. Helsingin yliopiston ylioppilaskunta HYY. <http://hyy.helsinki.fi/sites/default/files/Toimeentuloseelvitys_2009_web.pdf>, haettu 23.2.2012.
- Lehtinen, Anna-Riitta – Peura-Kapanen, Liisa (2005) Kulutus nuorten velkaantumisen taustalla? Teoksessa: *Vox consumptoris – kuluttajan ääni*, toim. Johanna Leskinen – Hannele Hallman – Merja Isoniemi – Liisa Perälä – Taina Pohjoisaho – Erja Pylvänäinen, 107–120. Kuluttajatutkimuskeskuksen vuosikirja 2005, Helsinki.
- Lehtinen, Anna-Riitta – Varjonen, Johanna (2010) Viitebudjetit kohtuullisen kulutuksen kuvaajana. Teoksessa: *Kulutuksen määrät ja tyylit talouden muutoksissa - Kuluttajatutkimuskeskuksen vuosikirja 2010*, toim. Minna Lammi – Liisa Peura-Kapanen – Päivi Timonen, 22–41. Kuluttajatutkimuskeskuksen vuosikirjoja 6, Helsinki.
- Leipämaa-Leskinen, Hanna – Jyrinki, Henna – Laaksonen, Pirjo (2012) The necessity consumption practices by young adults in Finland. *Young Consumers*, Vol. 13(2), 188–198.
- Lury, Celia (2011) *Consumer culture*. 2. painos. Polity, Cambridge.

- Mannisenmäki, Eija – Valtari, Maarit (2005) *Valmistumisen vallihaudalla – Opintojen kesto 2000-luvun hyvinvointivaltiossa*. Edita Publishing, Helsinki.
- Marx, Karl (1958) *Valitut teokset*. Osa 1. Karjalan ASNT:n valtion kustannusliike, Petroskoi.
- Martikainen, Liisa (2006) *Suomalaisten nuorten aikuisten elämään tyytyväisyyden monet kasvot*. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 287. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Metsämuuronen, Jari (2001) *Monimuuttujamenetelmien perusteet SPSS-ympäristössä*. International Methelp Ky, Helsinki.
- Mikkonen, Heidi (2009) Tietoteknologia ja nuoret. Teoksessa: *Kuluttaja ja media tietotaloudessa*, toim. Mirella Lähteenmäki – Liisa Uusitalo, 93–103. Helsingin kauppakorkeakoulun julkaisuja B-113, Helsinki.
- Miles, Steven (2000) *Youth lifestyles in a changing world*. Open University Press, Philadelphia.
- Moisio, Pasi (2009) Vähimmäisturva ja köyhyysraja Suomessa – *selvitys sosiaaliturvan kokonaisuudistus (Sata) -komitealle*. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.
- Moschis, George P. (1987) *Consumer socialization – a life-cycle perspective*. Lexington Books, California.
- Myllyniemi, Sami (2008) Tilasto-osio. Teoksessa: *Polarisoituva nuoruus?* toim. Minna Autio – Kirsi Eräranta – Sami Myllyniemi, 18–81. Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 84, Helsinki.
- Myllyniemi, Sami – Gissler, Mika – Puhakka, Tiina (2005) *Kuluttava nuoruus tilastoina*. Teoksessa: *Kuluttava nuoruus*, toim. Minna Autio – Petri Paju, 14–53. Nuorisosiain neuvottelukunta Nuora, julkaisuja 32, Helsinki.
- Myllyniemi, Sami – Suurpää, Leena (2009) Nuoret aikuiset itsellisyyden ja riippuvuuden noidankehässä. *Hyvinvointikatsaus 1/2009*, 2–3.
- Mäkelä, Pia (2010) Miten yhteiskunnallinen asema vaikuttaa juomiseen? Teoksessa: *Suomi juo – suomalaisten alkoholinkäyttö ja sen muutokset 1968–2008*, toim. Pia Mäkelä – Heli Mustonen – Christoffer Tigerstedt, 251–263. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.
- Mäkelä, Pia – Mustonen, Heli – Huhtanen, Petri (2010) Miten Suomi juo? Alkoholinkäyttötapojen muutokset 1968–2008. Teoksessa: *Suomi juo – suomalaisten alkoholinkäyttö ja sen muutokset 1968–2008*, toim. Pia Mäkelä – Heli Mustonen – Christoffer Tigerstedt, 39–54. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.
- Mäkinen, Mirka (2006) *Opiskelijaelämää vai opiskelua ja elämää? Raportti Turun yliopiston opiskelijakyselystä vuonna 2006*. Rehtorinviraston julkaisusarja 5/2006. Turun yliopisto, Turku.

- Niemelä, Mikko (2004) Välttämättömyyskulutusta? Tutkimus pienituloisten kulutusra-
kenteesta 2000-luvun alun Suomessa. Teoksessa: *Erilaisia kulutusuria
Suomessa*, toim. Kirsti Ahlqvist – Anu Raijas, 43–64. Tilastokeskus, Hel-
sinki.
- Niemelä, Mikko (2005) *Tulot, kulutus ja toimeentulo – tutkimuksia pienituloisuuden ja
kulutuksen välisistä yhteyksistä*. Turun yliopiston julkaisuja, Sarja C:229,
Turku.
- Niemelä, Mikko – Raijas, Anu (2012) *Kohtuullinen kulutus ja perusturvan riittävyys –
näkökulmia kohtuullisen kulutuksen määrittelyyn ja mittaamiseen*. Sosiaa-
li- ja terveysturvan selosteita 80/2012. Kelan tutkimusosasto, Helsinki.
- Nummenmaa, Lauri (2004) *Käyttäytymistieteiden tilastolliset menetelmät*. Kustannus-
osakeyhtiö Tammi, Helsinki.
- Paju, Petri (2002) Rakastaa kulutusta ja vihaa matematiikkaa – Nuorten maksuhäiriöistä
ja kuluttajapolitiikasta. Teoksessa: *Pakko riittää – näkökulmia nuorten
maksuhäiriöihin ja kulutukseen*, toim. Minna Autio – Ilppo Eresmaa - Visa
Heinonen – Virpi Koljonen – Petri Paju – Terhi-Anna Wilska, 119–143.
Nuorisotutkimusverkosto julkaisuja 24, Helsinki.
- Paterson, Mike (2006) *Consumption and everyday life*. Routledge, London.
- Pöntinen, Seppo (2004) Sosiologian tutkimusmenetelmiä. Teoksessa: *Sosiologisia kart-
talehtiä*, toim. Ismo Kantola – Keijo Koskinen – Pekka Räsänen, 71–91.
Vastapaino, Tampere.
- Raitasalo, Kirsimarja – Simonen, Jenni (2011) Alaikäiset juovat entistä vähemmän,
mutta nuorten aikuisten juominen lisääntyy. *Yhteiskuntapolitiikka* 76(1),
17–29.
- Rantamaa, Paula – Hakamäki, Matti (1998) Ikä ja kulutus. *Hyvinvointikatsaus – spesi-
aali*, 79–84.
- Robertson, Kirsten – Forbes, Sarah (2011) Maximum consumption: Heavy quantity
drinking amongst university students. *Australasian Marketing Journal*,
19(3), 196–202.
- Räsänen, Pekka (2000) Kulutusvalintojen postmodernit piirteet ja rakenteelliset reuna-
ehdot. *Sociologia* 3/2000, 228–242.
- Räsänen, Pekka (2003a) *In the twilight of social structures: a mechanism-based study of
contemporary consumer behaviour*. Turun yliopiston julkaisuja, Sarja B:
263, Turku.
- Räsänen, Pekka (2003b) The (in)adequacy of explanatory mechanisms in empirical re-
search. Teoksessa: *Individuaalisuus, rationaalisuus ja sosiaalinen ra-
kenne*, toim. Timo Toivonen, 92–116. Publications of the Turku School of
Economics and Business Administration Series Discussion and Working
Papers 3:2003, Turku.

- Räsänen, Pekka (2004) Homo oeconomicus ja homo sociologicus yksilön toiminnan jäsenystapoina. Teoksessa: *Kiistoja ja dilemmoja – sosiaalisen keskustelun vastakkainasetteluja*, toim. Pekka Räsänen – Hannu Ruonavaara – Ismo Kantola, 35–54. Kirja-Aurora, Turku.
- Räsänen, Pekka (2008) Kulutuksen yksilöllistyminen sosiologisessa tutkimuksessa. Teoksessa: *Kulutuksen pitkä kaari – niukkuudesta yksilöllisiin valintoihin*, toim. Kirsti Ahlqvist – Anu Rajas – Adriaan Perrels – Jussi Simpura – Liisa Uusitalo, 124–148. Yliopistopaino, Helsinki.
- Saarenmaa, Kaisa – Saari, Katja – Virtanen, Vesa (2010) *Opiskelijatutkimus 2010. Korkeakouluopiskelijoiden toimeentulo ja opiskelu*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2010:18, Helsinki.
- Saarinen, Henna (2001) *Nuoruus, hulluus ja viisaus? Tutkimus nuorten kulutuskäyttäytymisestä ja velkaantumisesta*. Stakes Raportteja 261, Helsinki.
- Sarpila, Outi (2010) Kauniina kaiken ikää – hyvä ulkonäkö suomalaisten korkeakouluopiskelijoiden elämäntavoitteena. *Futura 3/2010*, 7–18.
- Sarpila, Outi – Haanpää, Leena (2010) ”Rikas mies jos oisin” – luksustuotteet osana suomalaisten vapaavalintaista kulutusta koskevia haaveita. Teoksessa: *Kulutuksen määrät ja tyylit talouden muutoksissa*, toim. Minna Lammi – Liisa Peura-Kapanen – Päivi Timonen, 42–58. Kuluttajatutkimuskeskuksen vuosikirjoja 6, Helsinki.
- Sarpila, Outi – Räsänen, Pekka – Erola Jani - Kekki, Joonas – Pitkänen, Karoliina (2010) *Suomi 2009: tutkimusseloste ja aineistojen 1999–2009 vertailua*. Working Papers in Economic Sociology. Turun yliopisto, Turku.
- Sassatelli, Roberta (2007) *Consumer culture: history, theory and politics*. SAGE, London.
- Simmel, George (1986) *Muodin filosofia*. Kustannus Oy Odessa, Helsinki.
- Slater, Don (1997) *Consumer culture and modernity*. Polity Press, Cambridge.
- Strand, Teija – Autio, Minna (2010) Kauniit naiset, urheilulliset miehet? Sukupuolen tekeminen nuorten menestystarinoissa. *Kulutustutkimus nyt 2/2010*, 35–50.
- Suomen virallinen tilasto (SVT) Kotitalouksien kulutus (verkkojulkaisu). Viitattu 7.3.2013. Helsinki: Tilastokeskus.
- Tilastokeskus (1989) *Sosioekonomisen aseman luokitus*. Tilastokeskus, Helsinki.
- Tilastokeskus (2008) Kotitalouksien tulokehitys väestöryhmittäin. <http://www.stat.fi/til/tjt/2008/tjt_2008_2010-05-20_kat_003_fi.html>, haettu 12.3.2013.
- Tilastokeskus (2009a) *Kulutustutkimus 2006. Käyttäjän käsikirja*. Käsikirjoja 46. Tilastokeskus, Helsinki.

- Tilastokeskus (2009b) Nuorten kotitalouksien asema kulutuksessa. <http://www.stat.fi/artikkelit/2009/art_2009-03-16_003.html?s=5>, haettu 4.6.2013.
- Tilastokeskus (2011) Tulonjakotilasto. <<http://www.stat.fi/meta/til/tjt.html>>, haettu 27.5.2013.
- Tilastokeskus (2012) Yli puolet opiskelijoista kävi opintojen ohella töissä. Koulutustilasto 2012. <http://www.tilastokeskus.fi/til/opty/2011/opty_2011_2013-03-20_tie_001_fi.html>, haettu 16.4.2013.
- Tilastokeskus (2013) Oppilaitosten opiskelijat ja tutkinnot 2012. Koulutustilasto 2013. <http://www.stat.fi/til/opiskt/2012/opiskt_2012_2013-01-29_fi.pdf>, haettu 30.3.2013.
- Toivanen, Tuuli (2012) Katso asuntotilanne suurimmilla opiskelupaikkakunnilla. Yle Uutiset 26.7.2012. <http://yle.fi/uutiset/katso_asuntotilanne_suurimmilla_opiskelupaikkakunnilla/6228706>, haettu 16.4.2013.
- Toivonen, Timo (1993) *Consumption makes classes?* Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja, keskustelua ja raportteja 10:1993, Turku.
- Toivonen, Timo – Räsänen, Pekka (2004) Kulutus ja elämäntapa. Teoksessa: *Sosiologia karttalehtiä*, toim. Ismo Kantola – Keijo Koskinen – Pekka Räsänen, 233–248. Vastapaino, Tampere.
- Turun Sanomat (2013) Halpa ruoka ei maistu opiskelijoille. Turun Sanomat 13.5.2013. <<http://www.ts.fi/uutiset/kotimaa/484413/Halpa+ruoka+ei+maistu+opiskelijoille>>, haettu 7.6.2013.
- Turun Ylioppilaskyläsäätiö (2013) TYS-tietoa. <<http://www.tys.fi/tys-tietoa>>, haettu 11.3.2013.
- Työ- ja elinkeinoministeriö (2012) Opiskeluaikainen työssäkäynti ja sen vaikutukset. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja Työ ja yrittäjyys 26/2012, Helsinki. <<http://www.tem.fi/julkaisut?C=98033&xmid=4829>>, haettu 26.9.2012.
- Uusitalo, Liisa (1979) *Consumption style and way of life. An empirical identification and explanation of consumption style dimensions*. Acta Academiae Oeconomicae Helsingiensis Series A:27. The Helsinki School of Economics, Helsinki.
- Uusitalo, Liisa (2008) Kuluttaja kansalaisena ja maailmankansalaisena. Teoksessa: *Kulutuksen pitkä kaari – niukkuudesta yksilöllisiin valintoihin*, toim. Kirsti Ahlqvist – Anu Raijas – Adriaan Perrels – Jussi Simpura – Liisa Uusitalo, 399–413. Yliopistopaino, Helsinki.
- Valtari, Maarit (2005) Ulkonäön merkitys, elämän tavoitteet ja niiden yhteydet kulutukseen. Teoksessa: *Erilaiset ja samanlaiset – Nuorisobarometri 2005*, toim. Terhi-Anna Wilska, 82–97. Nuorisotutkimusverkosto julkaisuja 59, Helsinki.

- Veblen, Thorstein (2002[1899]) *Joutilas luokka – the theory of the leisure class*. Art House Oy, Helsinki.
- Virtanen, Taru (2007) *Across and beyond the bounds of taste – on cultural consumption patterns in the European Union*. Turku School of Economics, Series: A-11:2007, Turku.
- Viuhko, Minna (2006) *Opiskelijatutkimus 2006. Korkeakouluopiskelijoiden toimeentulo ja työssäkäynti*. Opetusministeriön julkaisuja 2006:51, Helsinki.
- Vääräniemi, Annakaisa (2010) 770e/kk - pärjäisitkö tällä summalla? Taloussanomat 22.11.2010. <<http://www.taloussanomat.fi/uutinen/2010/11/22/770-ekk-parjaisitko-talla-summalla/201016228/243>>, haettu 30.6.2013.
- Wang, Xilong (2013) Student housing situation continues to be difficult. <<http://www.helsingitimes.fi/themes/themes/housing/5365-student-housing-situation-continues-to-be-difficult-2.html>>, haettu 11.3.2013.
- Warde, Alan (1997) *Consumption, food and taste*. SAGE, London.
- Wilska, Terhi-Anna (1999) *Survival with dignity? The consumption of young adults during economic depression: a comparative study of Finland and Britain, 1990-1994*. Publications of the Turku School of Economics and Business Administration, Series A-3:1999, Turku.
- Wilska, Terhi-Anna (2002a) Laiteniilot ja perässähihtäjät – nuorten kulutustyyli ja teknologiasuuntautuminen. Teoksessa: *Pakko riittää – näkökulmia nuorten maksuhäiriöihin ja kulutukseen*, toim. Minna Autio – Ilppo Eresmaa – Visa Heinonen – Virpi Koljonen – Petri Paju – Terhi-Anna Wilska, 144–175. Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 24, Helsinki.
- Wilska, Terhi-Anna (2002b) Me – a consumer? Consumption, identities and lifestyles in today's Finland. *Acta Sociologica*, Vol. 45(3), 195–210.
- Wilska, Terhi-Anna (2005) Nuoret kuluttajat – samanlaisia vai erilaisia? Teoksessa: *Erilaiset ja samanlaiset – nuorisobarometri 2005*, toim. Terhi-Anna Wilska, 82–97. Nuorisotutkimusverkosto julkaisuja 59, Helsinki.
- Wilska, Terhi-Anna – Eresmaa, Ilppo (2002) Nuorten toimeentulon subjektiivinen kokeminen – arjen realismia vai tulevaisuuden kuvitelmia? Teoksessa: *Pakko riittää – näkökulmia nuorten maksuhäiriöihin ja kulutukseen*, toim. Minna Autio – Ilppo Eresmaa – Visa Heinonen – Virpi Koljonen – Petri Paju – Terhi-Anna Wilska, 176–203. Nuorisotutkimusverkosto julkaisuja 24, Helsinki.
- Ylitalo, Marko (2009) Nuorten kotitalouksien asema kulutuksessa. *Hyvinvointikatsaus 1/2009*, 5–10.